

SUOMEN ASIANAJAJALIITON Oikeusturvaohjelma 2000
FINLANDS ADVOKATFÖRBUNDS Rättsskyddsprogram 2000

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO

Simonkatu 12 B, 00100 Helsinki Puh. (09) 686 6120, fax (09) 6866 1299. www.asianajajat.fi

Suomen Asianajaliiton oikeusturvaohjelma 2000

Suomen Asianajaliiton valtuuskunta on 9.6.2000 hyväksynyt tämän oikeusturvaohjelman. Se korvaa aieman, 12.1.1995 hyväksytyn, ohjelman.

Oikeusturva tarkoittaa niitä tehokkaita keinoja, joilla ihmisten oikeudet toteutetaan.

Finlands Advokatförbunds rättsskyddsprogram 2000

Finlands Advokatförbunds delegation har 9.6.2000 godkänt detta rättsskyddsprogram, som ersätter det tidigare 12.1.1995 godkända rättsskyddsprogrammet.

Rättsskyddet betyder att det finns effektiva metoder för att säkerställa människornas rättigheter.

SISÄLTÖ

Johdanto	8	
Osa I: Oikeusturvan yleinen saatavuus	11	45
Oikeus saada asia tuomioistuimen ratkaistavaksi	12	46
Oikeudenkäynnin oltava asianmukainen	12	49
Oikeus saada perusteltu ratkaisu		50
Tuomarin esteellisyys		51
Syyttäjän esteellisyys		51
Tuomarien rekrytointi		52
Kuulemisperiaate	13	53
Oikeudenkäynnin julkisuus	13	56
Muutoksenhaku	14	58
Oikeudenkäynnin kesto	14	61
Syyttömien erottaminen syyllisistä	15	63
Esitutkinta ja pakkokeinot	15	67
Lailisuusperiaate	16	70
Hallintomenettely ja hallintolainkäyttö	16	73
Asianajajalaitos, oikeusavustajan pätevyys	17	76
Oikeusapu	17	79

Osa II: Eräitä perusoikeuksia toteuttava oikeusturva	19	83
Syrjintä	20	84
Rasismi		85
Henkilökohtainen turvallisuus, kidutuskielto, elämä	20	87
Henkilökohtaisen koskemattomuuden turvaaminen viranomaistoiminnassa		87
Hengen, terveyden, turvallisuuden ja koskemattomuuden turvaaminen ennakolta		88
Korvaukset oikeuden loukkaamisesta		88
Liikkumisvapaus ja henkilöiden luovutukset toisiin valtioihin	21	89
Yksityiselämä, kunnia ja kotirauha	21	91
Jokaisen kunnia on turvattu		92
Viestinnän suoja		92
Perhe-elämän suoja	22	94
Uskonto, omantunnonvapaus	22	97
Ilmaisunvapaus	23	99
Julkisuusperiaate	23	101
Yleissitovat työ sopimukset		102
Asianosaisjulkisuus		102
Yksityisyyden suojaaminen		102
EU:n viranomaistoiminta		103
Yhdistymisvapaus ja kokoontumisvapaus	24	104
Omaisuuksien suoja	24	106
Kielioikeudet	25	108
Etnisten vähemmistöjen kulttuurioikeudet	25	111
Oikeus tehdä työtä ja harjoittaa elinkeinoa	25	113

INNEHÅLL

Inledning	9
Den allmänna tillgången på rättskydd	27
Rätt att få en sak prövad av domstol	28
En rättegång skall vara saklig	28
Principen om hörande	29
Offentlig rättegång	29
Ändringsökande	30
En rättegångs längd	30
Skiljande av oskyldiga från skyldiga	31
Förundersökning och tvångsmedel	31
Laglighetsprincipen	32
Förvaltningsförfarandet och förvaltningsprocessen	32
Advokatväsendet. Rättsbiträdes behörighet	33
Rättshjälp	33

Rättsskyddet för att säkerställa att vissa grundläggande rättigheter respekteras	35
Diskriminering	36
Personlig säkerhet, förbud mot tortyr, rätt till liv	36
Rörelsefrihet och utlämnande till andra stater	37
Privatliv, heder och hemfrid	37
Skydd för familjelivet	38
Religion, religionsfrihet	38
Yttrandefrihet	39
Offentlighetsprincipen	39
Föreningsfrihet och församlingsfrihet	40
Egendomsskyddet	40
Språkliga rättigheter	41
De etniska minoriteternas kulturella rättigheter	41
Näringsfrihet och rätt till arbete	41

Suomen Asianajajaliiton ensimmäinen oikeusturvaohjelma hyväksyttiin liiton valtuuskunnan kokouksessa 12.1. 1995. Oikeusturvaohjelma sisälsi Suomen Asianajajaliiton näemyksen suomalaisesta oikeusturvasta (osa I) sekä esitellyn oikeusturvan ajankohtaisista ongelmista (osa II).

Liiton säännöt edellyttävät, että liitto pyrkii seuraamaan Suomen oikeuskehitystä ja että liitto pyrkii tarjoamaan kokemuksensa yhteiskunnan käytettäväksi antamalla lausuntoja ja tekemällä aloitteita. Säännöllisin väliajoin hyväksytävien oikeusturvaohjelmien tarkoituksena on antaa liiton toiminnalle suuntaviivoja ja painopisteitä. Esimerkiksi Asianajajaliiton puolesta annettavia lainsäädäntöhankkeita koskevia lausuntoja varten tarvitaan yhteisiä arvoja, joita liiton jäsenten olisi kunnioitettava toimiessaan liiton nimeäminä asiantuntijoina tai lausunnon antajina.

Toiseksi oikeusturvaohjelma on merkittävä myös siksi, että se on ajankohtainen ja asiantunteva selvitys maamme oikeusturvaongelmista. Tällä kertaa on haluttu painottaa juuri tätä aihepiiriä laatimalla oheen laaja taustaselvitys oikeusturvan tilasta vuonna 2000.

Ohjelman kolmas tarkoitus on herättää keskustelu ja kohdistaa yleensä huomio havaittuihin oikeusturvaongelmiin. Näin ohjelma jatkaa luontevasti Asianajajaliiton lokakuussa 1999 tekemää aloitetta oikeusturva-asian neuvottelukunnan perustamiseksi. Jos neuvottelukunta perustetaan, se voi kehittää omaa toimenkuvaansa käyttäen tätä ohjelmaa yhtenä lähtökohtanaan.

Neljänneksi ohjelma pyrkii noudattaman liiton sääntöjä, joissa vaaditaan oikeuskehityksen seuraamista ja aloitteiden tekemistä tehtyjen havaintojen perusteella.

Tämä oikeusturvaohjelma on laadittu sen tiedon perusteella, joka on koottu oheiseen taustaselvitykseen. Oikeusturvaohjelman kannanotot perustellaan taustaselvityksessä.

Tässä oikeusturvaohjelmassa painotetaan aiheita, joiden uudistaminen on parhaillaan tai lähitulevaisuudessa ajankohtaista (esimerkiksi esitutkintalainsäädäntö ja julkinen oikeusapu). Koska uusien säädösten mahdollisista

ongelmista on vasta vähän kokemuksia, käsitellään esimerkiksi juuri uudistettua julkisuuslakia vähemmän.

Suomen Asianajajaliiton oikeusturvaohjelma 2000 ei sisällä aikaisemman ohjelman kaltaista oikeusturvan yleisesitystä, vaan pyrkii keskittymään oikeusturvaan liittyviin ajankohtaisiin ongelmiin. Oikeusturvaongelmia on tarkasteltu asettamalla seuraavat kysymykset:

- Onko ihmisillä riittävästi oikeuksia?
- Onko ihmisillä keinoja, joilla nämä oikeudet toteutuvat?
- Ovatko keinot tehokkaita?

Tarkastelukulma on yksittäisen ihmisen, kuten ihmisoikeuksissa yleensäkin. Tämä rajaa melkoisen osan oikeudellisia ongelmia ohjelman ulkopuolelle, esimerkiksi yritysten pulmat. Ohjelman otsikot ovat peräisin perustuslain perusoikeuksista ja ihmisoikeussopimuksen artikloista. Otsikointi on siis ajatonta, mikä tekee mahdolliseksi seurata oikeusturvaa vastaisuudessa näiden perussääntösten rajaamina.

Oikeusturvaohjelma on jaettu kahteen osaan. Ensiksi käsitellään asianajajien työn kannalta keskeiset oikeusturvatakeet — oikeusturvan yleinen saatavuus — eli hallinnon, tuomioistuineläytöksen ja myös asianajajakunnan toiminnalle asetettavat vaatimukset, siitä että nämä täytätisivät yhteiskunnallisen tehtävänsä kunnialla. Toisessa osassa tarkastellaan sitä, miten oikeusturva toteutuu muutamissa muissa perusoikeuksissa.

Ohjelmassa on esitetty perusoikeuksittain Suomen Asianajajaliiton näkemys kyseisen aiheen ongelmista ja oikeusturvan toteutumisesta. Nämä kannanotot muodostavat Suomen Asianajajaliiton valtuuskunnan hyväksymän oikeusturvaohjelman. Taustaselvityksessä käytetään samoja väliotsikoita kuin ohjelmassa ja lainsäädännössä. Tarkasteltavista perusoikeuksista on liitetty mukaan niiden määrittelyt lainsäädännöstä. Selvityksessä on myös kannanottojen perusteet sekä viimeaikaista oikeuskäytäntöä ja julkisuudessa olleita uutisia kyseiseltä oikeudenalalta.

Finlands Advokatförbunds första rättsskyddsprogram godkändes vid förbundets delegations möte 12.1.1995. Rättsskyddsprogrammet innehöll Finlands Advokatförbunds syn på det finländska rättsskyddet (del I) samt en presentation av de aktuella problemen i anslutning till rättsskyddet (del II).

Enligt sina stadgar skall förbundet sträva efter att följa med rättsutvecklingen i landet samt att genom utlåtanden och initiativ ställa sin erfarenhet till samhällets förfogande. Syftet med rättsskyddsprogrammen, som godkänns med regelbundna intervaller, är att ge förbundets övriga verksamhet riktlinjer och tyngdpunkter. Till exempel avgivandet av utlåtanden på Advokatförbundets vägnar om lagstiftningsprojekt förutsätter gemensamma värderingar, som förbundets medlemmar skall respektera när de är verksamma som experter eller avgivare av utlåtanden, utsedda av förbundet.

En annan särskild betydelse har rättsskyddsprogrammet genom att det skall utgöra en aktuell och sakkunnig utredning av vårt lands rättsskyddsproblem. Just detta område har förbundet nu velat understryka genom att som bakgrund till programmet utarbeta en bakgrundsutredning om rättsskyddets tillstånd 2000.

Det tredje syftet är att väcka debatt om och rikta allmän uppmärksamhet på de rättsskyddsproblem som har observerats. I detta avseende är programmet en naturlig fortsättning på Advokatförbundets initiativ från oktober 1999 om inrättande av en delegation för rättsskyddsärenden. Om delegationen inrättas skapar detta program en utgångspunkt, från vilken delegationen kan utveckla sin egen verksamhetsbeskrivning.

Det fjärde syftet är kravet i förbundets stadgar att följa den rättsliga utvecklingen och ta initiativ med anledning av gjorda iakttagelser.

Detta rättsskyddsprogram har utarbetats utgående från den information som samlats i den bifogade bakgrundsutredningen. Motiveringarna till ställningstagandena i rättsskyddsprogrammet står att finna i bakgrundsutredningen.

I detta rättsskyddsprogram understryks ämnen, som just nu eller inom en nära framtid är aktuella för revidering (till exempel förundersökningslagstiftningen och den offentliga rättshjälpen). Av samma orsak ägnas till exempel

den nyligen reviderade offentlighetslagen mindre uppmärksamhet, eftersom det än så länge finns begränsade erfarenheter av problemen med de nya bestämmelserna.

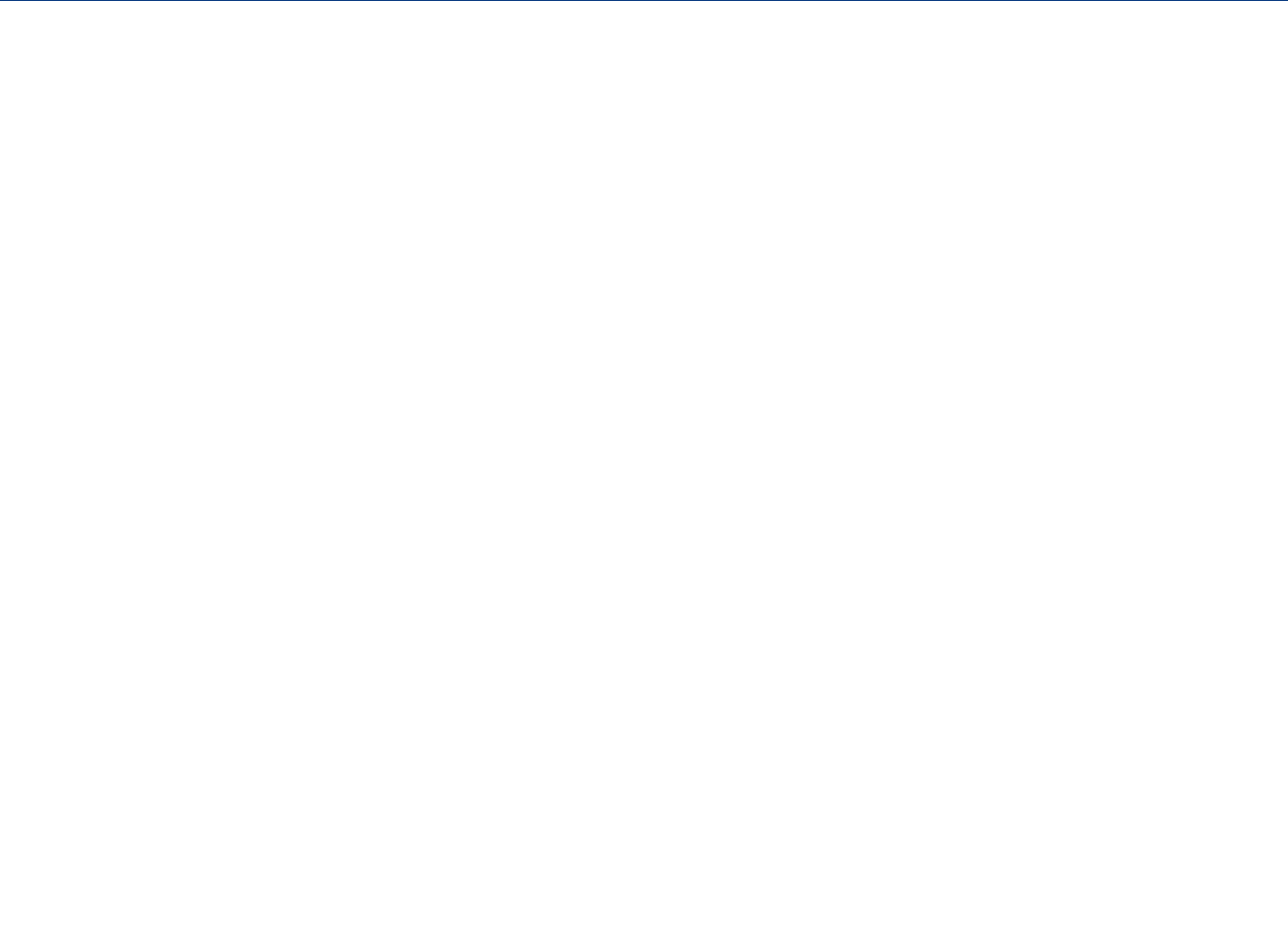
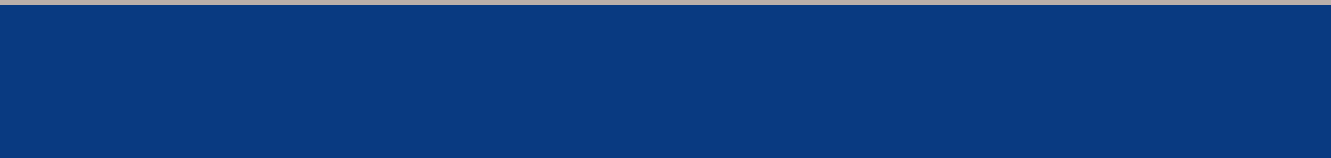
Finlands Advokatförbunds rättsskyddsprogram 2000 innehåller inte en allmän presentation av rättsskyddet, såsom det tidigare programmet, utan fokus riktas på aktuella problem som hör samman med rättsskyddet. Rättsskyddsproblemen har granskats genom att följande frågor har ställts:

- Har människorna tillräckliga rättigheter?
- Har människorna medel att kunna förverkliga dessa rättigheter?
- Är medlen tillräckliga?

Granskningsvinkeln utgår från den enskilda människan, såsom också i allmänhet beträffande de mänskliga rättigheterna. Detta ställer en stor del av det rättsliga fältet utanför programmet, till exempel företagarnas problem. Programmets rubriker härstammar från de grundläggande fri- och rättigheterna i Grundlagen och från artiklarna i fördragen om de mänskliga rättigheterna. Rubriceringen är alltså tidlös och tillåter också framgent en uppföljning med avseende på förverkligandet av dessa grundläggande bestämmelser.

Rättsskyddsprogrammet är delat i två delar. Först behandlas de med tanke på advokatens arbete centrala rättsskyddsgarantierna – allmän tillgång på rättsskydd – dvs. de krav som skall ställas på förvaltningens, domstolsväsendets och även advokatkårens verksamhet, så att dessa skall fullgöra sina samhällsliga uppgifter oklanderligt. I den andra delen behandlas rättsskyddet med avseende på förverkligande av vissa andra grundläggande fri- och rättigheter.

I programmet framläggs grundrättighet för grundrättighet Finlands Advokatförbunds synsätt i fråga om problemen i ämnet och förverkligandet av rättsskyddet. Dessa ställningstaganden bildar det rättsskyddsprogram som Finlands Advokatförbunds delegation har godkänt. I bakgrundsutredningen återfinns samma mellanrubriker och definitionen i lagstiftningen av den grundläggande fri- och rättigheten i fråga. I utredningen anges också grunderna för ställningstagandena samt den senaste tidens rättspraxis och nyhetsnotiser som har förekommit i offentligheten från det aktuella rättsområdet.

OIKEUSTURVAN yleinen saatavuus

OIKEUS saada asia tuomioistuimen ratkaistavaksi

Jokaisella on oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva asia riippumattoman tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Oikeudenkäyntimenettelyä on kehitettävä siten, että ihmisten mahdollisuudet saada oikeutensa toteutetuksi pysyvät jatkuvasti riittävän hyvinä.

On tuettava erilaisia riidan ratkaisuvaihtoehtoja niin viranomaisissa kuin tuomioistuimissakin. Tällaisena tulee huomioida erityisesti oikeudelliset neuvontapalvelut, sovittelumenettelyt ja esimerkiksi kuluttajaneuvonta.

Riitojen ratkaisemiseksi on kehitettävä tuomioistuinten ulkopuolisia menettelyjä. Esimerkki tällaisesta on Suomen Asianajajaliiton aloittama sovintomenettely.

Oikeudenkäyntimenettelyn uudistaminen, oikeudellisille palveluille säädetty arvonlisävero ja oikeusturvavakuutuksen ehtojen heikentäminen ovat johtaneet siihen, että varsinkaan keskituloiset eivät kustannusten pelossa edes uskalla ryhtyä tavoittelemaan oikeuksiaan oikeudenkäynnillä. Tämän vuoksi oikeusapupalveluista on poistettava arvonlisävero.

OIKEUDENKÄYNNIN oltava asianmukainen

Asianosaisella on oikeus siihen, että esteetön tuomioistuin käsittelee hänen asiansa asiallisesti ja joutuisasti. Käsitteilyn jälkeen asianosaisen kuuluu saada perusteltu ratkaisu.

Tuomarien riippumattomuus on keskeinen edellytys oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille. Riippumattomuutta tukevat nimitysmenettelyn uudistus ja tuomari-

en valintaperusteiden monipuolistaminen. Tuomarinuran on oltava avoin eri lakimiesryhmille, ja tuomareille maksettavan palkan on oltava kilpailukykyinen. Tuomioistuimen jäsenten on oltava esteettämiä ja kokoonpanon näytettävä puolueettomalta. Tuomiot ja muut ratkaisut on perusteltava riittävän täsmällisesti mm. valitusoikeuden toteuttamiseksi.

KUULEMISPERIAATE

Jokaisella on oikeus tulla kuulluksi, kun käsitellään hänen oikeuksiaan tai velvollisuuksiaan.

Asianosaisen kuuleminen on oikeudenkäynnin keskeinen periaate. Se ei näytä aina toimivan niin hyvin kuin olisi tarpeen. Tavoitteeksi tulee asettaa se, etteivät ylempät

tuomioistuimet koskaan joutuisi palauttamaan asiaa uudelleen käsiteltäväksi asianosaisten kuulemisessa tapahtuneiden puutteiden ja virheiden vuoksi. Kuulemisvirheiden korjaaminen on hyvin kallista niin asianosaisille kuin yhteiskunnallekin.

OIKEUDENKÄYNNIN julkisuus

Kun asiaa käsitellään yleisessä tuomioistuimessa on tilaisuuden oltava avoin yleisölle. Tällöin jokaisella, erityisesti lehdistöllä, on oikeus valvoa käsittelyä ja sen perusteella tehtäviä päätöksiä. Asia on kuitenkin käsiteltävä yleisöltä suljetussa käsittelyssä, jos tärkeä yleinen etu vaatii sitä.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain nojalla yleisöllä on pääsääntöisesti oikeus olla läsnä oikeudenkäynnissä. Julkisuuden tavoitteena on parantaa sekä asianosaisten oikeusturvaa, että yleistä luottamusta tuomioistuinlaitoksen puolueettomuuteen ja päätösten oikeellisuuteen.

Tämä tavoite onkin Suomessa saavutettu varsin hyvin. Jos yksityisyyden suoja ja julkisuusperiaate joutuvat ristiriitaan, on ensisijaisesti suojattava ihmisten yksityisyyttä.

Jos asian käsittelyn ja sen aineiston julkisuutta perustellusta syystä rajoitetaan, rajoitusten tulee vaikuttaa tasapuolisesti kaikkien osapuolten toimintamahdollisuuksiin.

Viime aikoina huolestumista aiheuttanut ”trial by newspaper” ilmiö (tuomioistuinasioiden käsittely tiedotusvälineissä ennen asiassa annettavaa tuomiota) korostuu, kun poliisi tiedottaa tulevien rikosoikeudenkäyntien aiheena olevista tapahtumista.

M U U T O K S E N H A K U

Asianosaisella on oltava oikeus saada ratkaisussa oleva virhe ylemmän tuomioistuimen arvioitavaksi.

Lainsäädäntö turvaa muutoksenhakuoikeuden tätä nykyä varsin hyvin. Lähtökohtana on pidettävä, että tämä oikeus säilyy vastaisuudessaakin vähintään nykyisessä laajuudessaan.

Uudessa hovioikeusprosessissa tuomioita muutetaan entistä enemmän. Tämä ei sellaisenaan ole osoitus väärin ratkaisujen lisääntymisestä alioikeudessa.

Puuttumatta itse muutoksenhakuoikeuteen voidaan hovioikeuksien suullisten käsittelyjen määrää ja laajuut-

ta käytännössä rajoittaa tehostamalla riidattomien asioiden selvittelyä alioikeus- ja hovioikeusvaiheessa, siis valmistelua tehostamalla. Tehostunut alioikeusmenettely ja tuomioiden hyvät perustelut vähentävät muutoksenhaun tarvetta ja muutoksenhakujen määrää. Myös alioikeusmenettelyn ulkoiset muodot vaikuttavat asiaan. Niin sanottuja vahvennettuja kokoonpanoja on käytettävä nykyistä useammin ja pääkäsittelyt on käytävä jäntevästi. Kustannusten vähentämiseksi hovioikeusmenettelyssä on uudelleen otettava käyttöön vastineen pyytäminen heti muutoksenhaun jälkeen.

O I K E U D E N K Ä Y N N I N k e s t o

Asiat on otettava käsiteltäväksi viipymättä, ja ne on ratkaistava kohtuullisessa ajassa.

Ratkaisun saaminen kohtuullisessa ajassa on oleellinen osa toimivaa oikeusturvajärjestelmää.

Vaikka juttujen käsittelyajat ovat lyhentyneet osittain oleellisestikin, käsittelynopeuksissa on edelleen paikallisia ja jopa tuomarikohtaisia eroja, jotka eivät noudata

tasavertaisen kohtelun periaatetta. Käsittelyjärjestyksessä on otettava huomioon jutun laatu. Laissa kiireellisesti käsiteltäväksi säädettyt asiat on myös tosiasiasa käsiteltävä nopeutetun aikataulun mukaan. Erityisesti lasten huoltoa koskevien riitojen käsittelyaikoja on saatava lyhentymään. Määräaikoja jatkettaessa on kuultava myös vastapuolta. Asianosaisten yksimielistä käsitystä käsittelyvaiheiden siirtämisestä tulee kuitenkin aina noudattaa.

SYTTÖMIEN erottaminen syyllisistä

Rikoksesta syytetyllä on oikeus saada rikosasia käsitellyksi asiallisesti, oikeudenmukaisesti ja vailla ennakkokäsityksiä syyllisyydestä.

Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluu se, että syytetty ja hänen puolustajansa saavat tiedon kaikesta siitä asiaan vaikuttavasta aineistosta, jolla voi olla vaikutusta annettavaan tuomioon ja heille taataan mah-

dollisuus lausua tämän aineiston johdosta.

Teletunnistetiedot, telekuuntelun tulokset ja muu esitutkimusmateriaali on tarvittaessa oltava kokonaisuudessaan myös puolustuksen käytössä.

Kielitaidoton ulkomaalainen vastaaja on haastettava oikeuteen siten, että hän ymmärtää mistä häntä syytetään ja miten hänen tulee valmistautua oikeudenkäyntiin.

ESITUTKINTA ja pakkokeinot

Rikosten esitutkinnassa on pidettävä mielessä se mahdollisuus, että epäilty onkin syytön. Pakkokeinojen käytössä on otettava huomioon suhteellisuusperiaate ja kohtuuttomien pakkokeinojen kielto.

Salakuuntelua ei tule sallia kotirauhan piirissä. Poliisi näyttää saaneen tuomioistuimilta vaikeuksitta luvat erilaisiin pakkokeinoihin. Niiden soveltamiskynnystä ei ole syytä alentaa nykyisestä.

Asianajajan tulisi olla mukana rikosasioissa nykyistä aiemmin, eli heti epäillyn kiinnioton jälkeen, ja viimeistään laadittaessa loppulausuntoa esitutkinnan johdosta.

Esitutkinta- ja pakkokeinolain uudistamisessa tulee ottaa huomioon asianajajien kokemukset nykyisten säännösten puutteista ja muutostarpeista. Esimerkiksi kuulusteluita pitäisi tallentaa ääni- ja kuvanauhille nykyistä useammin. Lakiin pitäisi saada myös säännökset rikoksesta epäillyn tunnistamisenmenettelystä.

LAILLISUUSPERIAATE

Ketään ei saa tuomita rangaistukseen sellaisesta teosta, jota ei ennen sen tekoa ole riittävän yksilöidysti säädetty laissa rangaistavaksi.

On kiinnitettävä jatkuvasti ja korostetusti huomiota siihen, että laillisuusperiaate toteutuu käytännössä. Rangaistussäännökset tulee laatia riittävän selkeiksi ja yksityiskohtaisiksi. Kunnalliset järjestyssäännöt, joissa on rangaistussäännöksiä, on korvattava järjestyslailla.

HALLINTOMENETTELY ja hallintolainkäyttö

Viranomaisten on toimittava asianmukaisesti ja annettava asianosaisille perusteltu ja oikeudenmukainen ratkaisu. Muutoksenhaku on käsiteltävä asianmukaisesti ja viipymättä.

Verotuksen muutoksenhakumenettelyjä on nopeutettava. Muutoksenhaualla juttunsa voittaneen henkilön on saatava korvaus kuluistaan. Kun täytäntöönpano keskeytetään muutoksenhaun vuoksi, tulisi sen sujua nykyistä joustavammin.

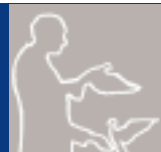

Jokaisen saatavilla on oltava ammattitaitoinen lakimies, jonka työn laatuun ja eettisyyteen voi luottaa.

Asianajotoiminta edellyttää päämiehen ja asianajajan luottamuksellista suhdetta. Sen peruspilari on asianajajan velvollisuus pitää päämiehensä antamat luottamukselliset tiedot salassa. Tämä tulee ottaa huomioon kun

valmistellaan lakeja, kuten hanketta laajentaa ilmoitusvelvollisuutta epäiltäessä ns. rahanpesua. Salassapito- eli vaitiolovelvollisuuden supistaminen vaarantaisi ihmisten mahdollisuuden kääntyä asianajajan puoleen. Pakkokeinolakia on täydennettävä säädöksillä siitä, miten kotietintä ja takavarikko kohdistetaan salassapitovelvollisen tiloihin ja salassapidettäviin asiakirjoihin.

Jokaisella on oikeus asiantuntevaan oikeusapuun taloudellisesta asemasta riippumatta.

Julkinen oikeusapu on laajennettava koskemaan myös keskituloisia. Arvonlisäveron poistaminen oikeuspalveluista parantaisi ihmisten mahdollisuuksia käyttää

oikeudellisia asiantuntijapalveluita. Näin luotaisiin tasa-arvo oikeudenkäyntikulujen suhteen, koska nykyisin elinkeinonharjoittajat saavat vähentää asianajan laskuun sisältyvän arvonlisäveron ja saavat siten oikeuspalvelunsa huomattavasti halvemmalla kuin kuluttajat.

ERÄITÄ perusoikeuksia toteuttava oikeusturva

SYRJINTÄ

Jokainen on yhdenvertainen lain edessä. Ketään ei saa perusteetta asettaa eri asemaan.

Viranomaisten tulisi nykyistä paremmin tunnistaa

syrjintätapaukset ja puuttua niihin tehokkaammin.

Valtion on pidettävä huoli siitä, etteivät kuntien tarjoamat lakisääteiset peruspalvelut aiheuta syrjintää ja kautuessaan epätasaisesti asuinpaikan mukaan.

HENKILÖKOHTAINEN turvallisuus, kidutuskielto, elämä

Jokaisella on oikeus elämään, henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa alentavasti.

Yksilön henkilökohtainen koskemattomuus ja turvallisuus on Suomessa turvattu lainsäädännöllisesti hyvin. Mahdollisuus lähestymiskiellon hakemiseen on oleelli-

sesti parantanut ongelmien ennaltaehkäisyä.

Rikosvahinkolaki suojaa ns. läheisväkivaltatilanteissa kansainvälisesti vertaillen varsin hyvin rikoksen uhrina. Mikäli yksilö kuitenkin joutuu omatta syyttään julkisella paikalla ns. sokean väkivallan uhriksi, valtiovallan tulee kyetä takaamaan rikoksen uhrille täysimääräinen korvaus kaikesta tälle aiheutuneesta vahingosta.

LIKKUMISVAPAUS ja henkilöiden luovutukset toisiin valtioihin

Jokaisella on oikeus liikkua vapaasti ja valita asuinpaikkansa..

Suomen viranomaisten on tarkkailtava vankilaolojen kehitystä etenkin lähialueillamme ja arvioitava, millaiset olosuhteet odottavat Suomesta rikoksen johdosta mah-

dollisesti luovutettavia henkilöitä.

Suomessa asuvien ulkomaalaisten oleskelulupakäytäntöjä tulee kehittää siten, ettei lupaa hakevan passi ole kohtuuttoman pitkään ja usein viranomaisten hallussa kun lupaa harkitaan.

YKSITYISELÄMÄ , kunnia ja kotirauha

Julkisen vallan on kunnioitettava oikeutta yksityiselämään ja estettävä tehokkaasti muiden siihen kohdistamat loukkaukset.

Poliisin valtuuksien lisääminen sallimalla salakuuntelu kotirauhan piirissä olisi merkittävää perusoikeuksiin

puuttumista. Sitä ei voida hyväksyä nykyisessä rikollisuustilanteessa. Perusoikeuksien ydinalue kuuluu kaikille.

Epäasiallinen kirjoittelu saattaa olla vahingollista, ja lehtimiesten on kannettava siitä vastuu. Vaikka kirjoittelu myöhemmin korjattaisiinkin, virheellinen tilanne ei kuitenkaan usein muutu toivotulla tavalla.

PERHE-elämän suoja

Jokaisella on oikeus elää yhdessä perheenjäsentensä kanssa viranomaisten puuttumatta kotirauhaan ja perhe-elämään.

Lasten huostaanottoasiat on ratkaistava sosiaalilautakunnan sijasta tuomioistuimessa, jolloin täysimittainen näytön esittäminen, oikeudellinen näytön harkinta ja todelli-

nen kaksiasiansuhte olisivat mahdollisia. Lapsen edun arviointi kuuluu viime kädessä tuomioistuimelle.

Suomessa syntyneen tai Suomessa lähes koko elämänsä asuneen ulkomaalaisen karkottamisessa tulee ottaa oikeudenmukaisella tavalla huomioon ulkomaalaisen erityiset siteet Suomeen.

USKONTO, omantunnonvapaus

Jokaisella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen.

Siviilipalvelun toteuttamistavan on oltava kansainväli-

sesti vertaillen kestävä.

Työsopimuksen syrjäntäkieltoa on tulkittava suvaitsevasti. Jokaisella on oikeus osoittaa vakaumustaan, jos siitä ei aiheudu erityistä haittaa työpaikalla tai työnteolle.

Jokaisella on oikeus ilmaista mielipiteensä ja ottaa vastaan muiden mielipiteitä yksityisesti ja julkisesti kenenkään sitä ennakolta kieltämättä tai estämättä.

Kansainvälisesti vertaillen ilmaisunvapauden toteutumise-

nen on lainsäädännöllisesti varmistettu Suomessa hyvin. Tämän oikeuden toteuttaminen ei aiheuta yleensä ongelmia, vaikkakin yksittäistapauksissa voi rajanveto hyväksyttävän ja moitittavan menettelyn välillä olla pulmallista.

Jokaisella on oikeus saada tieto viranomaisen hallussa olevasta julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta riippumatta siitä onko tietoa haluava kyseisessä asiassa asianosaisena.

Kansainvälisesti vertaillen julkisuusperiaatteen toteuttaminen on taattu Suomen lainsäädännössä poikkeuksellisen hyvin. Kotimaan lainsäädäntöön ja viranomais-toimintaan liittyvien asiakirjojen on säilyttävä vastaisuudessa vähintään yhtä julkisina kuin ne ovat nyt. Maan hallituksen on aktiivisesti edistettävä avoimuutta ja julkisuutta Euroopan unionin päätöksenteossa ja viran-

omaistoinnassa.

Käytännön viranomaistoinnassa on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että jos viranomainen kieltäytyy antamasta pyydettyä asiakirjaa, sen on viipymättä, muutamassa työpäivässä, esitettävä kieltäytymiselleen perusteltu syy, jotta muutoksenhaku olisi mahdollista. Julkisuuslaissa säädetty kahden viikon harkinta-aika saattaa yksittäisissä tapauksissa olla liian pitkä.

Jos yksityisyyden suoja ja julkisuusperiaate joutuvat ristiriitaan, on ensi sijassa suojattava ihmisten yksityisyyttä.

Julkisen vallan velvollisuus on saattaa yleissitovat työehtosopimukset työnantajien ja työntekijöiden saataville.

YHDISTYMISVAPAAUS ja kokoontumisvapaus

Jokaisella on oikeus perustaa yhdistyksiä, ja kuulua niihin, sekä oikeus osallistua kokouksiin ja järjestää niitä.

Rikosepäilyjä ei saa ilman erityisen painavaa syytä käyttää perusteena siihen, että laillisten yhdistysten toimintaan

puututaan esim. takavarikoimalla yhdistysten asiakirjoja ja jäsenluetteloita. Pakkokeinojen käytössä on tällöinkin noudatettava tarkoitussidonnaisuusperiaatetta, eikä muodollisesti syntyneitä pakkokeinovaltuuksia saa käyttää yleiseen järjestöjä koskevaan tiedustelutoimintaan.

OMAISUUDEN suoja

Jokaisen omaisuus on turvattu.

Omistusoikeus on Suomessa perinteisesti turvattu hyvin.

Jos pakkokeinolakia muutetaan siten, että rikospesrustein vakuustakavarikko olisi mahdollinen silloinkin, kun on vain "syytä epäillä" henkilön syyllistyneen rikokseen, on lakiin säädettävä valtiolle ankara vastuu. Valtion on vastattava jälkikäteen aiheettomaksi havai-

tun vakuustakavarikon aiheuttamista vahingoista samalla tavalla kuin syyttömästi vangitun vahingonkorvaus on toteutettu.

Luonnonsuojelusyistä joudutaan puuttumaan myös omaisuuden vapaaseen käyttöön. Myös oikeus ympäristöön on perusoikeus. Tulkintatilanteessa on valittava ratkaisu, joka parhaalla mahdollisella tavalla sovitaa yhteen omistusoikeuden ja oikeuden ympäristöön.

KIELIOIKEUDET

Asiansaisella on oikeus käyttää omaa kieltään tuomioistuimissa ja viranomaisten kanssa.

Ruotsinkielisellä väestöllä ei ole käytettävissään riittävästi oikeudellisia palveluja omalla kielellään. Virkani-

mitys- ja sijaisuuksratkaisussa on kiinnitettävä enemmän huomiota henkilön kykyyn hoitaa virkaan kuuluvat tehtävät kummallakin virallisella kielellä.

Valtion on pidettävä huoli ruotsinkielisten lakimiesten koulutuksesta.

ETNISTEN vähemmistöjen kulttuurioikeudet

Kansalliselta, uskonnolliselta tai kielelliseltä vähemmistöltä ei saa kieltää oikeutta ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan.

Saamelaiden oikeuksiin ei ole aina kiinnitetty riittävästi huomiota kun on tehty mm. poronhoitoon ja muuhun saamelaiskulttuuriin tosiasiallisesti vaikuttavia ratkaisuja.

OIKEUS tehdä työtä ja harjoittaa elinkeinoa

Jokaisella on oikeus hankkia toimeentulonsa tekeväällä työllä, harjoittamalla ammattia tai elinkeinoa. Erottamisesta säädetään lailla.

Ulkomaalaislain 24 §:ää tulisi muuttaa siten, että lähtökoh-

tana on ulkomaalaisen oikeus tehdä työtä. Poikkeuksista säädettäisiin vaatimalla työlupa vain erityisiltä ryhmiltä.

Myös toimitusjohtajien erottamisedellytyksistä on oltava lain tasoiset säädökset.

D E N a l l m ä n n a t i l l g å n g e n p å r ä t t s s k y d d

RÄTT att få en sak prövad av domstol

Var och en har rätt att få en sak som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter avgjord av en oavhängig domstol

Domstolsprocessen måste utvecklas så att människornas möjligheter att få sin rätt tillgodosedd fortgående förblir tillräckligt goda.

Olika slags alternativ att lösa en tvist bör stödjas både hos myndigheterna och i domstolarna. Som sådana bör beaktas i synnerhet olika slags rättsliga rådgivningstjänster, förlikningsförfaranden och till exempel konsu-

mentrådgivning. Förfarandena för att lösa tvister utanför domstolarna bör utvecklas. Ett exempel på detta är det förlikningsförfarande som Finlands Advokatförbund har infört.

Revideringen av rättegångsförfarandet, den mervärdesskatt på rättsliga tjänster som införts och försämringen av villkoren för rättsskyddsförsäkring har lett till att i synnerhet medelinkomsttagarna inte i rädsla för kostnaderna ens vågar börja försöka vinna sin rätt genom en rättegång. Av denna orsak bör mervärdesskatten på rättshjälpstjänsterna slopas.

EN rättegång skall vara saklig

Parterna har rätt att få sin sak behandlad sakligt och smidigt i en ojävig domstolsammansättning samt att få ett motiverat avgörande efter behandlingen

Domarnas oberoende är en viktig förutsättning för en rättvis rättegång. Reformen av utnämningförfarandet och öppnande av domarkarriären stöder oavhängigheten.

Domarbanan bör vara öppen för olika juristgrupper och den lön som betalas till domarna skall vara konkurrenskraftig. Medlemmarna av en domstol skall vara ojäviga och sammansättningen skall också se ojävig ut. Domarna och andra avgörandena bör motiveras tillräckligt exakt bl.a. för förverkligande av besvärsrätten.

PRINCIPEN med hörande

Var och en har rätt att bli hörd när hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlas.

Hörande av parterna är en viktig rättegångsprincip. Den förefaller inte alltid fungera så väl som det kunde be-

hövas. Målet bör vara att de högre domstolarna aldrig skall behöva återförvisa ett ärende på grund av brister och fel vid hörandet av parterna. Det blir mycket dyrt att rätta till fel vid hörandet, både för parterna och för samhället.

OFFENTLIG rättegång

Behandlingen av ett ärende vid en allmän domstol bör vara en för allmänheten öppen tillställning, där var och en, i synnerhet pressen, har rätt att övervaka behandlingen och verksamheten vid beslutsfattandet. När ett viktigt enskilt intresse kräver det bör ärendet dock behandlas vid förhandling som är slutet för allmänheten.

Med stöd av lagen om offentlighet vid rättegång har allmänheten vanligen rätt att vara närvarande vid en rättegång. Syftet med denna offentlighet är dels att förbättra parternas rättsskydd, dels att öka allmänhetens förtroende för domstolsväsendets opartiskhet och

korrekta beslut. Detta mål har i Finlands nåtts rätt så väl. Om integritetsskyddet och offentlighetsprincipen kommer i konflikt, bör i första hand människornas integritet skyddas.

Om offentligheten för behandlingen av ett ärende och materialet i det begränsas av motiverad anledning, bör begränsningarna rättvist påverka alla parternas verksamhetsmöjligheter.

Fenomenet "trial by newspaper" (behandling av domstolsärenden i massmedierna före domen i saken), som har väckt oro under de senaste tiderna, accentueras när polisen informerar om de händelser som skall tas upp vid framtida rättegångar.

Ä N D R I N G S S Ö K A N D E

En part har rätt att få ett fel i ett avgörande bedömt av en högre domstol.

I lagstiftningen är rätten att söka ändring för närvarande väl tryggad.

Utgångspunkten bör vara att rätten att söka ändring också framgent bibehålls minst i den nuvarande omfattningen. Den ökning av ändrade domar som observerats i den nya hovrättsprocessen visar inte i och för sig att de materiellt felaktiga avgörandena skulle ha ökat. I praktiken, och utan att ingripa i själva rätten att söka ändring, kan de muntliga förhandlingarna i

hovrätterna begränsas till antal och omfattning genom att utredningen av ostridiga ärenden, alltså beredningen, effektiviseras i underrättsfasen. Ett effektiviserat underrättsförfarande och goda motiveringar till domarna minskar behovet och mängden av ändringsökande. Också underrättsförfarandets yttre former påverkar saken. Så kallade förstärkta sammansättningar bör användas oftare än nu och huvudförhandlingarna skötas med fast hand. För minskning av kostnaderna bör vid hovrätterna återinföras begäran av genmäle omedelbart efter ändringsökande.

E N r ä t t e g å n g s l ä n g d

Ärendena bör behandlas utan dröjsmål och avgöras inom en rimlig tid

Att få ett avgörande inom en rimlig tid utgör en viktig del av ett fungerande rättsskyddssystem.

Också om tiderna för behandling av målen delvis har blivit avsevärt kortare, finns det i behandlingstakten inte bara lokala, utan också av de enskilda domarna beroende skillnader, som inte står i harmoni med principen

med jämlikt bemötande. Vid behandlingsordningen bör beaktas målets karaktär, och de ärenden som enligt lag skall behandlas i brådskande ordning måste också i realiteten behandlas enligt en försnabbad tidtabell. I synnerhet i tvister som gäller omvårdnaden om barn måste behandlingstiden bli kortare. När tidfrister förlängs måste också motparten höras. Parternas enhälliga uppfattning om flyttning av behandlingsskedet bör dock alltid följas.

SKILJANDE av oskyldiga från skyldiga

En som är åtalad för ett brott har rätt att få brottmålet behandlat sakligt, rättvist och utan förhandsuppfattningar om skulden

Till en rättvis rättegång bör anses höra att den åtalade och hans eller hennes försvarare får information om och möjlighet att uttala sig om allt det material som påverkar

saken och som kan inverka på domen i saken. Teleidentifieringsuppgifter, resultat av teleavlyssning och annat förundersökningsmaterial skall i sin helhet vid behov stå också till försvarets förfogande. En utländsk svarande utan språkkunskaper skall instämmas till rätten så att han eller hon förstår vad åtalet gäller och hur han eller hon bör förbereda sig för rättegången.

FÖRUNDESRÖKNING och tvångsmedel

Vid förundersökning av brott bör man hålla i minnet den möjligheten att den misstänkte är oskyldig. Vid användning av tvångsmedel bör proportionalitetsprincipen och oskäligheter beaktas.

Hemlig avlyssning bör inte tillåtas inom området för hemfriden. Polisen tycks utan svårighet av domstolarna ha fått tillstånd till olika slags tvångsmedel. Det finns således inte någon orsak att sänka tillämpningströskeln.

En advokat bör vara med i brottmålen tidigare än

för närvarande, redan genast efter gripandet av den misstänkte och senast när slutligt utlåtande uppgörs med anledning av förundersökningen.

När förundersöknings- och tvångsmedelslagen förnyas bör beaktas advokaternas erfarenheter av bristerna i de nuvarande bestämmelserna och ändringsbehoven, till exempel upptagningen av förhören på ljud- och bildband bör ökas och i lagen borde tas in bestämmelser om förfarande för identifiering av en person som är misstänkt för brott.

L A G L I G H E T S P R I N C I P E N

Ingen får dömas till straff för en gärning som inte i lag är tillräckligt individualiserad som straffbar före gärningen.

Att laglighetsprincipen iaktas i praktiken bör fortlöpande ägnas särskild uppmärksamhet och straffbestämmelserna bör utarbetas tillräckligt klart och detaljerat. Kommunala ordningsstadgor, som innehåller straffbestämmelser, bör ersättas med en ordningslag.

F Ö R V A L T N I N G S F Ö R F A R A N D E T o c h f ö r v a l t n i n g s p r o c e s s e n

Myndigheterna skall verka på behörigt sätt och meddela parterna ett motiverat och rättvist avgörande. En överklagande skall behandlas på behörigt sätt och utan dröjsmål.

Förfarandet vid sökande av ändring i beskattningen bör göras snabbare. Den som vunnit sin sak genom ändringsökande bör få ersättning för sina kostnader. Det borde gå smidigare än nu att avbryta verkställigheten på grund av ändringssökande.

Var och en skall ha tillgång till en kompetent jurist som vinlägger sig om diskretion, kvalitet och hög etsik nivå.

En förutsättning för advokatverksamhet är det råder förtroende mellan huvudmannen och advokaten. Dess grundpelare är advokatens skyldighet att hemlighålla de konfidentiella uppgifter som huvudmannen lämnat. Detta bör beaktas när lagarna bereds, så som i den s.k.

penningtvätten. En inskränkning av sekretessplikten äventyrar människornas möjlighet att vända sig till en advokat. Tvångsmedelslagen bör kompletteras med bestämmelser om riktande av husrannsakan och beslag mot lokaliteter som omfattas av sekretessplikten och sekretessbelagda handlingar.

Rättegångsbiträdenas behörighetsvillkor bör skärpas så att endast en advokat eller annan jurist kan vara rättegångsbiträde.

Var och en har rätt till behörig rättshjälp oavsett ekonomisk ställning.

Den offentliga rättshjälpen bör utsträckas till att också gälla

medelinkomsttagare. Slopande av mervärdesskatten på rättstjänsterna skulle förbättra människornas möjligheter att anlita rättsliga experttjänster. Detta skulle skapa rättvisa i rättsskyddsfrågorna beträffande mervärdesskatten.

s ä k e r s t ä l l a   a t t   v i s s a   g r u n d l ä g g a n d e   r ä t t i g h e t e r   r e s p e k t e r a s

DISKRIMINERING

Alla är lika inför lagen. Ingen får utan godtagbart skäl särbehandlas.

Myndigheterna bör bättre än nu identifiera diskri-

mineringsfall och ingripa effektivare i dem.

Staten bör dra försorg om att de lagstadgade grundtjänster som kommunerna tillhandahåller inte fördelas på ett diskriminerande sätt enligt boningsort.

PERSONLIG säkerhet, förbud mot tortyr, rätt till liv

Var och en har rätt till liv, personlig integritet och trygghet. Ingen får dömas till döden, torteras eller uträttas för någon annan behandling som nedsätter människovärdet.

Individens personliga integritet och säkerhet är i Finland väl tryggade i lagstiftningshänseende. Möjligheten till besöksförbud har avsevärt förbättrat möjligheterna

att förebygga problem.

Brottskadelagen ger i s.k. närvåldssituationer ett vid en internationell jämförelse rätt gott skydd för brottsoffer. Om en individ dock utan egen förskyllan blir utsatt för s.k. blint våld, bör det allmänna förmå garantera brottsoffret en ersättning till fullt belopp för alla skador som han eller hon vållats.

RÖRELSEFRIHET och utlämnande till andra stater

Var och en har rätt röra sig fritt och välja sin boningsort

De finländska myndigheterna skall kontrollera hur fängelseförhållandena utvecklas i synnerhet i våra när-områden och bedöma hurdana förhållanden kan vänta

dem som eventuellt utlämnas från Finland för brott.

Praxis med uppehållstillstånd för utlänningar som är bosatta i Finland bör utvecklas så att tillståndssökandens pass inte oskäligt länge och ofta finns omhändertaget av myndigheterna under tiden för tillståndsprövningen.

PRIVATLIV, heder och hemfrid

Det offentliga skall respektera rätten till privatliv och effektivt förhindra kränkningar som riktar sig mot det.

En ökning av polisens befogenheter genom att hemlig avlyssning tillåts inom hemfridens område skulle innebära ett avsevärt kränkning av de grundläggande rät-

tigheterna, vilket inte kan godkännas i det nuvarande läget i fråga om kriminaliteten. De grundläggande rättigheternas kärnområde tillkommer alla.

Osakliga skrivelser kan vara skadliga och journalister skall bära ansvar för saken. Också om skrivelserna senare rättas, förändras den felaktiga situationen ofta inte på önskat sätt.

SKYDD för familjelivet

Var och en har rätt att leva tillsammans med sina familjemedlemmar utan att myndigheterna ingriper i hemfriden och familjelivet.

Ärenden som gäller omhändertagande av barn bör avgöras av domstol i stället för av socialnämnden, varvid framläggande av fullständig bevisning samt rättslig pröv-

ning av bevisningen och ett reellt tvåpartsförhållande blir möjliga. Bedömningen av barnets bästa hör i sista hand till domstolen.

Vid utvisningspraxis i fråga om utlänningar som är födda i Finland eller som nästan hela sitt liv bott i Finland bör man ta skäligen hänsyn till utlänningens speciella band till Finland.

RELIGION, religionsfrihet

Var och en har rätt till tanke-, samvets- och religionsfrihet

Sättet att genomföra civiltjänsten bör vara hållbart vid en internationell jämförelse.

Diskrimineringsförbudet i fråga om arbetsavtal bör tolkas liberalt. Var och en har rätt att ge uttryck för sin övertygelse, om detta inte medför särskild olägenhet på arbetsplatsen eller vid utförandet av arbetet.

Var och en har rätt att framföra sin åsikt och bemöta andras åsikter privat och offentligt utan att någon på förhand förbjuder eller hindrar detta.

Förverkligandet av yttrandefriheten har i lagstiftningshänseende vid en internationell jämförelse säkerställts

väl i Finland. Förverkligandet av rättigheten medför inte problem på allmän nivå, även om utnyttjandet av yttrandefriheten i enskilda fall kan medföra en problematisk gränsdragning mellan acceptabelt och icke-acceptabelt förfarande.

Var och en har rätt att få information om offentliga handlingar och upptagningar som myndigheterna har i sin besittning, oberoende av om han eller hon är part i saken.

Vid en internationell jämförelse har offentlighetsprincipen garanterats exceptionellt väl genom lag i Finland. Vår lagstiftning och myndighetsverksamhet bör hållas minst på den nuvarande handlingsoffentlighetsnivån och regeringen bör aktivt främja öppenhet och offentlighet vid Europeiska unionens beslutsfattande och myndighetsverksamhet.

Det allmännas skyldighet är att hålla de allmänt bin-

dande kollektivavtalen tillgängliga för arbetsgivarna och arbetstagarna.

I den praktiska myndighetsverksamheten bör särskild uppmärksamhet fästas vid att när en myndighet vägrar att ge en begärd handling, skall myndigheten utan dröjsmål, inom några arbetsdagar, uppge en motiverad orsak till vägran, så att det blir möjligt att söka ändring. Den i offentlighetsärenden föreskrivna tiden på två veckor kan i enskilda fall vara alltför lång.

Om integritetsskyddet och offentlighetsprincipen kommer i konflikt, bör i första hand människornas integritet skyddas.

FÖRENINGSFRIHET och församlingsfrihet

Var och en har rätt att grunda föreningar och höra till dem samt att delta i och ordna möten.

Misstankar om brott får inte utan särskilt vägande skäl användas som grund för att ingripa i lagliga föreningars verksamhet, t.ex. genom att en förenings

handlingar och medlemsförteckningar tas i beslag. Vid användning av tvångsmedel måste också i detta fall följas principen med ändamålsbundenhet, och tvångsmedelsfullmakter som uppstått formellt får inte användas för allmän underrättelseverksamhet som gäller föreningar.

E G E N D O M S S K Y D D E T

Äganderätten är i Finland av tradition väl skyddad.

Om tvångsmedelslagen ändras så att brottsbaserat kvarstad är möjligt också när det bara finns "orsak att misstänka" att en person har gjort sig skyldig till ett brott, bör i lagen för staten bestämmas ett strängt ansvar för skador som vållats av ett kvarstad som i efterhand visar

sig vara ogrundat, på samma sätt som in fråga om skadestånd för oskyldigt häktade.

I naturvårdens namn måste man också ingripa i den fria användningen av egendom. Också rätten till miljön är en grundläggande rättighet. I tolkningssituationer måste man välja ett avgörande som på bästa möjliga sätt sammanjämkar äganderätten och rätten till miljön.

SPRÅKLIGA rättigheter

En part har rätt att använda sitt eget språk vid domstolar och hos myndigheter.

Den svenskspråkiga befolkningen har inte tillräcklig tillgång till rättsliga tjänster på sitt eget språk. I tjänsteutnäm-

nings- och vikarieavgöranden bör större uppmärksamhet ägnas personens förmåga att sköta de till tjänsten hörande uppgifterna på båda officiella språken.

Staten bör dra försorg om utbildningen av svenskspråkiga jurister.

DE etniska minoriteternas kulturella rättigheter

Nationella, religiösa eller språkliga minoriteter får inte förvägras rätt att bevara och utveckla sin egen kultur.

Samernas rättigheter har inte alltid ägnats tillräcklig uppmärksamhet, bl.a. vid avgöranden som de facto påverkar renskötseln och samekulturen i övrigt.

RÄTTEN att utföra arbete och idka näring

Var och en har rätt att skaffa sig utkomst genom arbete, yrke eller näring. Om avskedande bestäms genom lag.

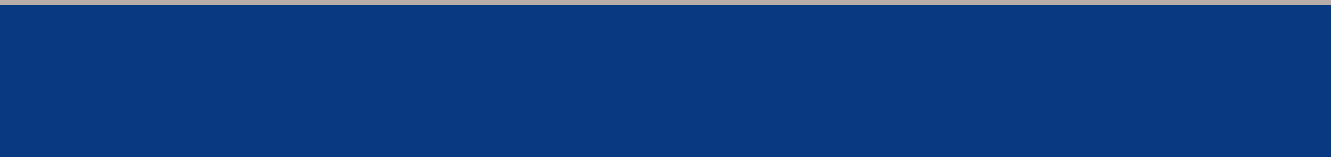
I utlänningslagen borde 24 § ändras så att utgångspunk-

ten är utlänningens rätt att utföra arbete och om undantag bör föreskrivas genom att endast särskilda grupper påförs arbetstillståndsskyldighet.

Bestämmelser på lagnivå bör finnas också om förutsättningarna för avskedande av verkställande direktörer.

OSA I: Oikeusturvan yleinen saatavuus

OIKEUS saada asia tuomioistuimen ratkaistavaksi

Jokaisella on oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva asia riippumattoman tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Oikeudenkäyntimenettelyä on kehitettävä siten, että ihmisten mahdollisuudet saada oikeutensa toteutetuksi pysyvät jatkuvasti riittävän hyvinä.

On tuettava erilaisia riidan ratkaisuvaihtoehtoja niin viranomaisissa kuin tuomioistuimissakin. Tällaisena tulee huomioida erityisesti oikeudelliset neuvontapalvelut, sovittelumenettelyt ja esimerkiksi kuluttajaneuvonta.

Perustuslaki 21 §:

Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti... sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Euroopan ihmisoikeussopimus 6 art 1 :

Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyyttestä.

Muodollinen mahdollisuus saada oikeutta ei ole riittävää, vaan on taattava, että ihmisillä on myös tosiasiaa mah-

Riitojen ratkaisemiseksi on kehitettävä tuomioistuinten ulkopuolisia menettelyjä. Esimerkki tällaisesta on Suomen Asianajajaliiton aloittama sovintomenettely.

Oikeudenkäyntimenettelyn uudistaminen, oikeudellisille palveluille säädetty arvonnalisävero ja oikeusturvavakuutuksen ehtojen heikentäminen ovat johtaneet siihen, että varsinkaan keskituloiset eivät kustannusten pelossa edes uskalla ryhtyä tavoittelemaan oikeuksiaan oikeudenkäynnillä. Tämän vuoksi oikeusapupalveluista on poistettava arvonnalisävero.

dollisuus saada oikeutta (access to justice). Oikeusvaltiossa tämä toteutetaan viime kädessä sellaisella tuomioistuimen ratkaisulla, joka on pantavissa tehokkaasti täytäntöön.

Mahdollisuus saattaa asia tuomioistuimen ratkaistavaksi saa jo sinänsä osapuolet tavoittelemaan oikeudenmukaista lopputulosta. Vastaavasti erilaiset kynnykset, jotka estävät tai vaikeuttavat kääntymistä tuomioistuimen puoleen, aiheuttavat oikeuden menetyksiä. Niistä kärsii usein riidan heikompi osapuoli.

Tuomioistuimeen pääsyyn ovat viime aikoina kielteisesti vaikuttaneet ainakin

- tuomioistuinmenettelyn ajallinen kesto
- oikeudenkäynnin kohonneet kustannukset
- muut erilaiset prosessikynnykset; vastapuolen kuluja korvaamisen riskin lisäksi oikeudenkäyntien monimutkaistuminen ja näin muodoin lisääntynyt oikeudellisen avun tarve

– luottamus oikeuslaitokseen; tuomioistuimia kohtaan tunnettu luottamus on ilmeisesti jossain määrin vähentynyt viime aikoina.

Oikeusministeriö 10.1.2000:

Kansalaisten luottamus tuomioistuihin on edelleen tyydyttävällä tasolla. Turun yliopistossa tehdyn tutkimuksen mukaan noin 68 prosenttia kansalaisista pitää tuomioistuinten toimintaa kokonaisuutena ottaen onnistuneena. Epäonnistuneena toimintaa pitää noin 17 prosenttia. Näistä luvuista ilmenevää luottamustasoa voidaan tutkijoiden mukaan pitää varsin tyydyttävänä.

Luottamus tuomioistuihin on kuitenkin 1990-luvulla vähentynyt verrattuna edelliseen vuosikymmeneen. 1980-luvulla tehtyjen tutkimusten mukaan tuomioistuihin luottavien kansalaisten osuus oli noin 80 prosenttia. 1990-luvulla vastaava luku oli keskimäärin 65 prosenttia. Luottamus ei siten ole vähentynyt niin jyrkästi kuin julkisessa keskustelussa monesti on esitetty.

Helsingin Sanomat 11.4.2000 23:09:00

Sovintoratkaisujen suosio vähentää oikeuksien työ määrää

Sopua hierotaan tuomioistuimissa ja niiden ulkopuolella

Laihan sovun tavoittelusta on tullut yhä suosittumpaa lihavien oikeusriitojen sijasta. Riita- ja rikosasioita sovitaan osapuolten kesken oikeusprosessin kaikissa vaiheissa.

Suulliseen käsittelyyn edenneistä riitajutuista joka viides päättyy sovintoon.

Lainsäädäntöä kehitettäessä on tarpeen pitää erityisesti silmällä kansalaisten mahdollisuuksia saavuttaa ja säilyttää oikeutensa. Lainsäädännön tulee sisältää riittävästi heikkomman osapuolen turvaavia säännöksiä. Lainsäädäntöä, joka koskee tavallisten ihmisten oikeuksia ja elämää, ei tule laatia liian vaikeatajuiseksi.

Vaikka konfliktien ratkaisuvaihtoja kehitetään on tuomioistuinlaitoksen taattava tulevaisuudessakin ihmisten oikeusturva.

Oikeudenkäyntikustannuksia on 1990-luvulla nostanut eniten arvonlisävero. Arvonlisävero koskee myös asianajopalveluja, mutta vero rasittaa vain yksityisiä ihmisiä, sillä yritykset saavat vähentää asianajajansa laskussa olevan arvonlisäveron. Näin ollen käräjöinti on yritykselle viidenneksen halvempaa kuin yksityishenkilölle. Suomen Asianajajaliitto on yhdessä eurooppalaisten sisarjärjestöjensä kanssa vaatinut arvonlisäveron poistamista yksityisten ihmisten oikeusapupalveluista.

Helsingin Sanomat 1.5.2000

Pelko kovista kuluista vähentää käräjöintiä

Entistä harvempi saa korvauksen kotien oikeusturvavakuutuksesta Kynnys viedä riitajuttu oikeuteen on etenkin keskituloiselle kansalaiselle sietämättömän korkea. Oikeudenkäyntikulut ovat nousseet ja laskut jäävät aikaisempaa useammin jomman kumman osapuolen omasta pussista maksettavaksi.

Oikeudenkäyntikuluja koskevia oikeudenkäymiskaaren säännöksiä on tosin jonkin verran pyritty parantamaan niin että kuluja voidaan joskus kohtuullistaa tai jättää molempien osapuolten maksettavaksi.

Heikoimpaan asemaan jäävät keskituloiset, jotka eivät saa valtion varoista maksutonta oikeusapua. Keskituloiset joutuvat turvautumaan oikeusturvavakuutukseen, jonka ehdot ovat viime vuosina kiristyneet.

On merkittävä oikeusturvan heikennys, ettei vakuutus yleensä korvaa hävinneen osapuolen maksettavaksi tuomittuja vastapuolen kuluja. Vastapuolen kulut korvaa via sopimuksia on edelleen voimassa vain eräissä vakuutusyhtiöiden vanhoissa vakuutuksissa.

Jotta riitaisuudet saataisiin tarvittaessa tuomioistuimen arvioitavaksi, on perinteistä käsitystä tuomioistuinasioista laajennettava.

KKO 1998:122

Urheilija oli määrätty dopingin perusteella neljän vuoden kilpailukieltoon. Korkeimman oikeuden tuomiosta ilmenevillä perusteilla kysymys siitä, oliko urheilija syyllistynyt dopingiin, voitiin yhdistyslain ja urheiluliiton sääntöjen estämättä ottaa tuomioistuimessa ratkaistavaksi. Sitä vastoin kilpailukiellon pituus saattoi tulla tuomioistuimessa käsiteltäväksi vain yhdistyslaissa säädetyin edellytyksin. (Ään.)

KKO Valituslupa

Myönnetty: 12.4.2000

Valituslupan numero: 2000-042

Tuomioistuimen toimivalta

Vainajan jälkeläisten kesken oli riitaa siitä, minkä seurakunnan hautausmaahan vainaja oli haudattava. Kysymys siitä, kuuluu asia yleisen tuomioistuimen toimivaltaan.

Lakeja on tarpeen vaatiessa tulkittava siten, että valituskielto tai kanteen nostamisrajoitukset eivät estä asian saatamista tuomioistuimen tutkittavaksi, jos kyse on henkilön oikeuksista ja velvollisuuksista.

KHO 31.12.1999 T:4399

Kunnallisen virkaehtosopimuslain 26 §:n viranhaltijaan kohdistuva muutoksenhakukielto koskee tilanteita, joissa hänellä tai viranhaltijajyhdistyksellä on oikeus panna asia vireille työtuomioistuimessa. Viranhaltijajyhdistyksellä on aina tämä mahdollisuus, mutta järjestäytymättömällä tai neuvotteluoikeuden omaavaan viranhaltijajyhdistykseen kuulumattomalla viranhaltijalla ei ole mahdollisuutta velvoittaa virkaehtosopimukseen osallisena sidottua yhdistystä nostamaan kannetta puolestaan.

Edellä mainituilla perusteilla kunnallisen virkaehtosopimuslain 26 § ei estä viranhaltijaa hallintolainkäytön järjestyksessä vaatimasta palvelusuhteesta johtuvaa taloudellista etua sellaisena kuin se on hänelle suoritettava, vaikka vaatimuksen ratkaiseminen edellyttää virkaehtosopimuksen tulkintaa, jos viranhaltija ei työtuomioistuimesta annetun lain 13 §:n vuoksi voi saattaa asiaa työtuomioistuimen ratkaistavaksi. Tällöin virkamiehellä tulee, hallitusmuodon 16 §:n 1 momentti huomioon ottaen, olla oikeus saada mainitunlainen asiansa käsiteltäväksi viime kädessä hallintotuomioistuimessa.

KHO15.5.1998 T 931

Valituskielto tuli asiassa sovellettavaksi, koska kysymys ei ollut sellaisesta oikeutta ja velvollisuutta koskevasta asiasta, jota tarkoitetaan Suomen Hallitusmuodon 16 §:n 1 momentissa (969/1995) ja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (SopS 18-19/1990) 6 artiklan 1 kappaleessa. Myöskään muutoksenhausta hallintoasioissa annetun lain

(154/1950) 4 §:n 1 momentin tai hallintolainkäyttölain (586/1996) säännökset eivät, kun otetaan huomioon hallintolainkäyttölain 3 ja 82 §, asettaneet estettä valituskiellon soveltamiselle.

Äänestys 5 - 3. Eriävä mielipide: Kun kysymys on X:n oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, on ratkaisua tehtäessä otettava erityisesti huomioon 1.8.1995 voimaan tullleen Suomen HM 16 §:n 1 momentti, joka takaa jokaiselle oikeuden saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen taikka muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi, ...

Oikeuskäytännössä ampuma-aseasetuksen 42 §:n 2 momentin valituskieltoa on sovellettu ilman epäilyksiä ennen 1.8.1995 voimaan tullutta perusoikeusuudistusta. Perusoikeusuudistuksen jälkeen kysymys on ollut uudelleenarvioinnin kohteena, mutta myöskään niissä yksittäistapauksissa, jotka toistaiseksi on KHO:ssa ratkaistu, perustuslain kanssa ei ole todettu sellaista ristiriitaa, että valituskieltoa ei olisi katsottu voitavan soveltaa kysymyksessä olleessa asiassa (näin KHO 31.12.1997 taltio 3452)...

Kysymys siitä, onko nimismies voinut peruuttaa X:lle myönnettyt hallussapitoluvat, koskee edellä mainitun perusteen X:n oikeutta HM 16 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla. Päätös, jolla X:n hakemus luvan saamiseksi uuden metsästyshaulikon hallussapitoon on hylätty, on tässä suhteessa eri asemassa. Kun kysymys ei ole elinkeinon harjoittamisen kannalta tarpeellisesta vaan harrastustoimintaan liittyvästä ampuma-aseesta, hylkäyspäätös ei koske X:n oikeutta.

Näin ollen jätän X:n valituksen ampuma-aseasetuksen 42 §:n 2 momentin nojalla tutkimatta uuden haulikon hallussapitolupaa koskevalta osalta, mutta tutkin valituksen haulikon ja metsästyskiväärin hallussapitolupien peruuttamisesta.

OIKEUDENKÄYNNIN oltava asianmukainen

Asianosaisella on oikeus siihen, että esteetön tuomioistuin käsittelee hänen asiansa asiallisesti ja joutuisasti. Käsitteilyn jälkeen asianosaisen kuuluu saada perusteltu ratkaisu.

Tuomarien riippumattomuus on keskeinen edellytys oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille. Riippumattomuutta tukevat nimitysmenettely uudistus ja tuomari-

en valintaperusteiden monipuolistaminen. Tuomarinuran on oltava avoin eri lakimiesryhmille, ja tuomareille maksettavan palkan on oltava kilpailukykyinen. Tuomioistuimen jäsenten on oltava esteettömiä ja kokoonpanon näytettävä puolueettomalta. Tuomiot ja muut ratkaisut on perusteltava riittävän täsmällisesti mm. valitusoikeuden toteuttamiseksi.

Tuomioistuimen tulee järjestää oikeudenkäynti siten, että jokaisella asianosaisella on riittävästi aikaa varautua oikeudenkäyntiin ja että kukin asianosainen saa tietoonsa kaiken sen aineiston, jonka vastapuoli on toimittanut oikeuden käyttöön, ja siten mahdollisuuden lausua siitä.

Rikosprosessin muututtua ja lykkäysten poistuttua on paljolti vältytty siltä, että jotain vastaajaa kohtaan on esitetty syytteen tueksi näyttöä jo sellaisessa käsittelyssä, johon vastaajaa ei ole haastettu, ja että tämä näyttö otetaan häntä kuulematta tuomion perustaksi. Joskus ylioikeudet eivät ole toimittaneet kaikkea asianosaisen tuomioistuimelle antamaa aineistoa vastapuolelle, jolloin tällä ei luonnollisesti ole ollut mahdollisuutta ottaa aineistoon kantaa.

Perustuslaki 21 §:

Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeusiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Käsitteilyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Euroopan ihmisoikeussopimus 6 art 1:

Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteenä. Päätös on annettava julkisesti, mutta lehdistöltä ja yleisöltä voidaan kieltää pääsy koko oikeudenkäyntiin.

KKO 1995:5

Asianomistaja B oli esitutkinnassa kertonut, että hänen kellonsa oli varastettu ja että sen arvo oli 30.000 markkaa. Syytetty A oli kiistänyt syytteen ja joka tapauksessa pitänyt B:n ilmoittamaa

kellon arvoa liian suurena. Alemmat oikeudet olivat perustaneet ratkaisunsa B:n ilmoitukseen kellon anastuksesta ja sen arvosta, vaikka A:lle ei ollut varattu tilaisuutta esittää B:lle kysymyksiä noista seikoista. Koska asian käsittelyssä oli tapahtunut oikeudenkäyntivirhe, juttu palautettiin alioikeuteen.

Eräissä rikosasioissa, varsinkin huumausainerikoksia koskeissa, ongelmaksi muodostuu se, ettei kaikkea poliisin esitutkinnassa selville saamaa liitetäkään oikeudelle toimitettuun pöytäkirjaan. Vastaajan eduksi oleva aineistoa saattaa jäädä pois. Tämän valvominen on luonnollisesti tuomioistuimellekin hankalaa, koska sekään ei tiedä poliisin esitutkinnassa laatimista selvityksistä.

Tuomioistuin käsittelyn asianmukaisuutta valvoo mm. eduskunnan oikeusasiamies.

Helsingin Sanomat 5.8.1999

Oikeusasiamies huomautti tuomaria liian ankarasta HIV-tuomiosta.

Eduskunnan oikeusasiamies Lehtimaja on antanut Helsingin käräjäoikeuden tuomarille huomautuksen virkavelvollisuuden rikkomisesta. Tuomari oli tehnyt virheen vuonna 1997, kun käräjäoikeus tuomitsi HI-virusta levittäneen Steven Thomasin 14 vuodeksi vankeuteen tapon yrityksestä. Tuomio oli laiton, sillä lain mukaan Thomasin enimmäisrangaistus olisi ollut 12 vuotta.

Oikeusasiamiehen päätös saatiin vasta vuonna 1999 sen vuoksi, ettei oikeusasiamies halunnut ottaa tuomioon kantaa, kun asia oli yhä vireillä ylemmissä tuomioistuimissa.

Suullinen käsittely on osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä.

Helsingin Sanomat 28.4.2000

Suomi rikkoi huostaanotossa perheen yksityiselämän suojaa

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mielestä Suomi on rikkonut ihmisoikeussopimusta kahdessa eri huostaanottojutussa.

...Toisessa jutussa ihmisoikeusloukkauksa tapahtui, kun läänioikeus ei järjestänyt suullista käsittelyä. Itse huostaanotossa ei todettu ihmisoikeusloukkausta.

Oikeus saada perusteltu ratkaisu

Viime aikoina on kiinnitetty paljon huomiota tuomioistuinten päätösten perusteluun. Hyvin perusteltu päätös auttaa asianosaista ymmärtämään ja ehkä hyväksymäänkin, miksi tuomioistuin on päättänyt ratkaisunsa. Hyvät perustelut vähentävät valitushalukkuutta.

”

Lakivaliokunnan mietintö 9/1997 VP

...nykyiset tuomiot eivät valiokunnan mielestä ole rakenteeltaan riittävän selkeitä siinä suhteessa, että ulkopuolisen lukijan olisi mahdollista hahmottaa tuomiosta oikeudenkäynnin kulku ja vähänkään laajemmin tuomiolauselman sisältö. Valiokunta pitää välttämättömänä tuomion rakenteen selkeyttämistä siten, että tuomion alkuun kootaan kaikki asian käsittelytiedot, sen jälkeen esitetään perustelut ja lopuksi tuomiolauselman normaalkielellä eikä atk-lyhenteinä. Jotta tuomioista saataisiin riittävän selkeitä ja yhdenmukaisia, mikä helpottaa niiden ymmärrettävyyttä, valiokunta edellyttää, että tuomion rakenne vakioidaan ja tuomioistuinten käyttöön laaditaan useampia erityyppisiä mallituomioita vielä ennen lainsäädännön voimaantulemistä.

Päätösten perustelut ovatkin parantuneet huomattavasti. Myönteisestä kehityksestä huolimatta juttuja on jouduttu palauttamaan ylemmistä oikeusasteista, koska tuomioita ei ole perusteltu. Tuomioista ei aina myöskään selviä riittävän hyvin jutun aineistoon perustuva oikeudellinen päättely. Valitusoikeuden käyttäminen vaarantuu, jos alempi tuomioistuin ei ole perustellut johtopäätöksiään, kun valituksessa on vaikea arvostella ratkaisuun johtanutta päättelyä.

Ongelmaksi on koettu se, ettei korkeimman oikeuden tarvitse perustella ratkaisuaan, ettei se myönnä valituslupaa.

Ylempien oikeusasteiden tuomioilla on pyritty ohjaamaan oikeuskäytäntöä siten, että päätösten perusteluun kiinnitetään enemmän huomiota.

KKO:1997:205

Oikeudenkäyntimenettely - Tuomion perusteleminen

Päättyessään vahingonkorvausta koskevassa riita-asiassa toiseen lopputulokseen kuin käräjäoikeus hovioikeus ei ollut perustellut tuomiotaan oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 15 §:ssä säädettyyn tapoihin. Sen vuoksi asia palautettiin hovioikeuteen.

KKO:1999:84

Ylimääräinen muutoksenhaku - Tuomion perusteleminen - Riksvahingon korvaaminen

A oli yleisessä tuomioistuimessa veloitettu suorittamaan B:lle vahingonkorvausta rikoksesta aiheutuneesta pysyvästä viasta ja haitasta. Asia palautettiin valtiokonttoriin, koska se on korkeimman oikeuden mukaan laiminlyönyt perusteluvollisuutensa katsoessaan, ettei B:lle ollut aiheutunut rikoksen johdosta rikosvahinkolain nojalla korvauksiin oikeuttavaa pysyvää vikaa ja haittaa.

Tuomarin esteellisyys

Oikeudenkäymiskaaren 13 luvussa säädetään tuomarin esteellisyydestä. Tuomari on jäävi muun muassa seuraavissa tilanteissa: hän on jommankumman asianosaisten lähisukulainen, vastapuoli tai julkinen vihemies tai jos tuomari tai hänen lähisukulaisensa on osallinen asiassa tai kun heillä on odotettavissa siitä hyötyä tai vahinkoa tai hän on ollut aiemmin toisessa oikeusasteessa ratkaisemassa samaa asiaa.

Valtaosa esteellisyysperusteista on täysin selviä ja tuomarit jäävävät silloin itse itsensä. Ongelmallisimpia tilanteita ovat ne, joissa asianosaiset katsovat tuomarin jääviksi jonkun aatteen tai esimerkiksi yhdistystoiminnan takia tai joissa muutoin tuomarin asema katsotaan sellaiseksi, ettei se ainakaan näytä jäävittömältä.

Lähtökohdaksihan viime aikoina on muodostunut se, että tuomioistuimen kokoonpanon tulee paitsi olla puolueeton myös näyttää siltä.

KKO:1996:80 Tuomari - Esteellisyys

Kihlakunnanoikeus velvoitti säästöpankin kanteesta A:n suorittamaan pankille sillä panttina olevan kiinnitetyn haltijavelkakirjan nojalla pankin vaatiman määrän kiinteistön arvosta. Kihlakunnanoikeuden lautakuntaan kuului asiaa käsiteltäessä kolme kantajapankkiin sittemmin sulautuneen säästöpankin isännistöön panttauksen aikaan kuulunutta lautamiestä, jotka eivät enää juttun vireille tullessa kuuluneet isännistöön. Lautamiehiä ei katsottu esteellisiksi.

KKO:1996:81 Tuomari - Esteellisyys

Kihlakunnanoikeuden lautakuntaan kuului velkomisjuttua käsiteltäessä ja ratkaistaessa kantajana olleen osuuspankin hallintoneuvoston jäsen. Hänet katsottiin esteelliseksi osallistumaan lautamiehenä asian käsittelyyn ja ratkaisemiseen.

KKO:1999:18

Kysymys kärjätuomarin ja lautamiesten esteellisyydestä valalla vahvistetun perättömän lausuman antamista todisteena koskevassa rikosasiassa sen johdosta, että he olivat ratkaisseet asian, jossa perättömäksi väitetty lausuma oli annettu. Kärjätuomari ja lautamiehet katsottiin esteellisiksi.

KKO:2000:49

A oli hakenut kärjäoikeudessa velkajärjestelyä, jota velkojapankki oli vastustanut. Kärjäoikeuden puheenjohtajana toimineen kärjätuomarin aviopuoliso B oli pankin palveluksessa. B ei työnsä vuoksi ollut tekemissä A:n asioiden kanssa. Kun B:llä oli oikeus kirjoittaa pankin toiminimi, katsottiin kärjätuomari esteelliseksi.

Joissain tilanteissa on esitetty, että väitettä jääviydestä käytetään väärin. Toisaalta on havaittavissa, etteivät tuomarit kovinkaan herkästi katso itseään jääveiksi sellaisissa tilanteissa, joissa asianosaisten mielestä tuomioistuinkokoonpano ei ainakaan näytä puolueettomalta.

HHO:9.6.1999:1704

Kysymys siitä, voiko sama kärjäoikeuden kokoonpano käsitellä rangaistusvaatimuksia siten, että ensin yksi vastaaja myöntämänsä mukaisesti tuomitaan esimerkiksi huumausaineen myynnistä eräälle toiselle henkilölle. Myöhemmin sama kokoonpano käsittelee myös tämän erään toisen henkilön asian, joka kiistää syytteen. Hovioikeuden käsityksen mukaan ensimmäisen vastaajan kuulemisesta hänen omassa asiassaan ei ole syntynyt kärjätuomarille sellaista ennakkokäsitystä ensinnä käsitellyn vastaajan ja myöhemmin käsiteltävän vastaajan välillä tapahtuneista huumausaineisiin liittyvistä tekemisistä, että kärjätuomari olisi ollut esteellinen toiminaan puheenjohtajana jälkimmäisen asiaa käsiteltäessä.

Syyttäjän esteellisyys

Helsingin hovioikeus arvioi ensimmäisen kerran syyttäjän esteellisyyttä koskevia säännöksiä syksyllä 1999. Hovioikeuden näkemys yllätti monet, mm. valtakunnansyyttäjän.

MTV3 30.11.1999

Syyttäjä vaihtuu rikosylitarkastaja Keijo Suuripäätä koskevassa oikeusjutussa, jossa Suuripäätä syytetään lahjusrikkomuksesta. Helsingin hovioikeuden päätöksen mukaan valtiosyyttäjä Jukka Rappe on esteellinen toimimaan jutussa virallisena syyttäjänä.

Suuripää perusteli esteellisyyttä sillä, että Rappe olisi sallanut ja mahdollisesti myös hävityttänyt väitettyä lahjusrikkomusta koskevan erään poliisin tekemän kirjallisen rikosilmoituksen tai ilmiantokirjeen, jonka perusteella esitutkinta käynnistyi.

Rikosilmoitus ja ilmiantokirjelämä olivat aineistoa, johon syyteillä oli oikeus tutustua puolustautumista varten.

Korkein oikeus kumosi perustellusti hovioikeuden päätöksen maaliskuussa 2000; syyttäjän esteellisyyttä ei voida arvioida samalla mittapuulla kuin tuomarin.

KKO:2000:51

Vastaaja A väitti hovioikeudessa vireille tulleessa syytejutussa syyttäjää esteelliseksi, koska tämä oli A:n mukaan esitutkinnan yhte-

ydessä menetellyt virkavelvollisuuksiensa vastaisesti. Torjuttuaan asiassa tarjotun henkilötodistelun hovioikeus katsoi, että väite oli sen kuvaamat olosuhteet huomioon ottaen ollut omiaan antaa aiheen epäillä syyttäjän puolueettomuutta asiassa. Hovioikeuden ei olisi tullut katsoa syyttäjää esteelliseksi pelkästään vastaajan väitteen perusteella.

Tuomarien rekrytointi

Tuomarien nimitysmenettely on uudistettu perustamalla tuomarinvalintalautakunta. Uudistamalla tuomarin kelpoisuusvaatimuksia ja nimitysperusteita voidaan nykyistä selkeämmin viestittää kuvaa hyvästä tuomarista. Jos prosessia hyvin johtava ja laadukkaita tuomioita kirjoittava ahkera tuomari etenee muita nopeammin urallaan, se ei voi olla vaikuttamatta siihen käsitykseen, miten muiden

tulee menetellä päästäkseen ylempiin virkoihin. Toisaalta tuomarin tehtävät ovat yhteiskunnalle niin tärkeitä, että tuomarin uralle huonosti sopivien tulee havaita se myös virkauran pysähtymisenä.

Perinteinen virkaikään perustuva uralla eteneminen ei ole kannustanut tekemään työtä hyvin ja ahkerasti ja toteuttamaan siten osaltaan oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä.

Nimitysmenettelyn uudistamisella ja tuomarinuran avaamisella voidaan turvata tuomarien riippumattomuutta — myös oman ammattikuntansa traditioista. Valtion on myös pidettävä tuomarien palkat kilpailukykyisellä tasolla. Tuomarien korkea ammattitaito ja -etiikka sekä riippumattomuus on keskeinen edellytys oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille.

KUULEMISPERIAATE

Jokaisella on oikeus tulla kuulluksi, kun käsitellään hänen oikeuksiaan tai velvollisuuksiaan.

Asianosaisen kuuleminen on oikeudenkäynnin keskeinen periaate. Se ei näytä aina toimivan niin hyvin kuin olisi tarpeen. Tavoitteeksi tulee asettaa se, etteivät ylempät

tuomioistuimet koskaan joutuisi palauttamaan asiaa uudelleen käsiteltäväksi asianosaisten kuulemisessa tapahtuneiden puutteiden ja virheiden vuoksi. Kuulemisvirheiden korjaaminen on hyvin kallista niin asianosaisille kuin yhteiskunnallekin.

Perustuslaki 21 § 2 mom.

Käsitelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Euroopan ihmisoikeussopimus 6 art 1 ja 3.

1. Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyyttestä.
3. Jokaisella rikoksesta syytetyllä on seuraavat vähimmäis-oikeudet:...
- c) oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä

Kuulemisperiaate on keskeisin menettelytapa, jolla halutaan turvata oikeusjutun oikea lopputulos. Vain asianosaiset osaavat tuoda esiin seikat, jotka ratkaisutoiminnassa on otettava huomioon.

Perusoikeusudistus on tehnyt kuulemisperiaatteesta osan perusoikeuksia. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin jo kaksi kertaa tuominnut Suomen oikeusturvan puutteesta, kun asia oli ratkaistu varaamatta valittajalle tilaisuutta lausua sellaisesta aineistosta, jonka vastapuoli oli toimittanut oikeuden käyttöön. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi Suomen rikkoneen tapauksissa ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa (Kerojärvi v. Suomi ja Kuopila v. Suomi).

Helsingin Sanomat 28.4.2000:

Syytetty ei saanut nähdä kaikkia esitutkintapöytäkirjoja
Suomi maksaa naiselle 15 000 markkaa korvauksia

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mielestä Suomi rikkoi länsisuomalaisen taidekaupiaan oikeutta reiluun oikeudenkäyntiin, kun nainen ei saanut nähtäväkseen kaikkia häntä koskevia poliisitutkintapöytäkirjoja.

Naista syytettiin 1990-luvun alussa arvotaulujen kavalluksista. Syytteen mukaan hän oli ottanut välitettäväkseen useita tauluja, mutta myynyt ne ominaan.

Yksi syytekohdista koski Helene Schjerbeckin maalaamaa akvarellia "Vaalea Madonna". Nainen alkoi oikeudenkäynnin aikana epäillä taulun aitoutta, ja hän pysyi syyttäjää selvittämään asian. Lisätutkinta tehtiinkin, mutta vasta sen jälkeen, kun kärjäoikeus oli tuominnut naisen kahden ja puolen vuoden ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

Lisätutkinnassa hankittiin Valtion taidemuseon lausunto, ja sen mukaan taulu oli väärennös. Syyttäjät toimitti lisätutkinnan hovioikeudelle, mutta naiselle sitä ei lähetetty.

Hovioikeus piti naisen vankeustuomion voimassa. Vasta päätöksen jälkeen naiselle selvisi, että asiassa oli tehty lisätutkinta. Hän pyysi valituslupaa korkeimmalta oikeudelta, mutta sitä ei myönnetty. Nainen joutui vankilaan yli puoleksitoista vuodeksi.

Korkeimmat oikeudet ja oikeuskanslerinvirasto ovat toistuvasti joutuneet käsittelemään tapauksia, joissa on arvioitu kuulemisperiaatteen toteutumista.

KKO:1997:20

Kärjäoikeus ei olisi saanut tuomita henkilöautoa rikoksentekeväliseen valtiolle menetetyksi varaamatta vastaajalle tilaisuutta lausua menettämisseuraamuksen edellytyksistä.

KKO:1997:90

Hovioikeus oli todennut kärjäoikeuden perustaneen tuomiensa sellaisiin seikkoihin, joihin vastaaja ei ollut vedonnut, ja poistanut niitä koskevan lausuman. Pöytäkirjamerkintä niistä toiseikoista, joihin valmisteluistunnossa oli kiistämisen perusteeksi vedottu, oli suppea. Oikeudenkäyntiaineistosta ja kärjäoikeuden tuomiosta oli kuitenkin ollut pääteltävissä, että seikkoihin oli vedottu tai että kärjäoikeus ei ollut pitänyt niihin vetoamista asianosaiselle kuuluvana velvollisuutena. Kysymystä siitä, oliko seikkoihin vedottu ja oliko kärjäoikeus menetellyt virheellisesti, ei saanut ratkaista kuulematta asianosaisia.

KKO:1997:74

Syyttäjät ja rangaistukseen tuomittu A hakivat hovioikeudessa muutosta kärjäoikeuden tuomioon. Syyttäjät vaati rangaistuksen korottamista ja A sen alentamista. A ei vastannut syyttäjän valitukseen. Hovioikeus korotti A:n rangaistuksen 6 vuodesta 8 vuodeksi vankeutta. Kun A siten tuomittiin olennaisesti ankarampaan rangaistus-seuraamukseen, hovioikeuden olisi oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 11 §:n 3 momentin nojalla pitänyt ennen asian ratkaisemista pyytää A:lta vastaus. Asia palautettiin hovioikeuteen.

KKO:1997:139

Maoikeus oli muuttaessaan lunastuskorvausta koskevaa

lunastustoimikunnan päätöstä perusteluissaan viitannut kiinteistöjen kauppahintatilastosta oma-aloitteisesti hankkimiinsa tietoihin. Maoikeus ei ollut esitellyt hankkimaansa aineistoa asianosaisille. Asia palautettiin maoikeuteen.

KKO:1997:159

Kärjäoikeus oli hylännyt ennakkoperinnön saajaa vastaan ajettun lakiosan täydennyskanteen sillä perusteella, että kanteessa väitettyä perustetta kantajan 222 080 markan suuruisen lakiosan täydennykseen ei ollut, kun asianosaiset olivat sopineet, että kantaja yksin saa pesän realisen säästön 223 320 markkaa. Tuomio kumottiin, kun asianosaisten sopimus, johon kärjäoikeus viittasi, tarkoitti jäämistön reaalista jakamista eikä pesän osakaana ollutta leskeä ollut asiassa kuultu. Hovioikeuden ja kärjäoikeuden tuomiot kumottiin ja asia palautettiin kärjäoikeuteen, jonka tuli, huomioon ottaen palauttamisen syy, ottaa se omasta aloitteestaan uudelleen käsiteltäväkseen.

KKO:1997:190

Kärjäoikeus vahvisti velallisen maksuohjelman katsoen esitetyn kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston riittäväksi harkitessaan, oliko pääosa velallisen veloista syntynyt elinkeinotoiminnassa, joka oli pääasiallisesti keinottelunluonteista. Velkojan valituksesta hovioikeus, jossa velallinen ei ollut vastannut valitukseen, katsoi velallisen esteestä esittämän selvityksen riittämättömäksi ja hylkäsi velkajärjestelyhakemuksen.

Ottaen huomioon asian käsittelytapa kärjäoikeudessa ei hovioikeus olisi saanut ratkaista asiaa pelkästään kärjäoikeudessa esitetyn selvityksen pohjalta. Asiassa olisi ollut aiheellista vielä hankkia yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain 53 §:n 1 momentissa tarkoitettua selvitystä vaatimalla velalliselta lisäselvitystä muun muassa elinkeinotoimintaan liittyvistä veloista ja tässä tarkoituksessa pyytää ennen asian ratkaisemista velalliselta vastaus. Asia palautettiin hovioikeuteen.

KKO:1998:62

Vaikka velkajärjestelyä hakeneiden puolisoiden velkoja ei ollut lausunut velkajärjestelyn mahdollisista esteperusteista, sai kärjäoikeus omasta aloitteestaan ottaa ratkaistavaksi kysymyksen velkaantumisen kevytmielisyydestä. Hakijoille olisi tällöin kuitenkin tullut varata tilaisuus lausua tästä esteperusteesta ja mahdollisista erityisistä vastasyistä. Ään.

KKO:1998:95

Kantaja oli jäänyt pois istunnosta asiassa, jossa sovinto oli sallittu. Vastaajan vaatimuksesta kärjäoikeus oli ratkaissut asian tuomiolla ja hylännyt kanteen. Kantaja kanteli hovioikeuteen sillä perusteella, että häntä ei ollut kutsuttu istuntoon. Hovioikeus hylkäsi kantelun, koska kantaja hovioikeuteen hankituista kärjäoikeuden asiakirjavihikkoon sisällystyistä asiakirjoista ilmenevien tie-

tojen mukaan oli kutsuttu istuntoon.

Kantelukirjelmän sisällön perusteella oli ollut pääteltävissä, ettei kantelijalla ollut tietoa hovioikeuden ratkaisunsa perusteeksi ottamista tiedoista. Hovioikeus ei olisi saanut ratkaista asiaa varaamatta hänelle tilaisuutta perehtyä mainittuihin asiakirjoihin sekä antaa selityksensä ja esittää tarvittaessa näyttöä niiden johdosta.

KKO:1999:5

Vaikeavammaiselta pyörätuoli-invalidilta ulosmitattu auto, joka soveltui pyörätuolin kuljettamiseen ja jota ei voitu pitää käyttötarkoitukseen nähden hyvin arvokkaana, oli erotettava ulosmittauksesta ulosottolain 4 luvun 5 §:n 2 momentin perusteella.

Käräjäoikeuden ei olisi tullut ratkaista asiaa varaamatta velalliselle tilaisuutta tulla kuulluksi ulosottomiehen käräjäoikeudelle ulosottolain 10 luvun 9 §:n nojalla antaman lausunnon johdosta.

KKO:1999:107

Päättyessään siihen, että vahingonkorvausvelvollisuuteen oli sovellettava merilain mukaista laivanisännän korvausvastuuta ja korvausvastuun kanavointia koskevia säännöksiä, hovioikeus ei olisi, kun asia ei ollut aikaisemmin oikeudenkäynnissä tullut esille, saanut soveltaa näitä säännöksiä varaamatta asianosaisille tilaisuutta lausua niistä ja esittää selvitystä siitä, ketä tässä tapauksessa oli pidettävä laivanisäntänä.

KKO:2000:11

Hovioikeus on, hankittuaan Kriminaalihuoltoyhdistykseltä A:ta koskevan soveltuvuusselvityslausunnon, pyytänyt siitä lausuman vain viralliselta syyttäjältä. A:n mukaan hovioikeus ei ole toimittanut syyttäjän antamaa lausumaa hänelle edes tiedoksi.

Yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityslausunto ja syyttäjän siitä antama lausuma saattoivat vaikuttaa asian ratkaisuun. Hovioikeuden ei sen vuoksi olisi tullut ratkaista valitusta varaamatta myös A:lle tilaisuutta kirjallisen lausuman antamiseen lausunnon ja syyttäjän lausuman johdosta.

KHO 4.3.1998 D:1038/3/97

Kun työsuojelutoimiston päätöksellä oli kielletty työskentely tiloissa, niitä ei voitu lainkaan käyttää tarkoitukseensa toimitiloina. Päätös ulotti niin ollen vaikutuksensa ko. työsuojeluasian ulkopuolelle ja koski myös kiinteistön omistavan vakuutusyhtiön oikeutta ja etua. Työvoimatoimiston olisi tullut kuulla vakuutusyhtiötä ennen asian ratkaisemista. Vakuutusyhtiöllä oli myös oikeus valittaa työsuojelutoimiston päätöksestä läänioikeuteen.

KHO 25.9.1997 D:4731/2/95

Korkein hallinto-oikeus katsoi, ettei lääninhallituksen olisi tullut jatkaa puiden kaatamista koskevaa toimenpidekieltoa varaamatta maanomistajalle tilaisuutta tulla kuulluksi.

APULAIISOIKEUSKANSLERIN PÄÄTÖS 23.11.1998, 219/1/98

Apulaisoikeuskansleri on arvostellut hovioikeutta, joka päätöksellään siirsi alaikäiset lapset asumaan toisen vanhemman luokse varaamatta asianosaisille tilaisuutta lausua tapaamisoikeuksista tuossa tilanteessa.

Kuulemisperiaatteen noudattaminen ei välttämättä toteudu pelkästään sillä, että asianosaiselle varataan oikeus hänen halutessaan tulla kuulluksi, vaan tuomioistuimen velvollisuutena on varmistaa se, että asianosaisella on todellinen mahdollisuus lausua häneen itseensä kohdistetuista vaatimuksista, niiden perusteista, vastapuolen selvityksistä ja esitetystä näytöstä.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa kirjattiin nimenomaisesti 8 lukuun säännökset siitä, milloin rikosasia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta. Tuomioistuimen tulee erityisesti huolehtia siitä, että vastaajan saapuu henkilökohtaisesti paikalle, jos asian selvittäminen sitä vaatii.

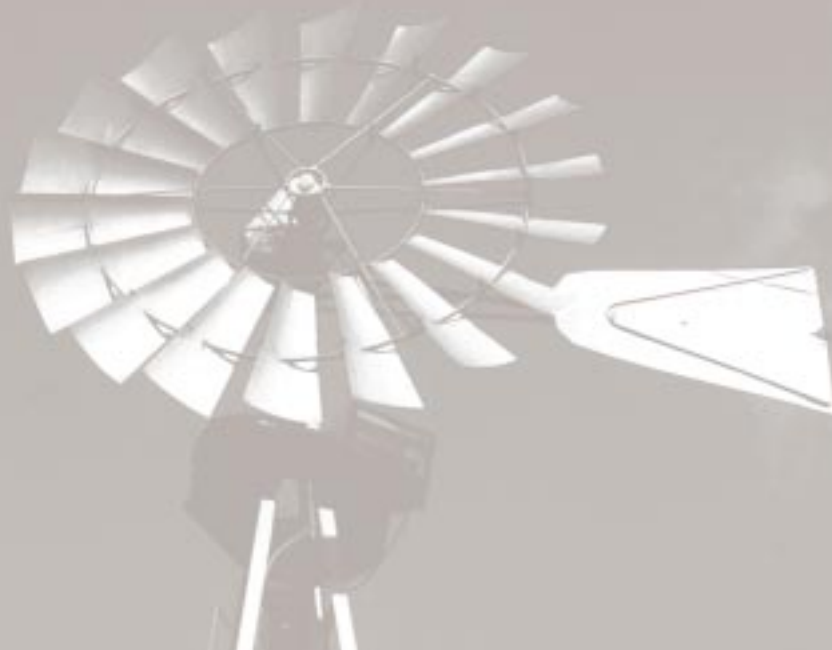

VaaHO:1998:12

Vaasan hovioikeus katsoi, että syytetyn läsnäolo oli tarpeen, kun hän oli esitutkinnassa kiistänyt teon ja syyttjä esitti näyttöä syytteen puolesta. Juttu palautettiin.

KKO:1997:128

Käräjäoikeus oli vastaaja A:n ollessa henkilökohtaisesti saapuvilla lykännyt asian syyttäjän pyynnöstä selvityksen esittämistä varten jatkokäsittelyyn, johon A oli velvoitettu saapumaan uhalla, että asia hänen poissaolostaan huolimatta voitiin ratkaista. Asiaa lykättäessä A oli saanut tiedon siitä, että jatkokäsittelyssä esitettiin selvitystä häntä vastaan. A:lle tiedoksiannetussa haasteessa oli ilmoitettu nimeltä asiassa kuultava todistaja. A:n ollessa poissa todistajaa voitiin kuulla ja asia ratkaista eikä käräjäoikeuden tarvinnut todistajan kuulustelemisen jälkeen lykätä asiaa varatakseen A:lle tilaisuuden kuulustella todistajaa tai lausua todistajankertomuksen johdosta.

OIKEUDENKÄYNNIN julkisuus

Kun asiaa käsitellään yleisessä tuomioistuimessa on tilaisuuden oltava avoin yleisölle. Tällöin jokaisella, erityisesti lehdistöllä, on oikeus valvoa käsittelyä ja sen perusteella tehtäviä päätöksiä. Asia on kuitenkin käsiteltävä yleisöltä suljetussa käsittelyssä, jos tärkeä yleinen etu vaatii sitä.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain nojalla yleisöllä on pääsääntöisesti oikeus olla läsnä oikeudenkäynnissä. Julkisuuden tavoitteena on parantaa sekä asianosaisten oikeusturvaa, että yleistä luottamusta tuomioistuinlaitoksen puolueettomuuteen ja päätösten oikeellisuuteen.

Perustuslaki 21 § 2 mom.

Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Euroopan ihmisoikeussopimus 6 art 1 ja 3.

1. Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Päätös on annettava julkisesti, mutta lehdistöltä ja yleisöltä voidaan kieltää pääsy koko oikeudenkäyntiin tai osaan siitä demokraattisen yhteiskunnan moraalin, yleisen järjestyksen tai kansallisen turvallisuuden vuoksi nuor-

Tämä tavoite onkin Suomessa saavutettu varsin hyvin. Jos yksityisyyden suoja ja julkisuusperiaate joutuvat ristiriitaan, on ensisijaisesti suojattava ihmisten yksityisyyttä.

Jos asian käsittelyn ja sen aineiston julkisuutta perustellusta syystä rajoitetaan, rajoitusten tulee vaikuttaa tasapuolisesti kaikkien osapuolten toimintamahdollisuuksiin.

Viime aikoina huolestumista aiheuttanut ”trial by newspaper” ilmiö (tuomioistuinasioiden käsittely tiedotusvälineissä ennen asiassa annettavaa tuomiota) korostuu, kun poliisi tiedottaa tulevien rikosoikeudenkäyntien aiheena olevista tapahtumista.

ten henkilöiden etujen tai osapuolten yksityiselämän suojaamisen sitä vaatiessa, tai siinä määrin kuin tuomioistuin harkitsee ehdottoman välttämättömäksi erityisolosuhteissa, joissa julkisuus loukkaisi oikeudenmukaisuutta.

Oikeudenkäynnin julkisuusperiaatetta on perusteltua rajoittaa laissa erikseen määrätyissä tapauksissa, joissa asian käsittelyn julkisuus olisi omiaan vaarantamaan joko valtion turvallisuuden tai kansainväliset suhteet. Rajoittaminen olisi perusteltua myös silloin, kun kysymys on yksilön oikeudesta yksityiselämään tai sen suojaan.

Oikeuskäytännössä yksilön oikeus yksityiselämään onkin pääsääntöisesti katsottu painavammaksi kuin julkisuusperiaatteen noudattamisella saavutettavat edut.

KKO:1998:33

Helsingin hovioikeuden tuomio ja Helsingin raastuvanoikeuden 6.5.1992 tekemä päätös puretaan oikeudenkäyntiaineiston salassa pitämistä koskevalta osalta. Tuomiota oikaistaan siten, että asiassa kertynyt oikeudenkäyntiaineisto on hovioikeuden ja raastuvanoikeuden soveltamia lainkohtia sekä hovioikeuden ja raastuvanoikeuden tuomiolauselmaa lukuun ottamatta pidettävä salassa 40 vuotta 6.5.1992 lukien. Salassapito-aikana ei tuomiolauselma ilmeneviä asianosaisten nimiä ja henkilötunnuksia saa kuitenkaan ilmaista ulkopuolisille.

Yksilön oikeuksien suojaaminen on kuitenkin julkisuudessa asetettu myös kyseenalaiseksi, sillä salaamisen on katsottu laajentuneen jo yli laissa säädettyjen perusteiden.

Eduskunnan oikeusasiamies 23.11.1999

TUOMIOISTUIN EI VOI SALATA SYYTETYN NIMEÄ

Oikeusasiamies Lauri Lehtimaja on puuttunut rikosasioiden syytettyjen nimien salaamiseen Ylivieskan, Nurmeksen, Savonlinnan ja Orimattilan käräjäoikeuksissa. Toimittajalle ei ollut ilmoitettu syytettyjen nimiä hänen yksilöimissään päätetyissä rikosasioissa. Oikeusasiamies katsoo, ettei tällainen salaaminen perustu voimassa olevaan lakiin.

Suljettu käsittely ei kuitenkaan kaikissa tilanteissa vastaa yksittäisen asianosaisen etua. Erityisesti asioissa, jotka herättävät joka tapauksessa laajaa julkista kiinnostusta, voi nimenomaan asianosaisen edun mukaista olla oikeus saada oma kantansa esille julkisessa oikeudenkäynnissä.

Ns. kaatopaikkasurmajutussa Hyvinkään käräjäoikeus käsittelee keväällä 1999 asian syyttäjän vaatimuksesta yleisön läsnäolematta lukuun ottamatta valikoituja kohtia syyttäjän syyteestä, jotka esitettiin yleisön, lehdistön ja televisiokameroiden läsnäollessa. Jutun vastaajat katsoivat heidän oikeutensa loukatun, koska heillä ei ollut vastaavaa mahdollisuutta esittää oikeudenkäynnissä yleisön ja median läsnäollessa minikäänlaista vastausta syytteisiin. Korkein oikeus ei muuttanut hovioikeuden ratkaisua, jolla kantelu jätettiin tutkimatta.

KKO:1999:123:

Korkein oikeus katsoo, että oikeudenkäyntiaineiston osittain salassapidettäväksi määräämistä koskeva käräjäoikeuden päätös ei ole tullut lainvoimaisen tuomion tavoin lopulliseksi eikä sitä tässä tapauksessa voida oikeudellisesti ratkaisuna rinnastaa myöskään tosiasiallisilta vaikutuksiltaan lainvoimaiseen tuomioon. A:n oikeusturva ei siten edellytä kantelun tutkimista.

Erityisenä ongelmana voidaan pitää tilannetta, jossa viranomaisen katsoo tarpeelliseksi ja itselleen mahdolliseksi tiedottaa julkisuudessa tutkimusten etenemisestä, mutta alkaneen oikeudenkäynnin salaiseksi julistaminen estää asianosaisia tai heidän avustajiaan esittämästä julkisuudessa mitään vastakommentteja.

Joensuun käräjäoikeus määräsi pakkokeinoasian käsittelyn yhteydessä (5.1.1999 PK 99/1) pakkokeino vaatimuksen esittäjän ja vangittavaksi vaaditun pyynnöstä asian salaiseksi. Asia käsiteltiin yleisön olematta läsnä ja asian oikeudenkäyntiaineisto sovellettuja lainkohtia ja tuomiolauselmaa lukuun ottamatta määrättiin pidettäväksi salassa syyteasian käsittelyyn asti. Tästä huolimatta Karjalan Maa -nimisessä sanomalehdessä oli kuitenkin 8.1.1999 seuraava asiaa koskeva artikkeli:

Joensuun poliisi katkaisi voimatoimin epäilemänsä kiihotuskirjetehtailun

AINEISTO TAKAVARIKKOON, MIES MATKUSTUSKIELTOON

Joensuun poliisi iski uudenvuodenpäivänä joensuulaismiehen kerrostaloasuntoon. Miestä epäillään toista väestöryhmää kohtaan kiihottavan materiaalin tekijäksi ja levittäjäksi.

Tekoon epäilty, vuonna 1946 syntynyt teknillisen koulutuksen saanut mies, pidätettiin tutkimuksia varten.

Poliisi esitti miehen vangitsemista, mutta käräjäoikeus päätyi lievempään ratkaisuun: määräsi miehen matkustuskieltoon.

Pikahälytyksellä koolle kutsutussa tiedotustilaisuudessa poliisi luonnehti kiihotuksesta epäiltyä miestä yhteistyöhaluttomaksi: asuntoon jouduttiin menemään voimkeinoin, kun mies ei suostunut avaamaan ovea. Poliisin murtauduttua asuntoon hän yritti tuhota ja kätkeä materiaalia. Myös kuulusteluissa mies oli vähäpuheinen.

Tapauksella on jatkettuna toimintana ennakkotapauksen luonne. Erään kioski kauppiaan yksittäinen iskulause "Suosi suomalaista, potki ulkomaista", tuotti aikanaan tekijälle sakot. Nyt tutkittavassa tapauksessa liikkeelle ja jakeluun on saatettu ilmeisesti useita kymmeniä kirjoja järjestöille ja maan johdolle aina tasavallan presidenttiä myöten, kuvasi Joensuun poliisipäällikkö Kai Markkula tapauksen vakavuutta.

Liikkeellä on ollut kirjoja, joissa toivottiin mm. afrikkalaiset järjestettäväksi pois maasta. Ne on luokiteltavissa kansanryhmää vastaan kiihottaviksi. Kirjoja ovat saaneet myös yksityiset henkilöt. Ne luokitellaan puolestaan laittomiksi uhkauksiksi, rikoskomisario Harjunen selvitti.

Kirjoja on Joensuun lisäksi levitetty myös muilla paikkakunnilla. Ensimmäinen kirjoista oli saatettu matkaan maaliskuussa 1996.

Mies oli haluton kertomaan toimistaan tarkemmin. Materiaalia, kirjoja, kirjekuoria ja tietokone on tutkimuksia varten takavarikoitu runsaasti, kertoi komisario Jorma Alvila. Alvila luonnehti miestä persoonaltaan erikoiseksi, mutta hänen mielenterveyttään ei poliisi mukaan ole syytä epäillä.

M U U T O K S E N H A K U

Asianosaisella on oltava oikeus saada ratkaisussa oleva virhe ylemmän tuomioistuimen arvioitavaksi.

Lainsäädäntö turvaa muutoksenhakuoikeuden tätä nykyä varsin hyvin. Lähtökohtana on pidettävä, että tämä oikeus säilyy vastaisuudessaakin vähintään nykyisessä laajuudessaan.

Uudessa hovioikeusprosessissa tuomioita muutetaan entistä enemmän. Tämä ei sellaisenaan ole osoitus väärin ratkaisujen lisääntymisestä alioikeudessa.

Puuttumatta itse muutoksenhakuoikeuteen voidaan hovioikeuksien suullisten käsittelyjen määrää ja laajuut-

ta käytännössä rajoittaa tehostamalla riidattomien asioiden selvittelyä alioikeus- ja hovioikeusvaiheessa, siis valmistelua tehostamalla. Tehostunut alioikeusmenettely ja tuomioiden hyvät perustelut vähentävät muutoksenhaun tarvetta ja muutoksenhakujen määrää. Myös alioikeusmenettelyn ulkoiset muodot vaikuttavat asiaan. Niin sanottuja vahvennettuja kokoonpanoja on käytettävä nykyistä useammin ja pääkäsittelyt on käytävä jäntevästi. Kustannusten vähentämiseksi hovioikeusmenettelyssä on uudelleen otettava käyttöön vastineen pyytäminen heti muutoksenhaun jälkeen.

Siviili- ja rikosasioissa annetuissa ratkaisussa muutoksenhakuoikeus vähintään yhteen ylempään oikeusasteeseen on säilynyt käytännössä ilman poikkeuksia. 90-luvun alkupuolella esillä olleet varsin voimakkaat pyrkimykset rajata valitusmahdollisuutta hovioikeuksiin ovat jääneet toteutumatta. Lainsäädäntöhankkeet em. rajoitusten saattamiseksi voimaan olivat jo varsin pitkällä. Hallituksen esitys oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta (HE 33/97) sisälsi esityksen hovioikeuksien muutoksenhakulupajärjestelmästä. Taustana tälle esitykselle olivat tuonaikaiset jutturuuhkat ja pelätty resurssipula hovioikeuksissa, kun uudistukset lisääisivät suullisten käsittelyjen määrää

Suomen Asianajajaliitto oli lausunnoissaan vastustanut muutoksenhakulupajärjestelmää, koska järjestelmä vaarantaisi oikeusturvaa ja ihmisten yhdenvertaisuutta. Lausunnoissa on myös perustellusti epäilty, että suunni-

Perustuslaki 21 § 2 mom.

Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen seitsemäs lisäpöytäkirja
2 artikla 1. Jokaisella rikoksesta tuomitulla on oikeus saada syyllisyyskysymys tai tuomittu rangaistus tutkittavaksi ylemmässä tuomioistuimessa. Tämän oikeuden käytöstä sekä käytön perusteista säädetään laissa.

2. Tähän oikeuteen voidaan tehdä poikkeuksia lain määrittämien vähäisten rikosten kohdalla tai tapauksissa, joissa ylin tuomioistuin on toiminut ensimmäisenä asteena tai vapauttavan tuomion saanut henkilö on muutoksenhakuasteesta todettu syylliseksi.

teltu järjestelmä säästäisi resursseja odotetulla tavalla.

Lakivaliokunta esitti mietinnössään (19/1997) ehdotetusta muutoksenhakulupajärjestelmästä luopumista, kuten sitten tapahtuikin. Valiokunta perusteli kantaansa mm. valittajien yhdenvertaisuudella. Tuolloin oli jo havaittavissa juttumäärien oleellinen vähentyminen, mikä on pienentänyt paineita lähteä resurssisyistä rajoittamaan muutoksenhakuoikeutta. Tulos on joka tapauksessa vaikuttanut oikeusturvaan myönteisesti.

Oikeudenkäynnin sujuvuuden turvaamiseksi on säädetty, että oikeudenkäynnin aikana tehtyihin ratkaisuihin saa hakea muutosta vasta pääasian yhteydessä. Nämä ratkaisut saattavat kuitenkin olla asianosaisen kannalta erittäin merkityksellisiä ja edellyttäisivät sen vuoksi välitöntä muutoksenhakumahdollisuutta. Normaalin välittömän muutoksenhakumahdollisuuden puuttuessa on näihin ratkaisuihin koetettu saada muutosta kanteluteitse. Korkein oikeus onkin nyt hyväksynyt kantelun muutoksenhakueinoksi silloin, kun ratkaisu voidaan tosiasiallisilta vaikutuksiltaan rinnastaa lopulliseen tuomioon. Kanta ei kuitenkaan ole vielä välttämättä kovin vakiintunut ja selkeä.

KKO 1999:50

Käräjäoikeus oli isyyden vahvistamista koskevan riita-asian valmistelussa antamallaan päätöksellä velvoittanut kuolleen miehen äidin ja kaksi veljeä sakon uhalla antamaan kuolleen isyyden selvittämistä varten tarvittavat verinäytteen. Päätöksestä voitiin erikseen kannella oikeudenkäymiskaaren 31 luvun säännösten nojalla hovioikeuteen. Käräjäoikeuden tutkimusmääräys poistettiin lakiin perustumattomana.

Vrt. KKO 1998:129

Käräjäoikeus oli riita-asian valmistelussa tekemällään päätöksellä velvoittanut asianosaisen tuomaan eräitä asiakirjoja todisteiksi oikeuteen. Päätöksestä ei voinut erikseen kannella hovioikeuteen.

Muutoksenhakua harkittaessa olisi alioikeudessa kuultujen todistajien kertomuksilla usein ratkaiseva merkitys. Tuomioistuimien ei nykyisin kirjoita niitä puhtaaksi ääninauhalta, vaan sen on tapahduttava asianosaisen kustannuksella. Tämä epäkohta lisää entisestään ihmisten oikeudenkäyntikuluja ja olisi poistettava antamalla puhtaaksikirjoitus tarvittaessa tuomioistuimen tehtäväksi.

Vaikka lain säännökset takaavat muutoksenhakuoikeuden suhteellisen hyvin, uudistunut oikeudenkäyntimenettely on tosiasiaa rajoittanut kansalaisten mahdollisuutta sekä saada asiansa tuomioistuimen ratkai-

tavaksi että hakea muutosta. Nykyisen oikeudenkäyntimenettelyn perusteellisuudesta, etupainotteisuudesta ym. johtuvat, paljon puhutut suuret oikeudenkäyntikulut ja oikeudenkäyntikuluriski saavat erityisesti monet yksityishenkilöt luopumaan asiansa saattamisesta tuomioistuimen ratkaistavaksi. Tämä siitä huolimatta, että he kokevat oikeudenkäynnin tarpeelliseksi ja vaatimuksensa oikeutetuksi. Muutoksenhakuvaiheessa kynnys on vielä huomattavasti korkeampi. Nykyinen järjestelmä säätelee tätä kautta tehokkaasti nimenomaan riitajuttujen määrää ja muutoksenhakua. Oikeusturvan ja yhdenvertaisuuden kannalta tällainen eriarvoisuutta luova tosiasiallinen este turvautua tuomioistuimenmenettelyyn ja muutoksenhakuun on erittäin huolestuttavaa.

Ongelma on laajasti tiedostettu. Sitä on pyritty lieventämään mm. muuttamalla oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskevia säännöksiä ja selvittämällä mahdollisuuksia maksuttoman oikeudenkäynnin laajentamiseen myös ns. keskituloihin. Oikeusministeriön asettama työryhmä onkin marraskuussa 1999 esittänyt, että yleisen oikeusavun ja maksuttoman oikeudenkäynnin tulorajoja tarkistettaisiin niin, että 80 % kansalaisista voisi saada ainakin osittain maksuttoman oikeudenkäynnin (nykyisen 44 %:n sijasta). Suomen Asianajajaliiton aloite poistaa arvonlisävero ainakin yksityishenkilöiden asianajopalveluista parantaisi niin ikään toteutuessaan oikeusturvan saatavuutta, sillä se vähentäisi huomattavasti pelättyjä oikeudenkäyntikuluja. Myös esitykset prosessin keventämisestä jopa lainsäädännöllisesti on otettava vakavasti, jotta oikeusturvan saatavuus tosiasiallisesti parantuisi.

Julkisessa keskustelussa on viime aikoina kyseenalaistettu 1.5.1998 voimaan tulleiden hovioikeusprosessia koskevien säännösten mielekkäisyys. Ongelmaksi on koettu se, että hovioikeudet muuttavat suullisten käsittelyjen jälkeen alioikeuksien tuomioita oleellisesti useammin kuin aikaisemmin, jolloin prosessi oli pelkästään kirjallinen. On epäilty, että erityisesti hovioikeudessa tapahtuva todistajien kuuleminen voisi tosiasiasa tuottaa enemmän materiaalisesta totuudesta poikkeavia ratkaisuja kuin aikaisempi menettely. Siinä todistajien lausumat annettiin vain alioikeudessa, ja ne jäivät näin kirjallisessa muodossa tuoreempina ja vähemmän ulkopuolisille vaikutteille alttiina muistikuvina ratkaisun perustaksi. Tämä epäily on herättänyt ajatuksia ja vaatimuksia jonkinlaisten muutoksenhakurajoitusten toteuttamiseksi. Erääksi ratkaisuksi on esitetty, että muutoksenhaku näytön uudelleen arvioimiseksi voisi olla mahdollista vain poikkeuksellisesti.

Helsingin Sanomat 12.8.1999

VALTAKUNNANSYÖTTÄJÄ EI USKO HOVIOIKEUSUUDISTUKSEEN

Valtakunnansyöttäjä Matti Kuusimäki ei usko, että suullista käsittelyä korostava hovioikeusuudistus pysyy montakaan vuotta pystyssä.

”Näin laajaa hovioikeuskäsittelyä ei ole kuin Suomessa ja Ruotsissa. Ruotsissa mietitään jo epätoivoisesti keinoja, kuinka saada järjestelmä muutetuksi kirjalliseen suuntaan”, Kuusimäki sanoo.

Viime vuonna aloitetussa järjestelmässä asianosainen saa jutulle aina halutessaan suullisen käsittelyn hovioikeudessa. Aiemmin hovioikeustuomarit jakoivat tuomioita lähinnä papereiden perusteella.

Savon Sanomat 22.9.1999

KKO:n presidentti vähentäisi hovioikeuksien suullisia käsittelyjä

Olavi Heinosen mielestä Suomessa voitaisiin siirtyä järjestelmään, jossa oikeus- ja näyttökysymykset ratkaistaisiin pääsääntöisesti käräjäoikeuksissa. Samalla käräjäoikeuksien kokoonpanoa tulisi vahvistaa.

Pääsääntönä voisi olla se, että vain oikeuskysymyksistä voisi hakea muutosta hovioikeudessa, jolloin todistelua ei tarvitsisi uusia siellä. Näyttökysymyksiä voitaisiin käsitellä hovioikeudessa, jos jollakin osapuolella olisi esitettävänä uutta näyttöä. Näin hovioikeuskäsittely saataisiin nykyistä paljon järkevämmälle pohjalle, Heinonen sanoo Savon Sanomille.

Em. epäily saattaa joissakin yksittäistapauksissa olla perusteltu, mutta sitä ei voida yleistää. Ratkaisujen muutosprosentin kasvu voidaan yhtä hyvin tulkita parantuneen

muutoksenhakumenettelyn tulokseksi. Kun tiedetään, että nykyinen järjestelmä sinänsä karsii erittäin tehokkaasti harkitsemattomia muutoksenhakuja ainakin riita-asioissa, on selvää, että muutosta haetaan nykyisin entistä useammin asioissa, joissa muutokseen on todellinen aihe. Tällöin muutosprosentitkin nousevat. Pääkäsittely tulisi myös järjestää riittävän pian valituksen saavuttua hovioikeuteen, jotta todistajien muistikuvat tapahtumista eivät heikkene.

Toisaalta on selvää, että pääkäsittelyn täydellinen toistaminen hovioikeudessa voi usein tuntua turhalta ja turhautavalta. Ongelman ratkaisua pitäisi kuitenkin etsiä muutoksenhakua edeltävästä prosessista. Jutuissa tulisi alioikeusvaiheessa erottaa tehokkaasti riidattomat seikat, jolloin mahdolliseen muutoksenhakuun jäisi vain jutun riitainen osa. Näin tulisi tehdä myös rikosjutuissa. Tehokkaampi alioikeusprosessi rajaisi luonnostaan muutoksenhakua niin, ettei hovioikeusvaiheessa jouduttaisi käsittelemään enää kaikkea uudestaan. Toisaalta tehokkaampi ja selkeämpi alioikeusmenettely lisäisi asianosaisen oikeusturvaa niin, että muutoksen hakemiseen olisi tarvetta entistä harvemmin.

Oikeusministeriön syksyllä 1999 asettama uudessa hovioikeusmenettelyssä havaittuja ongelmia selvittävä työryhmä on alkuvuonna 2000 antamassaan mietinnössä esittänyt tässä vaiheessa tarkistuksia hovioikeuden työskentelytapoihin, ja mm. paluuta oma-aloitteiseen valitukseen vastaamiseen. Työryhmä ei ole kokonaan torjunut vaatimusta rajoittaa muutoksenhakua, vaikka on katsonut asian vaativan jatkoselvitystä. Muutoksenhakumahdollisuuden rajoittaminen vain oikeudellisiin kysymyksiin ei sen sijaan ole saanut työryhmässä kannatusta.

OIKEUDENKÄYNNIN kesto

Asiat on otettava käsiteltäväksi viipymättä, ja ne on ratkaistava kohtuullisessa ajassa.

Ratkaisun saaminen kohtuullisessa ajassa on oleellinen osa toimivaa oikeusturvajärjestelmää.

Vaikka juttujen käsittelyajat ovat lyhentyneet osittain oleellisestikin, käsittelynopeuksissa on edelleen paikallisia ja jopa tuomarikohtaisia eroja, jotka eivät noudata

tasavertaisen kohtelun periaatetta. Käsittelyjärjestyksessä on otettava huomioon jutun laatu. Laissa kiireellisesti käsiteltäväksi säädetty asiat on myös tosiasiaassa käsiteltävä nopeutetun aikataulun mukaan. Erityisesti lasten huoltoa koskevien riitojen käsittelyaikoja on saatava lyhentymään. Määräaikoja jatkettaessa on kuultava myös vastapuolta. Asianosaisten yksimielistä käsitystä käsittelyvaiheiden siirtämisestä tulee kuitenkin aina noudattaa.

Perustuslaki 21 § 2 mom.

... oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon ta-
keet turvataan lailla.

Euroopan ihmisoikeussopimus 6 art.

Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukai-
seen ja julkiseen oikeudenkäyntiin

90-luvun alun jutturuuhkat ovat nyt pääosin purkautu-
neet. Oikeudenkäynnin kestoissa on kuitenkin edelleen
suuria tuomioistuin- ja jopa tuomarikohtaisia eroja. Ta-
voite käsittelyaikojen lyhentämiseksi ei ole vielä toteutu-
nut. Asianajajien keskuudessa helmikuussa 2000 tehdys-
tä kyselystä ilmeni päinvastaista: suurin osa asianajajista
oli sitä mieltä, että käsittelyajat ovat jopa pidentyneet.

Helsingin Sanomat 12.10.1998

Tuomioistuinten ruuhkat hellittäneet viime vuosina
Juttujen käsittely nopeutunut lähes kaikissa oikeuksissa.
Tuomioistuimet ovat 1990-luvulla saaneet ruuhkiaan purettua.

Helsingin Sanomat 30.3.2000

Lähes jokainen asianajaja pitää tuomioistuimia hitaina
Tuomioistuinten hitaus suorastaan risoo asianajajia. Noin
85 % Helsingin Sanomien kyselyyn vastanneista asianajajista on
sitä mieltä, että tuomioistuimet ovat hitaita. Asianajajien käsi-
tykset käyvät ilmi Helsingin Sanomien helmikuussa tekemästä
selvityksestä, johon vastasi kaikkiaan 230 asianajajaa. Vastauk-
sista kuvastui erityisesti pettymys 1993 tehtyyn alioikeusuu-
distukseen. Sen katsotaan olevan pääsyy kohtuuttomiksi piden-
tyneisiin käsittelyaikoihin. Monen mielestä jutut viipyvät oikeu-
den rattaissa tällä hetkellä niin kauan, että se uhkaa jo asian-
omaisten oikeusturvaa.

Ongelma on vastausten mukaan pahin luonnollisesti pääkau-

punkiseudulla ja varsinkin riita- eli siviiliasioissa, joiden vieminen oikeuteen on vapaaehtoista.

Kirjallisen valmistelun vaihe on usein erittäin pitkä erilaisien määräaikojen pidennysten takia. Suullisen ja kirjallisen vaiheen väliin jäävä aika on samoin usein varsin pitkä. Myös tämä lisää luonnollisesti työmäärää, kun asia pitää kerrata useita kertoja, jotta se palautuu mieleen.

Toisaalta on toivottavaa ja myönteistä, että prosessin kesto joustaa jonkin verran. Jos asianosaiset haluavat jatkoajoja esim. käydäkseen neuvotteluja tai ovat muutoin yhtä mieltä käsittelyvaiheiden siirtämisestä, tulisi näihin pyyntöihin suostua poikkeuksesta. Muunlainen suhtautuminen pakottaa asianosaiset toimenpiteisiin, jotka myöhemmin voivat osoittautua turhiksi ja näin myös turhia kustannuksia aiheuttaneiksi.

Kun harkitaan poikkeuksellisten jatkoajojen myöntämistä, olisi kuitenkin aina otettava huomioon molempien osapuolten perustellut edut ja kuultava myös toista osapuolta. Näin vältetään yksipuoliset pyrkimykset pitkitää prosessia toisen osapuolen vahingoksi.

Poikkeuksellisen pitkät käsittelyajat voivat johtua myös poikkeuksellisista jutuista. Kun jutun materiaali on erityisen laaja ja vaikeasti hallittava ja/tai kun juttuun liittyy runsaasti oikeudellisia ongelmia, joutuvat tuomioistuimen voimavarat ja kyvyt erityiselle koetukselle. Tuolloin voi tuntua helpommalta lykätä ratkaisua mahdollisimman pitkään, sen sijaan, että työt organisoitaisiin parhaalla tavalla toteuttamaan jutun käsittelyn välittömyys.

Helsingin Sanomat 15.6.1999:

Käräjäoikeus ei saa päättelyksi pimeän työvoiman juttua Porvoossa.

Tuomari lykännyt päätöstä kolmesti.

Harmaan työvoiman käyttöä koskevan rikosjutun ratkaiseminen on osoittautunut Porvoon käräjäoikeudelle lähes ylivoimaiseksi tehtäväksi. Kaikki osapuolet jättivät jutun päätettäväksi jo viime vuoden kesäkuussa, mutta päätöstä asiasta ei vielä ole tullut. Tuomari on useita kertoja lykännyt päätöksen antamista. Alun perin käräjäoikeuden piti antaa päätöksensä marraskuussa 1998, mutta tuomari ilmoitti sitä ennen osapuolille, että päätös annetaan vasta maaliskuussa 1999. Päätös ei tullut silloinkaan, vaan tuomari ilmoitti ratkaisun olevan valmis kesäkuussa. Nyt tuomari on kuitenkin taas lähestynyt jutun osapuolia ja ilmoitta-

nut, että päätös annetaan vasta 28. syyskuuta. Osapuolille ei ole kerrottu viivytyksen syytä.

Helsingin Sanomat 19.5.2000

Liikemies Kari Uotin vaatimus hänen oikeusjuttunsa käsittelyn lopettamiseksi kaatui torstaina Salon käräjäoikeudessa. Uoti väitti, että hänen pitkään oikeudessa vireillä ollut juttunsa on tullut perustuslain ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaiseksi, koska oikeudenkäyntiä ei ole hoidettu kohtuullisessa ajassa.

Perustuslain mukaan asia on saatava käsiteltyksi oikeudessa ilman aiheetonta viivästystä. Uotin mukaan jutun syyttäjä on valtion edustajana laiminlyönyt velvollisuutensa huolehtia siitä, ettei näitä oikeuksia loukata.

Uoti sanoi, että hän ollut tähän mennessä rikoksesta epäiltyinä tai syytettynä nyt Salon käräjäoikeudessa esillä olevassa asiassa 5 vuotta ja 9 kuukautta.

Hän muistutti, että ihmisoikeustuomioistuimien tuoreiden ratkaisujen perusteella noin 5 vuoden ja 6 kuukauden mittainen prosessi on säännöllisesti johtanut langettavaan ratkaisuun, jolloin valtio on joissakin tapauksissa velvoitettu vahingonkorvauksiin.

Uotin mukaan jutun pitkittyminen johtuu mm. tutkinnan kohtuuttoman pitkästä kestoista.

Syyttäjä piti juttua yhtenä Suomen rikoshistorian vaikeimpana talousrikosvyyhtinä, jonka selvittäminen on erittäin aikaavievää. Jutussa on jouduttu kerran vaihtamaan syyttäjää.

Käräjäoikeus hylkäsi Uotin näkemykset ja vaatimuksen, että asia olisi pitänyt jättää tutkimatta. Myös oikeuden mukaan Uoti-juttu on kiistatta jatkunut jo poikkeuksellisen pitkään.

Oikeus piti kuitenkin juttua erittäin laajana ja vaikeana, joten sitä ei voi kuluneen ajan perusteella suoraan rinnastaa johonkin yksinkertaisempaan asiaan. Lisäksi kyse on väitetyistä vakavista rikoksista.

Tuomioistuimet eivät aina näytä myöskään ottavan huomioon jutun laatua, joka sellaisenaan vaatisi nopeutettua käsittelyä. Erityisesti lasten huolto- ja tapaamisriidoissa ratkaisun saaminen saattaa kestää eräissä tuomioistuimissa jopa toista vuotta, kun lapsen etu kuitenkin yleensä edellyttää asian ratkaisemista ja tilanteen vakauttamista mahdollisimman pian. Näin suojeltavaksi tarkoitettu etu näyttää vaarantuvan menettelyllisistä syistä. Esim. työ-sopimuslaissa kiireellisesti käsiteltäväksi säädettyjä riitoja ei myöskään yleensä käsitellä havaittavasti nopeammin kuin muita asioita. Näin lainsäädännön erityistavoitteet jäävät väistämättä toteutumatta.

SYTTÖMIEN erottaminen syyllisistä

Rikoksesta syytetyllä on oikeus saada rikosasia käsitellyksi asiallisesti, oikeudenmukaisesti ja vailla ennakkokäsityksiä syyllisyydestä.

Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluu se, että syytetty ja hänen puolustajansa saavat tiedon kaikesta siitä asiaan vaikuttavasta aineistosta, jolla voi olla vaikutusta annettavaan tuomioon ja heille taataan mahdol-

lisuus lausua tämän aineiston johdosta.

Teletunnistetiedot, telekuuntelun tulokset ja muu esitutkintamateriaali on tarvittaessa oltava kokonaisuudessaan myös puolustuksen käytössä.

Kielitaidoton ulkomaalainen vastaaja on haastettava oikeuteen siten, että hän ymmärtää mistä häntä syytetään ja miten hänen tulee valmistautua oikeudenkäyntiin.

Euroopan ihmisoikeussopimus

6 artikla 2. Jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen.

6 artikla 3. Jokaisella rikoksesta syytetyllä on seuraavat vähimmäisoikeudet:

a) oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto häneen kohdistettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista hänen ymmärtämällään kielellä;

b) oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustustaan;

c) oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä, ja jos hän ei pysty itse maksamaan saamastaan oikeusavusta, hänen on saatava se korvauksetta oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa;

d) oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat;

e) oikeus saada maksutta tulkin apua, jos hän ei ymmärrä tai puhu tuomioistuimessa käytettyä kieltä.

YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus

14 artikla 3. Jokaisella on tutkittaessa rikossyytettä häntä vastaan oikeus täysin yhdenvertaisena seuraaviin vähimmäistakeisiin:

g) olla tulematta pakotetuksi todistamaan itseään vastaan tai tunnustamaan syyllisyytensä.

Jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen.

Tämä rikosprosessin peruslähtökohta on kirjattu ihmisoikeussopimuksen lisäksi myös esitutkintalain alkuun (7 §).

Olettama syyttömyydestä lienee helpointa ymmärtää, jos todetaan, että kaikessa viranomaistoiminnassa, varsinkin esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä, on jatkuvasti pidettävä mielessä se, että epäilty tai syytetty saattaa sitenkin olla syytön. Syyttömysolettama voidaankin tulkitella velvollisuudeksi olla kriittinen: poliisin, syyttäjän ja tuo-

marin on kaikesta näytöstä huolimatta oltava loppuun asti kriittisiä. Onko henkilö todella tehnyt sen, mistä hän-tä epäillään.

Toisaalta syyttömysolettama kieltää vastakohtansa eli syyllisyysolettaman. Pitkäkään rikosrekisteri ei tue rikos-epäilyä.

Hallituksen esitys 82/1995 vp s. 15:

Oikeudenkäynnin järjestäminen akkusatorisen menetelmän mu-kaiseksi on tärkeää myös sen vuoksi, että näin tuomioistuin voi puolueettomasti, osallistumatta itse asian selvittämiseen, ratkaista rikosasian. Tällöin myös aineellisesti virheellisen ratkaisun toden-näköisyys pienenee. Ei ole asianmukaista järjestää oikeudenkäyn-tiä rikosasiassa sellaiseksi, että rikosasian vastaajan vastapuolena oikeudenkäynnissä on syyttäjän lisäksi tuomioistuin.

Jokaisella rikoksesta syytetyllä on seuraavat vähimmäisoikeudet:

a) oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto häneen koh-distettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista hänen ymmärtä-mällään kielellä

Rikosasia tulee vireille syyttäjän jättäessä haastehakemuksen tuomioistuimeen. Tuomari antaa haasteen, joka tulee antaa syytetylle tiedoksi. Syytteestä tulee käydä ilmi ne sei-kat, joita EIS 6 artiklan 3 kappaleen 1-kohdassa edellyte-tään. Haastehakemuksessa on ilmaistu myös se esitut-kintapöytäkirja, josta ilmenee syytteen nostamiseen johtanut näyttö. Hyvässä haastehakemuksessa näyttö on yksilöity yksityiskohtaisesti viittaamalla esitutkintapöytäkirjan liitteisiin ja yksilöimällä todistusteemat.

Asianosaisella on oikeus saada esitutkintaviranomaisilta yksi kopio esitutkintapöytäkirjasta ilmaiseksi. Harva tietää kuitenkaan käyttää tätä oikeuttaan.

Ongelmia on esiintynyt tapauksissa, joissa samassa pääkäsittelyssä käsitellään yhdessä useita haasteha-kemuksia. Syyttäjältä on saattanut jäädä huomaamatta, ettei kaikissa haastehakemuksissa ole yksilöity niitä pöytä-kirjoja, joihin hän aikoo pääkäsittelyssä viitata. Jokaises-sa haastehakemuksessa olisi yksilöitävä se esitutkinta-materiaali, johon puolustuksen on syytä perehtyä ennen pääkäsittelyä.

Myös maamme virallisia kieliä ymmärtämättömällä ulkomaalaisella on oikeus saada jo etukäteen tieto syyt-teestä perusteineen. Pelkkä tulkitseminen pääkäsittelyssä ei riitä. Jos syytetylle määrätään puolustaja tai avustaja, on selvää, että puolustajan tai avustajan tehtävä on varmistua siitä, että päämies saa riittävän selon syytteestä ja sen perusteista ennen oikeudenkäyntiä.

Jos rikosasia on ns. sakkojuttu, jollaiseen ei voi nor-

maalisti saada avustajaa tai puolustajaa, on tuomioistui-men varmistuttava siitä, että syytetty saa edukseen ihmis-oikeussopimuksen 6 artiklan 3 a-kohdan mukaisen oikeu-den. Olisikin syytä harkita haastelomakkeiden laatimis-ta myös muilla kuin suomen ja ruotsin kielellä. Myös syyt-täjän tulee tarvittaessa kääntää syytteensä vieraalle kie-llelle, jotta syytetty tietäisi, mistä häntä syytetään ja millä perusteella.

b) oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puo-lustustaan

Tämän oikeuden toteutuminen edellyttää erilaisia ja tapa-uksesta riippuvia viranomaisten toimenpiteitä. Oleellista on viranomaisten joustavuus. Esimerkiksi tutkintavangin oi-keus neuvotella avustajansa kanssa saattaa edellyttää poikkeamista vankilan päivärytmistä ja tapaamisajoista.

Riittävä aika puolustuksen valmisteluun vaihtelee jut-tukohtaisesti. Mitä isompi ja vakavampi asia on kyseessä sitä aiemmin syyte on annettava tiedoksi, jotta puolustus voi aloittaa oikeudenkäynnin valmistelun. Toisaalta jo esitutkinnan aikana on huolehdittava siitä, että puolus-tuksen edut otetaan huomioon. Esitutkintalain 12 §:n mukaan asianosaisten pyytämät tutkintatoimet on suori-tettava, jos niillä voi olla vaikutusta asiaan.

Esitutkinnan aikaisten tapahtumien viimeaikoina li-sääntynyt salailu on yksi puolustuksen valmistelua uhkaava tekijä. Jos lakiin otetaan säännökset soluttautumisesta ja valeostotoiminnasta, on pidettävä huoli siitä, että tällai-nen toiminta selostetaan rikoksen esitutkintapöytäkirjassa riittävän tarkasti. Syyttäjän, puolustuksen ja tuomioistui-men on kyettävä arvioimaan, onko viranomaisten menet-ely vaikuttanut provosoivasti tai muuten rikosoikeudel-lisesti lieventävällä tavalla syytetyn toimintaan. Tätä edel-lytti eduskunnan perustuslakivaliokunta käsitellessään hallituksen esitystä poliisilaiksi.

PeVL 5/1999 vp

Oikeusturvanäkökulma on merkityksellinen ennen muuta oikeu-denmukaista oikeudenkäyntiä koskevan perusoikeuden johdos-ta. Peitetoiminnan ja myös valeoston pysyminen laillisissa rajoi-sa tulee arvioitavaksi niissä oikeudenkäynneissä, joissa näillä menetelmillä saatuja tietoja käytetään todisteina. Tuomioistui-men asiana on varmistua siitä, että epäsovinnaisen menetelmi-en käyttäminen ei vaaranna oikeutta oikeudenmukaiseen oikeu-denkäyntiin. Myös 2 §:n 3 momentin sisältämän yllytyskiellon noudattaminen voi tulla arvioitavaksi oikeudenkäynnissä.

Viitatus perustuslainkohdan esitöiden mukaan (HE 309/1993 vp, s. 74/II) siinä tarkoitettuihin oikeudenmukaisen oikeudenkäyn-

nin sisältämiin oikeussuojatakeisiin kuuluvat muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa erityisesti rikoksesta syytetylle taatut oikeudet, kuten oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia.

c) oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä, ja jos hän ei pysty itse maksamaan saamastaan oikeusavusta, hänen on saatava se korvauksetta oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa

Suomessa varaton henkilö saa avustajan valtion varoilla muissa kuin vähäisissä asioissa. Rikosjutussa, jossa seuraamukseksi näyttää tulevan vain sakko, ei normaalisti määrätä avustajaa.

KKO 1996:8

Maksuton oikeudenkäynti - Oikeudenkäyntiavustaja

Nuori rikoksentehtäjä A oli syytteessä neljästä varkaudesta, ratitjuopumuksesta, ajo-oikeudetta ajosta, liikenteen vaarantamisesta ja liikennerikkomuksesta, joihin hän oli jo esitutkinnassa tunnustanut syyllistyneensä. A oli aikaisemmin tuomittu kahdesti ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja lainvoimaa vailla olevalla tuomiolla ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Syytteessä mainittujen rikosten määrä ja laatu, niiden vaikuttimet sekä A:n olo ja rikosrekisterimerkinnät huomioon ottaen rangaistuksen mittaaminen ei ollut oikeuskäytännön perusteella ennalta arvioitavissa eikä myöskään se, tuomitaanko mahdollinen vankeusrangaistus ehdottomana vai ehdollisena. A:n oikeusturva edellytti avustajan määräämistä.

Siitä, miten esim. vapautensa menettely henkilö saa itselleen avustajan, ei ole minkäänlaisia sääntöjä tai ohjeita. Eräissä maissa on käytössä järjestelmä, jossa asianajajat ovat järjestäneet päivityksen, josta saa aina vuorossa olevan avustajan pidätetylle.

Julkinen oikeusapujärjestelmä on uudistettavana. Nykyinen järjestelmä takaa sen, että puolustus tulee hoideksi. Ainoat ongelmatilanteet liittyvät vähäisiin rikosasioihin. Kuitenkin oikeudenmukaisuus saattaa edellyttää avustajan määräämistä myös sakkolutuissa, jos syytetty on kielitaidoton tai ei muusta syystä kykene itse perehtymään kirjalliseen esitutkinta-aineistoon.

Vuonna 1998 käytiin laajaa keskustelua siitä, tulisiko julkisin varoin tapahtuva oikeusapu säätää vain asianajajien tehtäväksi. Euroopan ihmisoikeussopimus ei edellytä vapaata valinnanvapautta silloin kun valtio vastaa kustannuksista. Oleellista on se, että kukin avustajantehtävä hoidetaan asianmukaisesti. Jos syytetty maksaa itse, hän voi nykyään valita kenet tahansa avustajakseen.

d) oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat

Todistajilla tarkoitetaan tässä yhteydessä kaikkia henkilöitä, joita kuullaan todistelutarkoituksessa. Sellaisia ovat varsinaisten todistajien lisäksi asianomistajat ja kanssasytytetyt.

Jotta asianomaiset voisivat nimetä ja kutsua tarpeelliset todistajat oikeudenkäyntiin, on haasteajan oltava riittävän pitkä. Todistajaa on mahdotonta saada keskitettyyn pääkäsittelyyn, jos haaste annetaan tiedoksi käsitteilyä edeltävänä päivänä.

Syytetyllä on Suomessa kiistaton oikeus kuulustuttaa todistajia. Käytännön ongelmia on syntynyt esim. lapsiin kohdistuneissa seksuaalirikoksissa, jossa syyte perustuu lapsen kertomukseen. Tällöinkin puolustukselle on taattava oikeus kysymysten esittämiseen. Jotta näissä tapauksissa syytteitä ei hylättäisi viranomaisten virheiden vuoksi, on kaikki uhrin kertomukset tallennettava videonauhalle, varsinkin jos uhria ei ikänsä vuoksi voida kuulla tuomioistuimen pääkäsittelyssä.

Eräissä tapauksissa on syntynyt ongelmia, kun todistaja on vedonnut salassapito-oikeuteensa. Tästä on säännös esim. poliisilain 44 §:ssä.

Poliisilaki 44 §

Vaitiolo-oikeus

Poliisin henkilöstöön kuuluva ei ole todistajana tai muuten kuultaessa velvollinen ilmaisemaan hänelle hänen palvelussuhteessaan tietoja luottamuksellisesti antaneen henkilöllisyyttä eikä salassa pidettäviä taktisia tai teknisiä menetelmiä.

Tuomioistuin voi kuitenkin erittäin painavien syiden vaatiessa määrätä ilmaistavaksi 1 momentissa mainitun tiedon, milloin virallinen syyttäjä ajaa syytettyä rikoksesta, josta saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus. Tietoja antaneen henkilöllisyyttä ei tällöinkään saa määrätä ilmaistavaksi, jos siitä ilmeisesti aiheutuisi vakavaa vaaraa hänen tai hänen läheisensä turvallisuudelle.

Pykälän nojalla saattaa käydä niin, että todistaja ei käytä vaitiolo-oikeuttaan kun hän kertoo syytettyä tukevia tietoja vastatessaan syyttäjän kysymyksiin, mutta vaikenee syytetyn kysyessä. Poliisilain 44 § on hyvin hankala säännös oikeudenmukaisessa oikeudenkäynnissä varsinkin kun sen soveltaminen on jätetty muissa kuin törkeissä rikostapauksissa todistajan eikä tuomioistuimen harkintaan.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on lausunnossaan

PeVL 5/1999 vp tuonut esiin huolensa oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä silloin kun vedotaan poliisin vaitiolo-oikeuteen.

PeVL 5/1999

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöiden toteutumiseen voi vaikuttaa ennen kaikkea poliisin vaitiolo-oikeutta koskeva poliisilain 44 §. Tätä pykälää ei ole ehdotettu muutettavaksi hallituksen esityksessä, koska on ajateltu, että säännös riittävästi suojaa peitetoiminnassa ja valeostoissa mukana olleita poliisimiehiä oikeudenkäynneissä. Vaitiolo-oikeuden käyttämiseen on nykyisin tiettävästi turvauduttu suhteellisen harvoin. On kuitenkin mahdollista, että siihen alettaisiin vedota kaavamaisesti silloin, kun poliisitoiminnassa on käytetty peitetoimintaa tai valeostoa. Tästä voisi muodostua vaaraa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan perusoikeuden toteutumiselle.

Sisäasiainministeriön poliisiosasto on myös esittänyt toiveen siitä, että todistajien kuuleminen voisi tapahtua anonymisti siten, ettei syytetty tiedä, kuka häntä vastaan todistava henkilö on. Lähtökohtaisesti tällainen menettely näyttäisi olevan ristiriidassa sen kanssa, että syytetyn nimeämät todistajat on kuitenkin kuultava tavallisissa olosuhteissa.

Euroopan ihmisoikeussopimusta valvova ihmisoikeustuomioistuin on eräissä tapauksissa sallinut syyttäjän nimeämät todistajat, joiden henkilöllisyys ei ole selvinnyt jutun asianosaisille. Nämä ovat usein olleet rikollisten valvontaan erikoistuneita poliisimiehiä. Syyttäjän mukaan he ja heidän perheensä joutuisivat kostotoimenpiteiden uhriksi, jos heidän henkilöllisyytensä selviäisi. Toisaalta on korostettu sitä, että jos henkilöllisyys paljastuu, ei kyseinen poliisimies voi enää jatkaa rikollisten valvontaa.

Anonyymien todistajien käyttäminen on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan kuitenkin mahdollista vain hyvin poikkeuksellisesti. Huhtikuussa 1997 ja maaliskuussa 1996 antamissaan tuomioissa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin piti ratkaisevana sitä, oliko ko. tapausten todistajiin kohdistettu konkreetteja uhkauksia. Tuomioistuin korosti, että syytetyn on voitava kuulustella anonyymejakin todistajia. Tuomio ei saa myöskään perustua yksin tällaisten todistajien kertomuksiin.

Anonyyminkin kuultu todistaja on voitava saada vastuuseen perättömistä lausumista, jotta kertomusta voidaan ylipäätään pitää totena. Asianomistajan syyteoikeus

tulisi turvata myös silloin kun vaaditaan rangaistusta perättömästä lausumasta anonyymina kuullulle todistajalle. On vaikea kuvitella järjestelmää, jossa syytetty voisi tehokkaasti vaatia rangaistusta tuntemattomalle ja valehtelevälle todistajalle.

Jos anonyymien todistajien pysymistä totuudessa kontrolloidaan jälkepäin muista todistajista poikkeavasti, on selvää, ettei anonyymien todistajien kertomusta voida painottaa samoin kuin omalla nimellään esiintyvän.

e) oikeus saada maksutta tulkin apua, jos hän ei ymmärrä tai puhu tuomioistuimessa käytettyä kieltä

Tämä kohta koskee rikosasian käsittelyä syytteen nostamisen jälkeen. Tässä vaiheessa ulkomaalaisellakin syytetyllä tulee siis a-kohdan nojalla olla jo tieto siitä, mistä häntä syytetään ja minkä vuoksi.

Suomessa kielilaki takaa oikeuden tulkkauksen viranomaisaloitteisissa oikeudenkäynneissä, eli syyttäjän käynnistämässä jutuissa tulkkaus tapahtuu valtion varoin.

Kielilaki 4 §. Asiassa, jota valtion asiamies, virallinen syyttäjä tai muu valtion virkamies virkansa puolesta ajaa, tulee hänen käyttää vastaajan kieltä, jos hän on velvollinen sitä taitamaan.

Asioita suullisesti käsiteltäessä tuomioistuimessa tai poliisiviranomaisen edessä käytettäväkään, milloin tarve vaatii, tulkitsemista.

Eräissä tapauksissa käräjäoikeus on velvoittanut syytetyn maksamaan tulkin palkkion kun syytetty on poissa ilman laillista estettä ja tulkki käy tuomioistuimessa turhan takia. Tällaisesta korvausvelvollisuudesta ei kuitenkaan ole laissa säännöksiä.

g) olla tulematta pakotetuksi todistamaan itseään vastaan tai tunnustamaan syyllisyytensä

KKO:1996:101.

Suomessa voimassa oleviin kansainvälisiin sopimuksiin sisältyvät määräykset niistä oikeuksista, jotka oli taattu syylliseksi epäillylle rikossyytettä tutkittaessa, eivät estä tuomitsemasta liikennevahinkoon osallisena ollutta tieliikennelain 58 §:n nojalla laiminlyönnistä pysähtyä ja avustaa vahingoittuneita tai vuttomaan tilaan jääneitä sekä muutenkin osallistua niihin toimenpiteisiin, joihin onnettomuus antoi aiheita.

Ks. KKO:1997:128, Ks. KKO:1997:190,

ESITUTKINTA ja pakkokeinot

Rikosten esitutkinnassa on pidettävä mielessä se mahdollisuus, että epäilty onkin syytön. Pakkokeinojen käytössä on otettava huomioon suhteellisuusperiaate ja kohtuuttomien pakkokeinojen kieltö.

Salakuuntelua ei tule sallia kotirauhan piirissä. Poliisi näyttää saaneen tuomioistuimilta vaikeuksitta luvat erilaisiin pakkokeinoihin. Niiden soveltamiskynnystä ei ole syytä alentaa nykyisestä.

Perustuslaki 7 §

6 §. Jokaisella on oikeus ... henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Ketään ei saa ... kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.

Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. ... vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.

Perustuslaki 10 §

Lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Lailla voidaan säätää lisäksi välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana.

Asianajajan tulisi olla mukana rikosasioissa nykyistä aiemmin, eli heti epäillyn kiinnioton jälkeen, ja viimeistään laadittaessa loppulausuntoa esitutkinnan johdosta.

Esitutkinta- ja pakkokeinolain uudistamisessa tulee ottaa huomioon asianajajien kokemukset nykyisten säännösten puutteista ja muutostarpeista. Esimerkiksi kuulusteluita pitäisi tallentaa ääni- ja kuvanauhoille nykyistä useammin. Lakiin pitäisi saada myös säännökset rikoksesta epäillyn tunnistamismenettelystä.

Perustuslaki 21 §

Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa ...

Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, ... samoin kuin muut ... hyvän hallinnon takeet turvataan lailla

Esitutkintaa ja pakkokeinoja koskeva lainsäädäntö tuli voimaan vuonna 1989. Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittyminen johti pian uudistettujen säännösten muokkamiseen, jotta säännökset ottaisivat paremmin yksilön oikeusturvan huomioon.

Käsitellessään poliisilakiin tehtäviä muutoksia on eduskunnan perustuslakivaliokunta ottanut syksyllä 1999 ilmeisesti ensimmäistä kertaa kantaa siihen, mikä on esitutkinnan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin suhde. Perustuslakivaliokunta korostaa puolustuksen oikeutta saada käyttöönsä kaikki sellainen aineisto, joka voi vaikuttaa asian ratkaisuun (PeVL 5/1999).

Oikeusministeriössä on valmistunut syksyllä 1999 mietintö, jossa arvioidaan esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamistarpeita. Suomen Asianajajaliitto ei voi pitää kaikkia uudistusehdotuksia perusteltuina, etenkin kun uudistusehdotuksissa ei ole otettu huomioon sellaisia puutteita nykyisessä sääntelyssä, jotka asianajajat ovat havainneet.

Suomen Asianajajaliitto ei pidä välttämättömänä nykyisessä demokraattisessa yhteiskunnassa, että poliisi saisi salakuunnella kotona käytyjä keskusteluja. Pakkokeinoasioissa noudatettu ratkaisukäytäntö ei myöskään anna tukea ajatukselle alentaa eri pakkokeinojen määräämiskynnystä.

Esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädäntöä uudistettaessa tulisi ottaa huomioon seuraavat seikat:

1. Rikosasian asianosaiset kääntyvät liian myöhään avustajan puoleen.

Euroopan neuvoston kidutuksen vastainen komitea teki tarkastuskäynnin Suomeen ensi kerran v. 1992. Raportissaan komitea totesi mm. seuraavaa:

Edelleen valtuuskunnalle kerrottiin, että esitutkintalain määräyksistä huolimatta avustaja on mukana asioiden hoidossa ennen asiakkaan pidättämistä erittäin harvoin. Poliisin lomakkeessa, jonka kiinni otettu täyttää vapaudenriiston alkaessa, ei mainita avustajaa, ja eräät vapaudenriiston kohteeksi joutuneet väittävät, että heille ei ollut kerrottu, että heillä on oikeus avustajaan siinä vaiheessa. Lisäksi eräs valtuuskunnan haastattelema poliisi sanoi, että hän ei yli kuusi vuotisen uransa ajalta muistanut ainuttakaan tapausta, jossa avustaja olisi osallistunut asioiden hoitoon ennen kuin asiakas oli pidätetty.

Sama komitea teki uuden käynnin Suomeen v. 1998. Tuoloin asiasta todettiin seuraavaa:

c. access to a lawyer

31. Under Section 10 of the Pre-Trial Investigation Act, persons detained by the police have the right of access to a lawyer as from the outset of their custody. However, the delegation which carried out the 1998 visit was told by both police officers and detained persons - that in practice persons detained by the police were usually offered access to a lawyer only at the beginning of the first interrogation. The CPT recommends that the Finnish authorities take appropriate measures to ensure that the right of access to a lawyer from the very outset of custody, as guaranteed

in Section 10 of the Pre-Trial Investigation Act, is rendered fully effective in practice.

Myös oikeuskirjallisuudessa on arvosteltu suomalaista käytäntöä, jossa rikoksesta kiinniotettu epäilty pidetään ilman, että on käännytty vielä avustajan puoleen.

2. Kuulusteluja tulisi kehittää lisäämällä nauhoitusten ja videonin käyttöä.

Yhä vieläkin useissa rikosoikeudenkäynneissä keskeisenä näyttönä on se, mitä esitutkintapöytäkirjan mukaan kuulustelussa on lausuttu. Jos kuulustelulausuma halutaan käyttää oikeudenkäynnissä todisteena, se tulisi törkeiden rikosten pääkäsitteilyssä olla toistettavissa. Siten nykyisen tekniikan aikakaudella ei enää jouduttaisi kuulemaan väitteitä siitä, että kuulustelija on vääristänyt lausumia. Talentamalla rikoksen uhrin kuulustelut helpotetaan uhrin asemaa, kun esimerkiksi uhrina olevaa lasta ei välttämättä tarvitse kuulla uudelleen oikeudenkäynnissä.

3. Tunnistamismenettelystä laintasoiset ja niitä täydentävät asetustasoiset määräykset

Esitutkintalakiin on saatava säännökset, joilla turvataan rikoksesta epäillyn varma tunnistamismenettely. Rikoksen asianomistajan oikeus on se, että esitutkintaviranomaiset toteuttavat tunnistuksen niin luotettavasti, ettei yhtään syytettä hylätä epäluotettavasti toteutetun tunnistusjärjestelyn vuoksi. Tunnistus voidaan yleensä toteuttaa vain yhden kerran. Törkeistä rikoksista epäillyt on tunnistettava aina tunnistusrivistöstä useiden vaihtoehtojen joukosta.

4. Syytteen nostamisen määräaika epäillyn ollessa vangittuna

Pakkokeinolain mukaan syytteen nostamisen määräaika voidaan pidentää. Esitutkinta saattaa kuitenkin jostain syystä valmistua ennakoitua nopeammin. Tällöin on oltava mahdollista, että tuomioistuimien lyhentää syytteen nostamisen määräaika.

5. Tutkintapöytäkirjan toimittaminen asianosaisille

Esitutkintalain 40 §:n 3 momentin mukaan tutkintaviranomaisen on lähetettävä esitutkintapöytäkirjasta kopio asianomistajalle määrätyle avustajalle. Pääkäsitteilyn turvaamiseksi on tuo velvollisuus laajennettava koskemaan myös vastaajan avustajaa tai puolustajaa.

Helsingin Sanomat 28.4.2000

Syytetty ei saanut nähdä kaikkia esitutkintapöytäkirjoja
Suomi maksaa naiselle 15000 markkaa korvauksia

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mielestä Suomi rikkoi länsisuomalaisen taidekuppiaan oikeutta reiluun oikeudenkäyntiin, kun nainen ei saanut nähtäväkseen kaikkia häntä koskevia poliisitutkintapöytäkirjoja.

6. Esitutkintatulosten kirjaamisenettä

Esitutkintalain mukaan esitutkinnassa selvitetään mm. rikoksen teko-olosuhteet. Lain 40 §:ssä ei kuitenkaan ole säädetty velvollisuudeksi kirjata esitutkintapöytäkirjaan sitä, mitä tutkinnassa on selvinnyt. Lakia tulisi täydentää siten, että pöytäkirjaan on otettava kaikki ilmenneet tiedot, joilla voi olla vaikutusta asian käsittelyssä tuomioistuimessa.

7. Loppulausuntomenettä

Kun rikosasiat käsitellään vain yhdessä ainoassa pääkäsittelyssä on loppulausuntomenettä säädetty pakolliseksi vähänkin monimutkaisemmassa jutussa. Syyttäjä ei tiedä, mitä syytteeeseen tullaan vastaamaan, joten hän joutuu nimeämään usein tarpeettoman laajan todistelun. Näin käy kun syytetty avustajan puoleen kääntyneen myöntäkin sellaista, jonka on esitutkinnassa kiistänyt.

Loppulausunnossa esitetään myös asianosaisten lisätutkintapyyntö, joiden tulokset voivat vaikuttaa syyttäjän syyteharkintaan.

8. Vakuustakavarikko

Jos vakuustakavarikon määräämiskynnystä alennetaan todennäköisistä syistä ”syytä epäillä” -tasolle, on lakiin otettava säännökset siitä, mikä on valtion ns. ankara vastuu pakkokeinon käytön aiheuttamista vahingoista. Aiheettomiksi osoittautuvissa vapaudenmenetyksissä näin on jo nykyisin.

9. Vangitsemisasian uudelleen käsittely

Asianajajaliitto on useissa yhteyksissä todennut, että tuomioistuinten tulee automaattisesti viran puolesta tutkia, voidaanko tutkintavankia pitää edelleen vangittuna. Huolena on se, että huonosti etujaan valvomaan kykenevät tutkintavangit saattavat ”unohtua” vankilaan, kun kenenkään vastuulla ei ole valvoa asian pikaista tutkintaa.

Oikeusministeriön työryhmä on ehdottanut, ettei vangitsemisasiä käsiteltäisi enää automaattisesti kahden viikon välein. Tällöin on tarpeen siirtyä menettelyyn, jossa tuomioistuimen on aina määrättävä vangitulle julkinen puolustaja (avustajakapako) ja jossa tämän puolustajan tehtävänä on arvioida uudelleen käsittelyn tarve. Puolusta-

jan tulee ilmoittaa tuomioistuimelle jos uudelleen käsittelyyn on aihetta.

10. Pakkokeinojen tuomioistuinkontrollin parantaminen

Nykyinen pakkokeinojen käsittely tuomioistuimissa on sangen rutiiniluonteista. Kaikki pyydetty luvat ns. salaisiin pakkokeinoin lienee myönnetty. Hyvin harva pidätetty jää vangitsematta, jos poliisi sitä pyytää. Takavarikon ja turvaamistoimien määrääjat ovat vain muodollisuuksia, koska jatkoa on myönnetty rutiinomaisesti jopa useita kertoja samassa asiassa.

Oikeusturvan kannalta suurin ongelma ei näytä olevan pakkokeinojen kohdistuminen vääriin henkilöihin vaan se, että pakkokeinot kestävät liian pitkään.

Oikeusturvaan pahiten puuttuvien määräaikaisten pakkokeinojen valvontaan on otettava mukaan tutkintasuunnitelma. Pakkokeinosta päättävälle tuomioistuimelle sen esittäisi tutkinnanjohtaja. Tuomioistuimen tulee valvoa, että suunnitelma ei jää toteutumatta tutkijoiden takia. Suunnitelmasta on ilmentävä, missä ajassa tutkinta saatetaan valmiiksi ja millaisia toimia on näköpiirissä. Tarpeellisilta osin suunnitelma voitaisiin määrätä salaiseksi myös asianosaisille. Jos suunnitelmaan tulee muutoksia, ne on esiteltävä jos pakkokeinolle tarvitaan lisäaika. Tuomarin on voitava määrätä, että kyseessä olevan pakkokeinon kumoamisen uhalla tietyt tiedossa olevat tutkintatoimet on suoritettava määräajassa.

11. Julkinen asiamies valvomassa salaisia pakkokeinoja

Oikeusministeriön työryhmä ehdottaa, että kun käräjäoikeudessa käsitellään kotirauhan piirissä tapahtuvan salakuuntelun lupa-asiaa, mukana olisi asianajaja ns. julkisena asiamiehenä. Suomen Asianajajaliiton edustajat ovat vastustaneet julkista asiamiestä pakkokeinoasioissa. Kyse on täysin näennäisestä oikeusturvasta tilanteessa, jossa ”päämiehen” todellinen auttaminen on täysin mahdotonta.

Jos julkisen asiamiehen järjestelmään kuitenkin päädytään, ei ole mitään perusteltua syytä säätää sitä koskemaan vain kotona tapahtuvaa salakuuntelua. Puhelin-kuuntelu on aivan vastaava tapa saada selville mitä henkilö usein kotirauhan piirissä puhuu. Eli jos ns. julkinen asiamies -järjestelmä perustetaan, se on laajennettava myös puhelin-kuuntelusta päättämiseen ja ehkä myös vapaalla jalalla, mutta tavoittamattomissa olevan epäillyn vangitsemisasioihin (mm. rikoksen johdosta tapahtuvissa maasta toiseen luovutustilanteissa).

LAILLISUUSPERIAATE

Ketään ei saa tuomita rangaistukseen sellaisesta teosta, jota ei ennen sen tekoa ole riittävän yksilöidysti säädetty laissa rangaistavaksi.

Perustuslaki 8 §

Ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty.

Euroopan ihmisoikeussopimus 7 artikla.

Ei rangaistusta ilman lakia. Ketään ei ole pidettävä syyppäänä rikokseen sellaisen teon tai laiminlyönnin perusteella, joka ei ollut tekohetkellä kansallisen lainsäädännön tai kansainvälisen oikeuden mukaan rikos. Rikoksen tekohetkellä sovellettavissa ollutta rangaistusta ankarampaa rangaistusta ei saa määrätä.

2. Mikään tässä artiklassa ei estä ryhtymästä oikeudenkäyntiin henkilöä vastaan ja tuomitsemasta häntä rangaistukseen teosta tai laiminlyönnistä, joka sivistyskansojen hyväksymien yleisten oikeusperiaatteiden mukaisesti oli tekohetkellä rikollinen teko.

Rikosoikeudessa noudatettava laillisuusperiaate edellyttää, että rikossäännöksen tunnusmerkistöä tulkitaan sen sanamuotoon perustuen ja että sitä ei tulkita laajentavasti syytetyn vahingoksi. Näin toteaa korkein oikeus tapauk-

On kiinnitettävä jatkuvasti ja korostetusti huomiota siihen, että laillisuusperiaate toteutuu käytännössä. Rangaistussäännökset tulee laatia riittävän selkeiksi ja yksityiskohtaisiksi. Kunnalliset järjestyssäännöt, joissa on rangaistussäännöksiä, on korvattava järjestyslailla.

sessä KKO:1999:51. Keneltäkään ei voida edellyttää sellaisten normien tulkintaa, joista ei halutessaan voi saada etukäteen tietoa. Taannehtivan lainsäädännön käyttäminen ei ole mahdollista rikosoikeuden alalla.

Perusoikeusuudistus on korostanut laillisuusperiaatteen merkitystä. Vuonna 1995 laillisuusperiaate nostettiin perusoikeudeksi. Hallituksen esityksessä asia perusteltiin seuraavasti:

Hallituksen esitys 309/1993:

Pykälä sisältäisi rikosoikeudellisen legaliteettivaatimuksen tärkeimmät ainesosat. Näitä ovat ainakin vaatimus rikoksina rangaistavien tekojen määrittelemisestä laissa, taannehtivan rikoslain kielto, rikoslain analogisen soveltamisen kielto, vaatimus rikoksesta seuraavien rangaistusten määrittelemisestä laissa, tekohetkellä säädettyä ankaramman rangaistuksen käytön kielto ja vaatimus rikosoikeudellisten normien laintaisuudesta.

Ehdotuksen mukaan vain sellainen teko voi olla rangaistava rikoksena, joka oli eduskuntalaissa säädetty rangaistavaksi silloin kun teko tehtiin. Sanonnalla "laissa säädetty rangaistavaksi" on

tarkoitettu viitata lakiin, joka teon hetkellä on ehtinyt tulla voimaan. Säännöksestä seuraa sekä taannehtivan rikoslain kielto että rikoslain laajentavan (analogisen) soveltamisen kielto. Kunkin rikoksen tunnusmerkistö olisi soveltajan kannalta riittävällä täsmällisyydellä ilmaistava laissa.

Vaikka laillisuusperiaate on tavallaan itsestäänselvyys, on viime aikoinakin usein sattunut tapauksia, joissa tuomioistuintimet ovat tuominneet teosta, jota ei ole laissa säädetty rangaistavaksi. Tunnetuin ja eniten vääryyttä aiheuttanut tulkinta on se, että perusoikeusudistuksen jälkeen satoja ihmisiä on tuomittu liian ankaraan rangaistukseen heidän vastustettuun ravintolan järjestysmiestä. Asetustasolla oleva rangaistus-säännös olisi tullut jättää soveltamatta 1.8.1995 jälkeen

KKO 1998:159

A oli tehnyt ruumiillista väkivaltaa ravintolassa sen järjestysmiehelle B:lle, joka oli toiminut majoitus- ja ravitsemisliikkeistä annetun asetuksen 10 §:n 2 momentissa tarkoitettuna ravintolan järjestyksenvalvojana. Ottaen huomioon hallitusmuodon 6 a §:n säännös A:n syyksi ei voitu lukea rikoslain 16 luvun 1 §:ssä rangaistavaksi säädettyä virkamiehen väkivaltaista vastustamista, koska laissa ei ollut säännöstä, jonka perusteella B:n olisi voitu katsoa olleen tuossa lainkohdassa tarkoitettu järjestysmies.

Korkein oikeus on vuoden sisällä ratkaissut kolme muuta-kin laillisuusperiaatteeseen liittyvää tapausta:

KKO:2000:39

Ulosmittaessa A:lta osuutta kiinteistöstä A ei ilmoittanut ulosottomiehelle ennen ulosmittausta tekemästään kiinteistöä koskeneesta metsänhakkusopimuksesta. A:sta ei ollut tehty ulosotto selvitystä eikä ollut väitetty, että ulosottomies olisi muutoinkin pyytänyt A:lta tietoja hänen omaisuudestaan. Kun velallisella ei ollut lain perusteella velvollisuutta oma-aloitteisesti antaa ulosottomiehelle tietoja varoistaan ja tuloistaan, A ei ollut syyllistynyt velallisen petokseen.

KKO 1999:51

A ei ollut palauttanut vuokraamaansa autoa vuokra-ajan päätyttyä autovuokraamoon, jonka toimesta auto oli noudettu takaisin. A:n ei ollut edes väitetty ajaneen tai muulla tavoin käyttäneen autoa vuokra-ajan päättymisen jälkeen. Kun pelkkä auton palauttamatta jättäminen ei täyttänyt rikoslain 28 luvun 7 §:n 1 momentissa rangaistavaksi säädetyn luvottoman käytön tunnusmerkistöä, sitä koskeva syyte hylättiin. (Ään.)

KKO 1999:46

Yliopiston professori A oli tehnyt erään yhtiön kanssa sopimuksen tieteellisen tutkimuksen suorittamisesta hänen johtamallaan laitoksella. Yhtiö maksoi tutkimuksen suorittamisesta sovittun maksun A:n tileille. A:lle vaadittiin rangaistusta virka-aseman väärinkäyttämisestä tai vaihtoehtoisesti virkavelvollisuuden rikkomisesta.

Ulkopuolisen korkeakoululta tilaamaa tieteellistä tutkimusta koskevat säännökset olivat tutkimusta koskeneen sopimuksen solmimisen aikaan olleet tulkinnanvaraiset. Kun A:n virkavelvollisuuden sisältö ei niistä riittävän selvästi ilmennyt, syyte hylättiin. (Ään.)

Laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisia ovat immateriaalioikeuksien rikkomiset ja ajoneuvon matkustajan rattijuopumukset. Immateriaalioikeuksien rikkomisessa (rikoslain 49 luku) on tyydytty kirjaamaan tunnusmerkistöksi oikeudenhaltijan oikeuksien rikkominen kokonaisten lakien säännösten vastaisesti. Teonkuvausta ja varsinaista tunnusmerkistöä ei siis löydy rikoslaista, vaan rangaistavan toiminnan rajat on löydettävä lukemalla hajanaiset lait, joissa on useita kymmeniä pykälää. Niistä toisissa kielletään jotain ja toisissa taas säädetään kieltoihin poikkeuksia.

Oikeuskirjallisuudessa on arvosteltu käytäntöä, jonka mukaan ajoneuvon matkustaja tuomitaan rattijuopumuksesta.

KKO:1995:122

Juopunut matkustaja oli ajon aikana repinyt auton kuljettajaa puseron hihasta, jolloin kuljettaja oli menettänyt hetkeksi auton hallinnan ja auto oli kulkeutunut ajoradan reunaviivan ylitse. Koska matkustaja ei ollut näin menettelemällä osallistunut auton kuljettamiseen, syyte törkeästä rattijuopumuksesta ja ajo-oikeudetta ajosta hylättiin.

KKO:1989:15

Juopunut matkustaja oli vetänyt auton ollessa liikkeessä käsijarrun päälle, jolloin auton kuljettaja oli menettänyt osittain auton hallinnan auton pysyessä kuitenkin tiellä. Matkustajan katsottiin käyttämällä auton hallintalaitetta osallistuneen auton kuljettamiseen ja hänet tuomittiin rangaistukseen törkeästä rattijuopumuksesta.

KKO:1954-II-59

Henkilö, joka matkustaessaan linja-autossa juopuneena oli ryyppännyt viinaa pullosta ja jonka auton kuljettaja sen vuoksi aikoi toimittaa poliisin haltuun, oli pakottaakseen kuljettajan pysäyttämään auton ja päästämään hänet poistumaan autosta tarttunut äkkiä ohjauspöyrään ja kääntänyt sitä seurauksin, että

auto oli suistunut tieltä ojaan ja vaurioitunut. Mainittu henkilö tuomittu yksin teoin tehdyistä moottoriajoneuvon kuljettamisesta juopuneena ja ilman asianomaista lupaa.

Myös kunnallisten järjestyssääntöjen sisältämät rangaistussäännökset ovat laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisia, koska rangaistavuuden ala vaihtelee kunnittain ja sääntöjen kirjoitustapa ei aina ole riittävän selkeää.

”

KKO:2000:52

Kuntalain 7 §:n nojalla ei voitu tuomita rangaistukseen kunnallisen järjestyssäännön rikkomisesta, kun rikkomisen rangaistavuus ei ilmennyt järjestyssäännöstä.

Sisäasiainministeriössä on vireillä hanke järjestyslain säätämiseksi, jolla korvattaisiin kunnalliset järjestyssäännöt.

HALLINTOMENETTELY ja hallintolainkäyttö

Viranomaisten on toimittava asianmukaisesti ja annettava asianosaisille perusteltu ja oikeudenmukainen ratkaisu. Muutoksenhaku on käsiteltävä asianmukaisesti ja viipymättä.

Perustuslaki 21 §.

Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiin ja velvollisuuksiin koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Hallintomenettelylaki tuli Suomessa voimaan vuonna 1983. Tuossa laissa on säädetty viranomaisten velvollisuuksista ja tavasta, jolla päätökset hallinnossa tehdään. Hallintomenettelylain mukainen viranomaistoiminta on korkeatasoista ja herättää luottamusta. Hallintolainkäyttölaki tuli voimaan 1996. Siinä on säännökset muutoksenhausta hallintoasioissa.

Hallinnon valvojina toimivat oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies. Valvontakäytännössä joudutaan puututaan vuosittain jopa keskeisissä menettelytavoissa tehtyihin virheisiin. Sellaisia ovat mm. kuulemisperiaate, virkamiehen esteellisyys ja päätösten perustelut.

Verotuksen muutoksenhakumenettelyjä on nopeutettava. Muutoksenhauilla juttunsa voittaneen henkilön on saatava korvaus kuluistaan. Kun täytäntöönpano keskeytetään muutoksenhaun vuoksi, tulisi sen sujua nykyistä joustavammin.

3.6.1999 Eduskunnan oikeusasiamies Lauri Lehtimaja:

KANSLIAPÄÄLLIKÖN JÄSENYYS VALVOTTAVAN YHTEISÖN HALLITUKSESSA VOI VAARANTAA MINISTERIÖN VALVONNAN PUOLUEETTOMUUTTA

Oikeusasiamies Lehtimaja katsoo, että ministeriöiden kansliapäälliköiden osallistumista ministeriöiden valvontaan kuuluvien laitojen ja yhteisöjen toimielimiin tulisi välttää. Järjestely ei ole lainvastainen, mutta se voi aiheuttaa epäilyjä ministeriön valvonnan puolueettomuudesta.

27.10.1998 Eduskunnan oikeusasiamies Lauri Lehtimaja:

POLIISIN SIDOS PANKKIIN VOI OLLA ONGELMA

Oikeusasiamies Lehtimaja on arvostellut läänipoliisineuvos Jorma Ahosen kaksoisroolia toisaalta läänin korkeimpana poliisiviranomaisena ja toisaalta paikallisen pankin johtokunnan puheenjohtajana. Ahonen on joutunut syytteen paritusrikoksesta, koska pankin omistamassa Valkealan motellissa oli harjoitettu prostituutiota. Lehtimaja pitää syntynyttä tilannetta poliisin nauttiman luottamuksen kannalta kiusallisena.

31.3.1999 Oikeuskansleri virantäytöstä:

Puutteellinen esittely antoi aiheita moitteisiin

Oikeuskansleri Paavo Nikula on kiinnittänyt huomiota virantäytössä käytettävän esittelymenettelyn asianmukaisuuteen ja viranhakijoiden ansiovertailuun. Nikulan päätös on vastaus kanteluun, joka koski maa- ja metsätalousministeriössä tehtyä virkanimitystä. Kantelun perusteella kävi ilmi, ettei ministeriön osastopäällikkö ollut noudattanut nimitysasiassa vaadittavaa täsmällisyyttä ja tasapuolisuutta.

Hallinnossa tehtyihin päätöksiin saa lähtökohtaisesti haakea muutosta. Siten myös hallintotuomioistuimet valvoivat hallintomenettelyn lainmukaisuutta. Päätöksiä on usein palautettu uudelleen käsiteltäväksi asiassa tapahtuneen menettelyvirheen vuoksi.

KHO 18.10.1999

Lääninoikeus katsoi, että kysymyksessä ovat sellaiset yksilöön kohdistuvat opetustoimen asiat, joita kuntalain 51 §:n 4 momentin 2 kohdassa tarkoitetaan ja joita ei siis saa ottaa ylempään toimielimen käsiteltäväksi. Kunnanhallitus oli näin ollen ylittänyt toimivaltansa ottaessaan kysymyksessä olevien oppilaiden koulumatkan järjestämistä koskevat asiat käsiteltäväkseen. Korkein hallinto-oikeus ei muuttanut lääninoikeuden päätöstä.

KHO 20.1.1999

Koska puheenjohtaja oli äänestänyt tyhjää, hän oli määrännyt äänestyksen ratkaisun suoritettavaksi apomalla. Kun otettiin huomioon edellä sanottu lainkohta, puheenjohtajan olisi tullut äänestä viimeisenä ja hänen äänensä olisi tullut ratkaista asia. Kunnanvaltuuston päätös oli näin ollen syntynyt virheellisessä järjestyksessä.

Hallintolainkäyttölaki poisti monta epäkohtaa, jotka liittyivät viranomaisten päätöksistä valittamiseen. Laki sisältää säännökset mm. asian suullisesta käsittelystä ja oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta.

KHO 27.6.1997

Valtioneuvosto oli irtisanonut valtakunnansovittelijan virkasuhteen valtion virkamieslain 25 §:n 2 momentin nojalla sen vuoksi, ettei hänellä ollut enää edellytyksiä hoitaa valtakunnansovittelijan virkaa päätöksen liitteenä olleesta valtioneuvoston esittelylistasta ja siihen liittyneestä muistiosta ilmenevistä syistä.

Asianosaisen pyynnöstä toimitettiin asiassa suullinen käsittely korkeimmassa hallinto-oikeudessa.

KHO 31.12.1998

Kaupunginvaltuusto oli tehnyt päätöksen jääruuhelikeskuksen to-

teuttamisesta. Päätöksestä lääninoikeuteen tehtyjen valitusten käsittelyn vireillä ollessa kaupunginvaltuusto oli kumonnut tekemänsä päätöksen, jonka vuoksi lausunnon antaminen asiassa oli lääninoikeudessa rauennut. Valittajien vaatimuksen oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta lääninoikeus oli hylännyt asian laatuun nähden. Ottaen huomioon muutoksenhakijoiden valituskirjelmässään lääninoikeudessa esittämä ja se, ettei lääninoikeuden päätöksen lopputulos ollut johtunut valittajien toimenpiteistä, korkein hallinto-oikeus katsoi, että olisi ollut kohtuutonta, että oikeudenkäyntikulujen hylkäämisestä korkeimpaan hallinto-oikeuteen valittaneet olisivat joutuneet pitämään oikeudenkäyntikulunsa kokonaan vahinkonaan. Koska oikeudenkäyntikulusta ei ollut esitetty eriteltyä laskua ja koska oikeudenkäyntikulujen määrä oli yksilöity vasta korkeimmassa hallinto-oikeudessa, korkein hallinto-oikeus velvoitti kaupungin korvaamaan valittajien oikeudenkäyntikulut lääninoikeudessa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa kohtuulliseksi arvioimallaan määrällä.

Maksuttoman oikeudenkäynnin laajentaminen koskemaan myös hallintolainkäyttöä on parantanut huomattavasti vähävaraisten oikeusturvaa.

KHO: 25.08.1999/2170

Korkein hallinto-oikeus kumosi lääninoikeuden päätöksen avustajan määräämistä koskevalta osalta ja määräsi A:n verovelvollisen oikeudenkäyntiavustajaksi taanhehtivasti samasta päivämäärästä lukien kuin lääninoikeus oli myöntänyt maksuttoman oikeudenkäynnin. Tapauksessa oli kysymys arvioverotuksesta, jossa elinkeinotoiminnasta oli vahvistettu tuloa arvion mukaan 20 000 markkaa ja määrätty veronkorotus. Asia oli katsottava oikean verotuksen toimitamisen kannalta tärkeäksi. Verovelvollisen taloudelliseen tilanteeseen nähden asia oli hänelle merkittävä. Lääninoikeus oli päättänyt järjestää verovelvollisen pyynnöstä asiassa suullisen käsittelyn ja kuulla todistajia. Asia ei ollut tulkinnallisesti vaikea, mutta verovelvollisen kannalta oli tärkeää, että todistajien kuuleminen tapahtui niin, että tosiseikat saatiin asian kannalta selvitettyksi ja että verovelvollisella oli asianmukainen mahdollisuus tuoda esiin ne seikat, jotka hänen käsityksensä mukaan osoittivat arvioverotuksen edellytysten puuttuvan. Veronsaajien edustajalla oli ollut asiantuntemusta hallintolainkäytöstä ja todistajain kuulemisesta, kun taas verovelvolliselta tämä asiantuntemus oli puuttunut. Tässä asiassa lääninoikeuden prosessinjohdon ja kyselyoikeuden käyttö ei riittävässä määrin korjannut syntyneitä epätasapainoa. Äänestys 21+1-5.

Hallinnossa ratkaistavista asioista ehkä merkittävin on verotus. Verotusmenettelyssä ovat asianajat kiinnittäneet huomiota mm. seuraaviin seikkoihin:

– ratkaisut viipyvät oikeusmenettelyssä ja valitusasteissa

– verosäädösten rajat testataan verovelvollisen kustannuksella, kuten osakeyhtiön muodossa harjoitetun toiminnan lukeminen yksityishenkilön verotuksen piiriin jälki-verotuksessa

– veroprosesseissa, joissa verovelvollisen puolesta toimivien ammatti-ihmisten, lakimiesten ja KHT-tilintarkastajien työpanos saattaa olla varsin huomattava, oikeudenkäyntikulujen korvattavuus on varsin ongelmallista; kuluja joko ei korvata ollenkaan tai kulujen korvausmäärä on murto-osa todellisiin kuluihin verrattuna

Myös erilaiset sosiaalietuudet ratkaistaan ensivaiheessa hallintomenettelyssä. Muutoksenhaku tapahtuu hallintolainkäyttölain mukaisesti. Asianajajista erityisesti yleiset oikeusavustajat hoitavat sosiaalietuuksiin liittyviä toimeksiantoja. Niihin liittyvä ja työttömyyden myötä kasvanut ongelma on osoittaa, ettei työttömyysetuuskien hakija ole yrittäjä. Monesti pienyritys on lopettanut toimintansa, mutta varat eivät riitä edes konkurssimenettelyyn, eikä varaa ole myöskään kirjanpidon ja tilinpäätösten asianmukaiseen laatimiseen. Tällöin saattaa olla ylivoimaista

kumota viranomaisen näkemys siitä, että hakija kykenee elättämään itsensä yrityksensä tuotolla.

Eräs käytännön ongelma hallintolainkäytössä on se, että ratkaisut lähetetään automaattisesti hakijalle itselleen, vaikka valitus tai hakemus olisi ollut asianajajan tai yleisen oikeusavustajan laatima. Hakija itse luulee asiamiehensä hoitavan asian eteenpäin, mutta avustaja saattaa saada päätöksestä tiedon vasta, kun muutoksenhaku aika on kulunut loppuun.

”

Eduskunnan oikeusasiamies 22.6.1993

Asiakirjain lähettämisestä annetun lain mukaan asiamiehellä on sama oikeus kuin hakijalla saada päätös viranomaiselta. Tämän johdosta Riihimäen sosiaaliviraston olisi pitänyt lähettää sosiaalilautakunnan päätös asiamiehelle. Oikeusasiamies saattoi viraston tietoon käsityksen, jonka mukaan päätös on annettava tiedoksi asianmukaisesti.

ASIANAJAJALAITOS, oikeusavustajan pätevyys

Jokaisen saatavilla on oltava ammattitaitoinen lakimies, jonka työn laatuun ja eettisyyteen voi luottaa.

Asianajotoiminta edellyttää päämiehen ja asianajajan luottamuksellista suhdetta. Sen peruspilari on asianajan velvollisuus pitää päämiehensä antamat luottamukselliset tiedot salassa. Tämä tulee ottaa huomioon kun

valmistellaan lakeja, kuten hanketta laajentaa ilmoitusvelvollisuutta epäiltäessä ns. rahanpesua. Salassapito- eli vaitiolovelvollisuuden supistaminen vaarantaisi ihmisten mahdollisuuden kääntyä asianajajan puoleen. Pakkokeinolakia on täydennettävä säädöksillä siitä, miten kotiet-sintä ja takavarikko kohdistetaan salassapitovelvollisen tiloihin ja salassapidettäviin asiakirjoihin.

Perustuslaki 21 § 2 mom

... oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon taakkeet turvataan lailla.

Euroopan ihmisoikeussopimus 6 art.

Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin.

Oikeudenkäyntiavustajien pätevyysvaatimuksia pitäisi kiristää niin, että avustaja voi olla vain asianajaja tai muu lakimies.

Erikseen mainitsemattomana osana oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon kuuluu oikeus käyttää avustajaa ja valita itse avustajansa.

KKO:1999:25

Maksuttoman oikeudenkäynnin saanut vastaaja oli kiistänyt ran-

gaistus- ja vahingonkorvausvaatimukset pahoinpitelyä koskevassa asiassa, josta yleisen rangaistuskäytännön mukaan ei ollut odotettavissa sakkoo ankarampaa rangaistusta. Koska asian käsitte-lyyn kuitenkin liittyi sellaisia näyttökysymyksiä, joiden johdosta vastaajan oikeusturva edellytti avustajan käyttämistä, avustaja määrättiin.

KHO: 25.08.1999/2170

Korkein hallinto-oikeus kumosi lääninoikeuden päätöksen avustajan määräämistä koskevalta osalta ja määräsi A:n verovelvollisen oikeudenkäyntiavustajaksi taannehtivasti samasta päivämäärästä lukien kuin lääninoikeus oli myöntänyt maksuttoman oikeudenkäynnin. Tapauksessa oli kysymys arvioverotuksesta, jossa elinkeinotoiminnasta oli vahvistettu tuloa arvion mukaan 20 000 markkaa ja määrätty veronkorotus. Asia oli katsottava oikean verotuksen toimittamisen kannalta tärkeäksi. Verovelvollisen taloudelliseen tilanteeseen nähden asia oli hänelle merkittävä. Lääninoikeus oli päättänyt järjestää verovelvollisen pyynnöstä asiassa suullisen käsittelyn ja kuulla todistajia. Asia ei ollut tulkinnallisesti vaikea, mutta verovelvollisen kannalta oli tärkeää, että todistajien kuuleminen tapahtui niin, että tosiseikat saatiin

asian kannalta selvitettyksi ja että verovelvollisella oli asianmukainen mahdollisuus tuoda esiin ne seikat, jotka hänen käsityksensä mukaan osoittivat arvioverotuksen edellytysten puuttuvan. Veronsaajien edustajalla oli ollut asiantuntemusta hallintolainkäytöstä ja todistajien kuulemisesta, kun taas verovelvolliselta tämä asiantuntemus oli puuttunut.

Suomen Asianajajaliitto on lailla perustettu julkisoikeudellinen yhteisö. Asianajajan ammattin riippumattomuuden ja itsenäisyyden vastapainona ovat velvollisuus noudattaa hyvää asianajajatapaa ja lailla järjestetty valvontajärjestelmä. Suomen Asianajajaliitto käyttää jäseniinsä valvonta- ja kurinpitovaltaa. Asianajajien toimintaa valvoo myös oikeuskansleri.

KKO:1997:29

Asianajajalla oli ollut 1980-luvun lopulla ja 1990-luvulla vero- ja muita velkoja toistuvasti ulosotossa. Vuonna 1994 ulosotossa oli edelleen asianajotoimiston ja asianajajan henkilökohtaisia velkoja yhteensä yli 3 miljoonaa markkaa. Pääosa veloista oli aiheutunut osallistumisesta riskialttiiseen yritystoimintaan. Asianajaja, joka muutoin kuin tilapäisesti oli maksukyvytön, katsottiin sopimatomaksi harjoittamaan asianajajan tointa ottaen huomioon velkaantumisen syyt ja kesto sekä velkojen hoitotapa.

Jotta ihmiset voisivat ja halusivat kääntyä asianajajan puoleen, on tärkeää, että asianajajalla on velvollisuus pitää salassa asiakkaan hänelle uskomat asiat. Salassapitovelvollisuutta täydentää mm. takavarikkokielto ja asianajajan ja päämiehen puheluiden kuuntelukielto. Käytännössä on havaittu näitä kieltoja pyrityn kiertämään tavalla, jota ei voida pitää hyväksyttävänä.

Suomen Asianajajaliitto lausunnossaan oikeusministeriölle 28.1.2000:

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on eräässä ratkaisussaan (Niemi v. Saksa 16.12.1992) katsonut asianajotoimistossa suoritettujen kotietsintöiden muodostaneen rikkomuksen ihmisoikeussopimuksen 8. artiklaa kohtaan. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu oli kerrotunlainen siitäkin huolimatta, että kotietsintään oli saatu tuomioistuimen lupa. Tuomioistuin huomautti kotietsintöiden loukkauksen asianajajan salassapitovelvollisuutta.

Samoin kysymys telekuuntelun kohdistamisesta asianajajaan on ollut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käsiteltävänä (Kopp v. Sveitsi 25.3.1998). Tässä tapauksessa ihmisoikeustuomioistuin arvosteli ankarasti sitä, ettei rajankäyntiä luottamuksellisten

asiakasneuvottelujen ja muiden puheluiden välillä tehty riippumattoman tuomarin valvonnassa.

Suomessa on eräässä tapauksessa ilmennyt, että poliisin tutkinnanjohtaja voi oman harkintansa perusteella päätyä epäilemään asianajajan syyllistyneen rikokseen, joka oikeuttaa kotietsintään hänen toimistossaan. Kaikkeen asianajotoimistossa olevaan luottamukselliseen asiakirja-aineistoon kohdistuva kotietsintä ja takavarikko tietokoneisiin on myös toteutettu. Tämä Suomessa esiin tullut asia on todennäköisesti menossa myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käsiteltäväksi.

Edellä kerrotut esimerkit osoittavat, että työryhmällä olisi ollut painavia syitä perusteellisesti pohtia sitä, miten pakkokeinoissa säädetty toimenpiteet kohdistetaan sellaisiin tahoihin, joille laissa on säädetty vaihtoehtoisuus asiakkaitensa asioista. Tämän ammattiryhmään kuuluvat erityisesti asianajajat ja lääkärit.

Euroopan neuvosto on laatimassa suositusta asianajotoimien harjoittamisesta. Tammikuussa 2000 päivättyssä suosituksen luonnoksessa sanotaan, että asianajajan salassapitovelvollisuutta voitaisiin rajoittaa kansallisella lainsäädännöllä siinä laajuudessa kuin se on rikostutkinnallisista syistä välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa. Rajoittamisen on tapahduttava oikeuslaitoksen tai muun riippumattoman viranomaisen valvonnassa.

Asianajajan ja hänen päämiehensä keskeinen luottamussuhde on oikeudenhoidon kulmakiviä. Ilman asianajajan salassapitovelvollisuutta luottamussuhde ei ole kestävällä pohjalla ja salassapitovelvollisuuden rajoitukset voivat jopa estää asianajajan puoleen kääntymisen.

Advokaatti 3/1998:

Sveitsi tuomittiin asianajotoimiston salakuuntelusta

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin antoi 25.3.1998 tuomion jutussa Kopp v. Sveitsi. Ihmisoikeustuomioistuin katsoi Sveitsin loukkauksen asianajaja Hans W. Koppin oikeutta nauttia ihmisoikeussopimuksen takaamaa oikeutta yksityiselämään ja viestintäsalaisuuteen.

Liittotuomioistuimen tuomari myönsi ylimmän syyttäjän pyynnöstä luvan kuunnella — herra Koppin ja hänen toimistonsa puhelimia. Lupa annettiin yhteensä 13 puheliniinjaan. Päätöksessä kiellettiin huomioimasta lakimiesten puheluita. Asianajotoimiston puheluita kuunneltiin vajaan kolme viikkoa, kunnes selvisi epäillyn olleen aiheettomia.

Ihmisoikeustuomioistuin arvosteli sitä, että vaikka Sveitsin lain mukaan asianajajan ja asiakkaan puhelu on suojattu viranomaisten salakuuntelulta oli kuitenkin kaikkia toimiston puhelimia kuunneltu.

Toiseksi huomautettiin, että samalla kun salakuuntelutekniikka

koko ajan kehittyä on myös salakuuntelua koskevan lainsäädännön oltava erityisen selkeää.

Ihmisoikeustuomioistuin oli hämmästynyt siitä tavasta, jolla asianajajien ja asiakkaiden välisten puheluiden luottamuksellisuus oli katsottu turvatuksi: kaikki puhelut kuunneltiin ja joku virkamies oman päänsä mukaan valitsi mitä puhelut toimitetaan rikostutkijoille.

Oikeusturva- ja kuluttajansuojanäkökohdat puoltavat oikeudenkäyntiavustajan pätevyysvaatimusten kiristämistä.

Asianajajaliitto ei kuitenkaan tavoittele maamme asianajajamonopolia.

Oikeudenkäymiskaaren (OK 15:2) mukaisia oikeudenkäyntiasiamiehen ja avustajan kelpoisuusvaatimuksia tulisi kiristää siten, että vain asianajaja tai muu lakimies voi toimia sanotussa tehtävässä. Tällaisen ehdotuksen on tehnyt oikeusapujärjestelmän jatkokehittämistoimikunta lokakuussa 1999.

OIKEUSAPU

Jokaisella on oikeus asiantuntevaan oikeusapuun taloudellisesta asemasta riippumatta.

Julkinen oikeusapu on laajennettava koskemaan myös keskituloisia. Arvonlisäveron poistaminen oikeuspalveluista parantaisi ihmisten mahdollisuuksia käyttää

Perustuslaki 21 § 2 mom

...oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Euroopan ihmisoikeussopimus 6 art.

Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin

Oikeus käyttää avustajaa vaikeissa ja tärkeissä oikeudellisissa asioissa ei saa riippua siitä, onko henkilöllä itsellään varaa maksaa avustajansa palkkio.

Yksityisen henkilön kannalta keskeisin este saada oikeutta, esimerkiksi tuomioistuinasioissa, ovat korkeat kustannukset.

Helsingin Sanomat 1.5.2000

Pelko kovista kuluista vähentää käräjöintiä

Entistä harvempi saa korvauksen kotien oikeusturvavakuu-

oikeudellisia asiantuntijapalveluita. Näin luotaisiin tasa-arvo oikeudenkäyntikulujen suhteen, koska nykyisin elinkeinonharjoittajat saavat vähentää asianajan laskuun sisältyvän arvonlisäveron ja saavat siten oikeuspalvelunsa huomattavasti halvemmalla kuin kulluttajat.

tuksesta

Kynnys viedä riitajuttu oikeuteen on etenkin keskituloiselle kansalaiselle sietämättömän korkea. Oikeudenkäyntikulut ovat nousseet ja laskut jäävät aikaisempaa useammin jomman kumman osapuolen omasta pussista maksettavaksi.

Oikeudenkäyntikuluja koskevia normeja on tosin jonkin verran pyritty parantamaan niin että kuluja voidaan joskus kohtuullistaa tai jättää molempien osapuolten maksettavaksi.

Heikoimpaan asemaan jäävät keskituloiset, jotka eivät saa valtion varoista maksutonta oikeusapua. Keskituloiset joutuvat turvautumaan oikeusturvavakuutukseen, jonka ehdot ovat viime vuosina kiristyneet.

Merkittävä oikeusturvan heikennys on, ettei vakuutus yleensä korvaa hävinneen osapuolen maksettavaksi tuomittuja vastapuolen kuluja. Vastapuolen kulut korvaavia sopimuksia on edelleen voimassa vain eräissä vakuutusyhtiöiden vanhoissa vakuutuksissa.

Oikeusapu maassamme on perinteisesti perustunut yleiseen oikeusapuun, tehokkaaseen ja kattavaan asianajajalaitokseen sekä maksuttomaan oikeudenkäyntiin. Oikeusturvaa rikosoikeudenkäynnissä parantaa myös rikosoikeudenkäynti uudistukseen sisällytetty julkinen puolustus.

Merkittävä uudistus maassamme on myös rikosoikeudenkäyntimenettelyyn sisällytetty asianomistajan oikeus saada avustaja valtion varoin silloin, kun kyseessä on seksuaalirikos tai läheisväkivalta. Kyseessä on ensimmäinen yhteiskunnan varoin kustannettava oikeusapupalvelu, joka on riippumaton saajan tulotasosta. Asianomistajan avustajan käyttömahdollisuuden laajentaminen muunkinlaisien rikosten käsittelyyn on perusteltua.

Viime aikoina on pohdittu mahdollisuuksia maksuttoman oikeudenkäynnin laajentamiseen myös ns. keskituloisiin. Oikeusministeriön asettama, oikeusapujärjestelmän jatkokehittämistoimikunta onkin lokakuussa 1999 esittänyt yleisen oikeusavun ja maksuttoman oikeudenkäynnin tulo rajoja tarkistettavaksi niin, että 80 % kansalaisista voisi saada ainakin osittain maksuttoman oikeudenkäynnin (nykyisen 44 %:n sijasta).

Helsingin Sanomat 17.11.1999

Keskituloisillekin julkista oikeusapua

Oikeusministeriö ehdottaa osittaista apua vielä 9 000 markan kuukausittaisilla nettotuloilla

Vähävaraisten lisäksi keskituloistenkin pitää saada julkista oikeusapua, ehdottaa oikeusministeriön asettama toimikunta. Ehdotuksen mukaan oikeusapuun oikeuttavia ylimpiä tulo rajoja korotettaisiin selvästi. Vielä 9 000 markan kuukausittaisilla nettotuloilla voisi saada osittaista oikeusapua ja itse maksettava osuus alenisi kaikissa tuloryhmissä.

Kun nyt oikeusapua voi saada noin 44 prosenttia talouksista, tulevaisuudessa sitä olisi mahdollisuus saada noin 80 prosentilla kotitalouksista.

Suomen Asianajajaliiton aloite poistaa arvonlisävero ainakin yksityishenkilöiden asianajopalveluista parantaisi toteutuessaan oikeusturvan saatavuutta vähentämällä pelättyjä oikeudenkäyntikuluja huomattavasti.

Suomen Asianajajaliitto 80-vuotisjuhlissaan 7.10.1999:

ARVONLISÄVERO VAARANTAA YKSITYISHENKILÖIDEN OIKEUSTURVAN

Suomen Asianajajaliitto luovutti oikeusministeri Johannes Koskiselle aloitteen arvonlisäverolain muuttamisesta. Aloitteen tavoitteena on vapauttaa yksityishenkilöiden oikeudenkäyntipalvelu arvonlisäverosta joko kokonaan tai osittain.

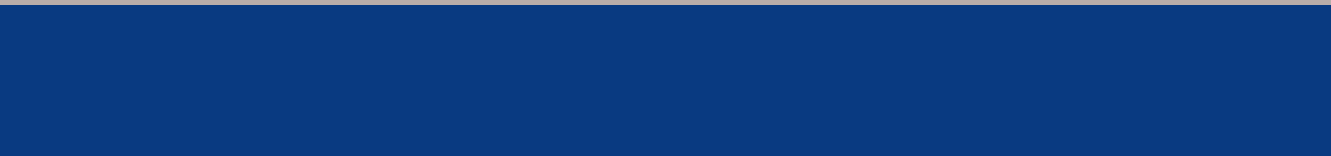
Nyt 80 vuotta täyttäneen Suomen Asianajajaliiton puheenjohtaja Tomas Lindholm pohti juhlan avauspuheessaan yksityishenkilöiden oikeusturvaa:

- Yksityishenkilöt eivät voi vähentää arvonlisäveroja toisin kuin arvonlisäverolliset yritykset. Tästä johtuen tasavertainen kohtelu Euroopan ihmisoikeussopimusten tarkoittamalla tavalla ei toteudu.

Myös esitykset prosessin keventämisestä jopa lainsäädännöllisesti on otettava vakavasti, jotta oikeusturvan saatavuus parantuisi tosiasiallisesti. Oikeusministeriön asettama työryhmä selvittää asiaa parhaillaan.

OSA II: Eräitä perusoikeuksia toteuttava oikeusturva

SYRJINTÄ

Jokainen on yhdenvertainen lain edessä. Ketään ei saa perusteetta asettaa eri asemaan.

Viranomaisten tulisi nykyistä paremmin tunnistaa

Perustuslaki 6 §

Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä.

Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa kehitystään vastaavasti itseään koskeviin asioihin.

Sukupuolten tasa-arvoa edistetään yhteiskunnallisessa toiminnassa sekä työelämässä, erityisesti palkkauksessa ja muista palvelussuhteen ehtoista määrättäessä.

Euroopan ihmisoikeussopimus 14 artikla.

Yleissopimuksessa tunnustetusta oikeuksista ja vapauksista nauttiminen taataan ilman minkäänlaista sukupuoleen, rotuun, ihonväriin, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muihin mielipiteisiin, kansainväliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää.

Naisten ja miesten tasa-arvosta annetun lain tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää nais-

syrjintätapaukset ja puuttua niihin tehokkaammin.

Valtion on pidettävä huoli siitä, etteivät kuntien tarjoamat lakisääteiset peruspalvelut aiheuta syrjintää ja-kautuessaan epätasaisesti asuinpaikan mukaan.

ten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä parantaa tässä tarkoituksessa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Tasa-arvoa edistetään mm. määrittelemällä sukupuolen osuus valtion ja kuntien toimielimissä. Viranomaisen on kohdeltava palveluksessaan olevia virkamiehiä tasapuolisesti niin, ettei ketään perusteettomasti aseteta toisiin nähden eri asemaan syntyperän, kansalaisuuden, sukupuolen tai muun näihin verrattavan seikan vuoksi.

23.12.1999/4234 KHO 1999:

Kunnanhallitus oli 11.5.1998 päättänyt jatkaa erään peruskoulun ala-asteen toimintaa ja seuraavana päivänä valinnut sen väliaikaiseksi opettajaksi A:n 1.8.1998 alkaen 31.7.1999 saakka. Opettajan virkaa oli kaksi edellistä lukuvuotta hoitanut B, joka nyt oli raskaana ja oli jäämässä äitiys- ja vanhempainlomalle 22.6.1998 - 3.5.1999 väliseksi ajaksi. Kunnanhallitus ei voinut osoittaa, että menettely olisi johtunut muusta hyväksyttävästä seikasta kuin B:n sukupuolesta, joten menettelyä oli pidettävä naisten ja miesten tasa-arvosta annetun lain tarkoituksena kiellettyä syrjintänä.

Perustuslaissa syrjimättömyyttä ja yhdenvertaisuutta edellyttäviä perusoikeuksia ovat mm. oikeus elämään, henki-

lökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, liikkumiseen, yksityiselämän, kunnian ja kotirauhaan suojaan ja oikeus uskonnon ja omantunnon vapauteen. Toisaalta syrjinnän ja sananvapauden rajanveto on pulmallinen.

Suomen lainsäädäntö vastaa Euroopan ihmisoikeus-sopimusta. Lainsäädännön avulla ei ole saavutettavissa merkittävästi yhdenvertaisuutta lisääviä oikeuksia. Syrjintää esiintyy jatkuvasti huolimatta lainsäädännön suomista oikeuksista.

Työsyryntään liittyvät ongelmat ovat vaikeita näyttää toteen, mistä johtuen oikeudenkäyntejä on vähän. Sen sijaan syytteitä on nostettu, kun romani- tai muuhun etniseen väestöön kuuluvia on estetty pääsemästä ravintolaan asiakkaaksi. Syrjinnän lisäksi esiintyy myös kiihottamista kansanryhmää vastaan.

Sosiaaliset lakisääteiset palvelut toteutuvat alueellisesti eriarvoisesti, vaikka ne tulisi järjestää kunnan määräraha-hasta riippumatta. Toiset kunnat järjestävät sosiaaliset palvelut asianmukaisesti, mutta toiset taas laiminlyövät ne.

Keskisuomalainen 16.8.1999;

Sosiaaliset oikeudet eivät toteudu lain mukaan

Ovatko sosiaaliset oikeudet joiltakin osin katteettomia?

Kun psyykkisesti sairas nuori jää vaille kiireellistä sairaanhoitoa, kansalaisen perusoikeudet eivät toteudu.

Kun vammainen joutuu lainmukaiseen oikeuteensa pääsemiseksi käymään läpi pitkän tuomioistuinin prosessin, subjektiivisen oikeuden toteutuminen on vajavaista.

Kun kunta taloudellisiin vaikeuksiin vedoten laiminlyö sen palvelun järjestämisen, joka sen on lain mukaan järjestettävä siitä riippumatta, onko talousarviossa sitä varten varattua rahaa vai ei, se rikkoo lakia, mutta ei juurikaan joudu siitä vastuuseen.

Ovatko sosiaaliset oikeudet siis joiltakin osin katteettomia?

-En voi vastata tähän kysymykseen myönteisesti, mutta nimenomaan sosiaalipalvelujen osalta tällainen kysymys voidaan asettaa, ja jo se on mielestäni huolestuttavaa, sanoo eduskunnan apulaisoikeusasiamies Riitta-Leena Paunio.

Ongelmaksi on osoittautunut nimenomaan subjektiivinen oikeus, joka tarkoittaa sitä, että palvelu on järjestettävä kunnan talousarvioon varattua määrärahaa riippumatta. Subjektiivinen oikeus on oikeudellisesti vahva, mutta silti se ei näytä toteutuvan laissa edellytettyllä tavalla keskeisiltäkään osin.

Varojen puutteen ohella Paunio löytää ongelmaan selitystä myös puutteellisesta lainsäädännöstä.

-Esimerkiksi vammaispalvelulaisa ei ole yksiselitteisen selkeitä säädöksiä siitä, mitkä ovat subjektiivisia oikeuksia. On aivan kohtuutonta edellyttää, että sosiaalitoimen viranhaltija tekee ratkaisuja oikeuskirjallisuuden pohjalta. Eikä sitä voida edellyttää

kunnan ohjeita laativiltakaan.

-Kaikkein kohtuuttominta tämä on luonnollisesti niitä vaikeavammaisia kohtaan, joiden kohdalla oikeus ei toteudu, Paunio toteaa.

Poliisiviranomaiset ovat saaneet ihmisoikeusjärjestöiltä moitteita mm. tietosuojangelmista ja romanirekisteristä. Poliisiin lisäksi oikeuslaitosta on moitittu liian korkeasta kynnyksestä puuttua syrjintään. Myös metsähallitusta moititaan suhtautumisesta saamelaisväestöön.

Naisiin kohdistuvaa syrjintää esiintyy esimerkiksi palkkauksessa ja urakerrossa. Miehet etenevät urallaan lähes poikkeuksetta naisia nopeammin.

Rasismi

Ulkomaalaisvihamielisyys on 1990-luvulla päätyntä useita kertoja tuomioistuinten arvioitavaksi. Paikallista poliisia on arvosteltu hampaattomuudesta, kun on pitänyt puuttua rasistisiin ilmiöihin ja ns. skinien toimintaan.

Helsingin Sanomat 12. syyskuuta 1999

Joensuun poliiseille ei syytteitä syrjinnästä

Rikosilmoituksen mukaan poliisi oli nimitellyt ulkomaalaista neekeriksi

Lappeenrannan johtava kihlakunnansyyttäjä Pekka Niskanen on tehnyt syyttämättä jättämispäätöksen kahden joensuulaisen poliisin osalta.

Joensuun poliisista tehtiin viime syksynä kolme rikosilmoitusta. Kahden osalta syyteharkinta on valmistunut.

Helsingin Sanomat 19.6.1998

Joensuun poliiseille ei syytteitä rasismiepäilyistä

TV:n K.Tervo-ohjelma aiheutti tutkinnan

Joensuun poliiseja kohtaan julkisuudessa esitetyt rasismiepäilyt eivät johda syytteisiin. Joensuun kihlakunnansyyttäjän Heikki Matikaisen mukaan Joensuun poliisien toiminnassa ei ole ilmennyt mitään rasistista viittaavaa. Jutussa oli epäiltyinä kolme joensuulaista poliisia.

Epäillyt virkavelvollisuuden rikkomistapaukset tutki keskusrikospoliisi Itä-Suomen lääninhallituksen pyynnöstä.

Hidastelua ja vähättelyä

Joensuun poliisin toimintaa alettiin tutkia viime vuoden loppupuolella TV1:n K.Tervo-ohjelman vuoksi. Joensuulainen rikosylikomisario Erkki Kanerva kertoi ohjelmassa tapauksista, joissa poliisi oli hänen mukaansa toiminut rasistisesti tai skinejä suosien.

Helsingin Sanomat 8.3.1998

Lieksalaiskinnit pahoinpitelivät ghanalaismiehen

Seitsemän nuorta pidätetty epäiltynä ryöstöstä

Lieksan poliisi on pidättänyt seitsemän 17-22-vuotiasta lieksalaista nuorta epäiltynä Lieksassa asuvan ghanalaisen miehen ryöstöstä ja pahoinpitelystä. Syytteet ovat tulossa myös törkeää kotirauhan rikkomisesta sekä kahdesta vahingonteosta.

Pidätetyistä kaksi on naisia. Ainakin osan nuorista poliisi on jo aiemmin yhdistänyt ulkonäön ja pukeutumisen perusteella paikakunnalla viime kuukausina heränneeseen skiniliiikkeeseen.

Helsingin käräjäoikeudessa tuomittiin 2 henkilöä vankeuteen kiihottamisesta kansanryhmää vastaan (ei lainvoimainen). Miehet olivat myyneet muun muassa postiennakolla julisteita ja tarroja, joissa oikeuden mukaan levitettiin vihamielisyyttä paikallisia ja erityisesti somaleja vastaan. Esimerkiksi eräässä haka-

ristillä kuvitetussa tarrassa oli teksti: "Somaleita naapuriksi? Ei kiitos!".

Yksi suuri syrjintää lisäävä seikka on julkisten varojen jakaminen. Valtaväestön keskuudessa esiintyy jatkuvaa ärsyyntymistä siksi, että julkisia varoja ohjataan tänne muutaneille tai jollekin kansalliseen tai etniseen väestöön kuululle. On vaikeaa rajata välttämätön elintarvike ja elintasoa kohottava kulutustavara. Koetaan, että valtaväestöön kuuluva vähävarainen ei saa samoja etuja julkisyhteisöltä, kuin muualta tullut saa.

Lakisääteisten sosiaalipalvelujen laiminlyöjät vetoavat kunnan taloudellisiin resursseihin, minkä vuoksi määrärahoja ei haluta ohjata näihin palveluihin.

HENKILÖKOHTAINEN turvallisuus, kidutuskielto, elämä

Jokaisella on oikeus elämään, henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa alentavasti.

Yksilön henkilökohtainen koskemattomuus ja turvallisuus on Suomessa turvattu lainsäädännöllisesti hyvin. Mahdollisuus lähestymiskiellon hakemiseen on oleelli-

sesti parantanut ongelmien ennaltaehkäisyä.

Rikovahinkolaki suojaa ns. läheisväkivaltatilanteissa kansainvälisesti vertaillen varsin hyvin rikoksen uhrina. Mikäli yksilö kuitenkin joutuu omatta syyttään julkisella paikalla ns. sokean väkivallan uhriksi, valtiovoimien tulee ryhtyä takaamaan rikoksen uhrille täysimääräinen korvaus kaikesta tälle aiheutuneesta vahingosta.

Perustuslaki 7 §

Jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.

Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta.

Euroopan ihmisoikeussopimus 2 art.

Jokaisen oikeus elämään on suojattava laissa. Keneltäkään ei saa riistää hänen elämänsä tahallisesti, paitsi tuomioistuimen päätöksen täytäntöönpanemiseksi silloin, kun hänet on tuomittu rikoksesta, josta laissa määrätään tällainen rangaistus.

Elämän riistämistä ei voida katsoa tämän artiklan vastaiseksi teoksi silloin, kun se seuraa voimankäytöstä, joka on ehdottoman välttämätöntä:

- kenen hyvänsä puolustamiseksi laittomalta väkivallalta;
- laillisen pidätyksen suorittamiseksi tai laillisen vapauden-

riiston kohteeksi joutuneen henkilön paon estämiseksi;

- mellakan tai kapinan kukistamiseksi laillisin toimin.

EIS 3 art.

Ketään ei saa kiduttaa, eikä kohdella tai rangaista epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla.

Henkilökohtaisen koskemattomuuden turvaaminen viranomaistoiminnassa

Kenenkään henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua ilman laissa säädettyä perustetta. Viranomaiset voivat joutua kajoamaan siihen eri toimiansa yhteydessä. Käytännössä yksilön henkilökohtaista koskemattomuutta on pidetty perustellusti niin vahvana oikeushyvänä, että sen suojaamisesta voidaan luopua vain poikkeuksellisen tärkeiden tavoitteiden turvaamiseksi ja vain laissa nimenomaisesti säädettyillä perusteilla.

KKO 1999:50

Käräjäoikeus oli isyyden vahvistamista koskevan riita-asian valmistelussa antamallaan päätöksellä velvoittanut kuolleen miehen äidin ja kaksi veljeä sakon uhalla antamaan kuolleen isyyden selvittämistä varten tarvittavat verinäytteet. Päätöksestä voitiin erikseen kannella OK 31 luvun säännösten nojalla hovioikeuteen. Käräjäoikeuden tutkimusmääräys poistettiin lakiin perustumattomana.

Hengen, terveyden, turvallisuuden ja koskemattomuuden turvaaminen ennakolta

Yksilötasolla ongelmia on aiheutunut erityisesti siitä, miten näihin oikeuksiin kohdistuvaa uhkaa vastaan saa viranomaissuojaa.

Vuoden 1999 alusta voimaan tullut laki lähestymiskiellosta paransi oleellisesti mahdollisuuksia ehkäistä ennakolta henkeen, terveyteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen kohdistuvaa rikollisuutta.

Suomen Asianajajaliitto vaati lähestymiskieltoa koskevan lain säätämistä jo vuonna 1995 hyväksytyssä oikeus-turvaohjelmassaan.

Korvaukset oikeuden loukkaamisesta

Henkeen, terveyteen tai koskemattomuuteen kohdistuneen rikoksen asianomistajalla on mahdollisuus saada konkreettista rahallista korvausta aiheutuneesta vahingosta ja kärsimyksestä käytännössä usein yksinomaan valtiolta rikosvahinkolain nojalla.

Helsingin Sanomat 23.8.1999

RIKOKSEN UHRIN ON TAISTELTAVA SAADAKSEEN KORVAUSTA

Rikoksen uhrin on oltava aktiivinen saadakseen hänelle kuuluvat korvaukset. Vaikka oikeus olisi määrännyt korvaukset maksettaviksi, uhrin on perättävä rahoja vielä erikseen.

Rikoksen uhrin eivät aina osaa hakea korvauksia, ja korvauksia haettiin viime vuonna aiempaa vähemmän. Maksettujen korvausten kokonaissumma on kuitenkin noussut reippaasti.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusjohtaja Kauko Aromaa esittääkin, että valtion pitäisi maksaa uhrille myönnetty korvaukset automaattisesti. Kun uhri olisi saanut korvauksensa, olisi valtion asia selvittää lopullinen maksaja.

Rikosvahinkolain nojalla henkilövahingosta maksetaan valtion varoista korvausta laissa säädettyin rajoituksin. Esinevahingosta korvaus suoritetaan vain, jos vahingon on aiheuttanut laitokseen sijoitettu tai muutoin vapautensa menettänyt henkilö. Vaikka rikosvahinkolain on katsottava antavan rikoksen uhrille kansainvälisesti vertailten varsin hyvän suojan erityisesti läheisväkivallan johdosta, ei järjestelmän kattavuutta kuitenkaan voida pitää uhrin kannalta kaikissa tilanteissa riittävänä. Sitä tulisikin edelleen laajentaa yleisen vakuutusjärjestelmän suuntaan.

Koska valtiovalan tehtävänä on suojata jokaisen henkeä, terveyttä ja koskemattomuutta, tulisi yksilöllä olla oikeus saada täysimääräinen korvaus sekä henkilöettä esinevahingoistaan, mikäli hän joutuu ns. sokean väkivallan uhriksi. Tällaiseksi olisi katsottava esimerkiksi kaduilla tai muilla yleisillä paikoilla tapahtunut väkivalta, jonka uhriksi henkilö joutuu sattumanvaraisesti ja mahdollisesti ilman mitään aikaisempaa yhteyttä rikoksen tekijään. Mikäli valtiolta ei tällaisissa tilanteissa kykene ylläpitämään yleistä järjestystä ja turvallisuutta ja suojaamaan yksilöitä väkivallalta, sen tulisi kantaa vastuu jälkikäteen suoritettavalla täysimääräisellä korvauksella.

LIKKUMISVAPAUS ja henkilöiden luovutukset toisiin valtioihin

Jokaisella on oikeus liikkua vapaasti ja valita asuinpaikkansa..

Suomen viranomaisten on tarkkailtava vankilaolojen kehitystä etenkin lähialueillamme ja arvioitava, millaiset olosuhteet odottavat Suomesta rikoksen johdosta mah-

dollisesti luovutettavia henkilöitä.

Suomessa asuvien ulkomaalaisten oleskelulupakäytäntöjä tulee kehittää siten, ettei lupaa hakevan passi ole kohtuuttoman pitkään ja usein viranomaisten hallussa kun lupaa harkitaan.

Perustuslaki 9 §

Suomen kansalaisella ja maassa laillisesti oleskelevalla ulkomaalaisella on vapaus liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa.

Jokaisella on oikeus lähteä maasta. Tähän oikeuteen voidaan lailla säätää välttämättömiä rajoituksia oikeudenkäynnin tai rangaistuksen täytäntöönpanon varmistamiseksi taikka maanpuolustusvelvollisuuden täyttämisen turvaamiseksi.

Suomen kansalaista ei saa estää saapumasta maahan, karkottaa maasta eikä vastoin tahtoaan luovuttaa tai siirtää toiseen maahan.

Ulkomaalaisen oikeudesta tulla Suomeen ja oleskella maassa säädetään lailla. Ulkomaalaista ei saa karkoittaa, luovuttaa tai palauttaa, jos häntä tämän vuoksi uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus tai muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu.

Euroopan ihmisoikeussopimus 4 lisäpöytäkirja

2 artikla. Liikkumisvapaus.

1. Jokaisella, joka on laillisesti jonkin valtion alueella, on oikeus liikkumisvapauteen tällä alueella ja vapaus valita asuinpaikkansa.

2. Jokainen on vapaa lähtemään mistä tahansa maasta, myös

omastaan.

3. Näiden oikeuksien käytölle ei saa asettaa muita kuin sellaisia rajoituksia, jotka ovat lain mukaisia ja välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen tai yleisen turvallisuuden takia, yleisen järjestyksen ylläpitämiseksi, rikosten ehkäisemiseksi, terveyden tai moraalien suojaamiseksi tai muiden yksilöiden oikeuksien ja vapauksien suojelemiseksi.

4. Oikeuksia, jotka on määritelty 1 kappaleessa, voidaan erityisalueilla samoin rajoittaa lain nojalla ja demokraattisen yhteiskunnan yleisen edun nimissä.

Konkurssisäännöstä ja passilaista poistettiin vasta vuonna 1990-luvun lopulla säännökset liikkumisrajoituksista, jotka olivat tuolloisen Hallitusmuodon vastaisia. Virkamieslainsäädännöstä on myös poistettu säännökset, joissa on edellytetty virkamiehen asuvan virka-alueellaan.

Ulkomaalaisella on myös aina oikeus poistua Suomesta, ellei häntä kaivata oikeudenkäynnissä tai jos hänellä on rangaistus suorittamatta. Tämän oikeuden käyttöä uhkaavat oleskelulupien pitkät käsittelyajat, jona aikana hakijan passin tulisi olla hakemuksen liitteenä poliisilla. Käytännöt on toteutettava siten, että oleskelulupaa odot-

tava ulkomaalainen voi esimerkiksi omaisensa sairastuttua poistua pikaisesti maasta ilman, että sitä tulkitaan oleskelulupahakemuksen peruuttukseksi.

Ulkomaalaista ei voida vasten tahtoaan lähettää maahan, jossa häntä kohdellaan huonosti. Tämä perustuslaissa oleva kielto on otettava huomioon myös silloin, kun kyseessä on rikoksen johdosta tapahtuva luovuttaminen maahan, jonka vankilaolot ovat heikot. Korkein oikeus tutkii, huomioon ottaen lain ja Suomea velvoittavien kansainvälisten sopimusten määräykset, voidaanko luovuttamispyyntöön suostua.

Helsingin Sanomat 19.9.1999

Venäjän vankiloiden tuberkuloosi vaaraksi koko maailmalle

Venäjän vankiloissa riehuva keuhkotuberkuloosi on vaara myös muulle maailmalle, varoitettiin Madridissa lauantaina päättyneessä kansainvälisessä keuhkosairauksien konferenssissa. Neljäosana Venäjän tuberkuloositapauksista havaitaan vankiloissa, ja tautiin kuolee vuodessa noin 5 000 vankia.

”Kun tauti leviää ulos vankiloista, syntyy katastrofi elleemme tee jotakin”, sanoi yhdysvaltalainen tutkija Lee Reichman BBC:n uutisille Madridissa. Venäjällä on laajan antibioottien väärinkäytön takia lisäksi kehittynyt lääkkeille vastustuskykyinen uusi tuberkuloosin muoto.

Helsingin Sanomat 28.3.2000

Virossa ennätysmäärä vankeja

Viron vankiloissa on maaliskuun lopulla ennätysmäiset 4.604 vankia eli 300 enemmän kuin vuosi sitten. Syitä ovat oikeusistujien hidas työskentely ja rikollisuuden kasvu.

Tuberkuloosin leviäminen on täyteen ehdettujen vankiloiden yksi ongelma. Virossa leviää tuberkuloosityyppi, johon lääkkeet eivät tehoa. Viro on noussut tuberkuloosin tartuntojen suhteelli-

sessä määrässä nyt selvästi ykköstilalle maailmassa.

Eduskunnan oikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota liikkumisvapauden turvaamiseen mm. erilaisten maksullisten yleisötalouksien läheisyydessä.

22.1.1998

Eduskunnan oikeusasiamies Lauri Lehtimaja:

RALLIKILPAILU EI SAA ESTÄÄ LIKKUMISTA

Lupaehtojen on oltava täsmällisiä

Oikeusasiamies Lehtimaja on arvostellut ns. Lahti-Rallin lupa-ehdoja liian epämääräisiksi. Hänen mielestään lääninhallituksen olisi tullut lupaehtoihinsa määrätä täsmällisemmin siitä, miten suljettujen tieosuuksien varrella asuvien kulkuyhteys kotiinsa ja sieltä pois oli turvattava.

Liikkumisvapaus on perusoikeus

Kilpailureitin varrella asunut henkilö oli kannellut oikeusasiamiehelle siitä, että viranomaiset eivät olleet riittävän hyvin turvanneet hänelle kuuluvaa oikeutta liikkua kotiinsa ja sieltä pois. Suljettu tieosuus oli ollut ainoa reitti hänen kotiinsa. Rallikilpailun järjestäjät olivat estäneet kantelijan pääsyn tielle pysäköimällä autonsa kantelijan pihatielle.

5.3.1999

Oikeusasiamies Lehtimaja arvosteli rock-tapahtuman liikennejärjestelyjä:

LIKKUMISVAPAAUS ON PERUSOIKEUS

Oikeusasiamies Lauri Lehtimaja on arvostellut Vaasan kaupunkia ja poliisilaitosta laittomista liikkumisvapauden rajoituksista Vaasan Rantarock -tapahtuman yhteydessä. Vaskiluodon asukkailta ja venepaikan omistajilta oli vaadittu ”asukaskululupia” ja liikenteenohjaajat olivat pysäyttelleet autoja, vaikka Vaskiluotoon johtavaa kulkuväylää ei ollut virallisesti suljettu.

YKSITYISELÄMÄ, kunnia ja kotirauha

Julkisen vallan on kunnioitettava oikeutta yksityiselämään ja estettävä tehokkaasti muiden siihen kohdistamat loukkaukset.

Poliisin valtuuksien lisääminen sallimalla salakuuntelu kotirauhan piirissä olisi merkittävää perusoikeuksiin

Perustuslaki 10 §:

Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. Kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton.

Lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Lailla voidaan säätää lisäksi välttämättömistä rajoituksesta viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkimisessa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana.

Euroopan ihmisoikeussopimus 8 artikla

1. Jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta.

2. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi silloin kun laki sen sallii ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalisen suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

puuttumista. Sitä ei voida hyväksyä nykyisessä rikollisuustilanteessa. Perusoikeuksien ydinalue kuuluu kaikille.

Epäasiallinen kirjoittelu saattaa olla vahingollista, ja lehtimiesten on kannettava siitä vastuu. Vaikka kirjoittelu myöhemmin korjattaisiinkin, virheellinen tilanne ei kuitenkaan usein muutu toivotulla tavalla.

Kotirauhan suojan ydinalueena on henkilön asunto. Suojan ulottuvuutta on pohdittu mm. eräissä turkistarhoihin kohdistuneissa iskuissa. Rikoslakia on tältä osin juuri muutettu. Kotirauhan rikkomisen muodot myös muuttuvat.

Helsingin Sanomat 25.9.1999

Käräjäoikeus: Tekstiviestit rikkoivat kotirauhaa

Porin käräjäoikeus tuomitsi 40 -vuotiaan porilaismiehen kotirauhan ja lähestymiskiellon rikkomisista, koska mies soitteli entiselle vaimolleen ja lähetti tälle tekstiviestejä.

Oikeusministeriön johdolla on toiminut esitutkinta- ja pakkokeinolakia uudistava työryhmä, joka on saanut valmiiksi lakiehdotuksen, joka on lausuntokierroksella. Työryhmä ehdottaa esim. salakuuntelun sallimista kotirauhan piirissä ja muita hyvinkin merkittäviä muutoksia, mitä on osin julkisuudessaakin jo kritikoitu.

Helsingin Sanomat 3.11.1999

Poliisin valtuudet viedään liian pitkälle.

Oikeusministeriön johdolla toiminut esitutkinta- ja pakkokeinolakia uudistava työryhmä ottaa edeltäjiään huomattavasti rohkeampia askeleita. Se ehdottaa lakiin muutoksia, joita ei kaikilta osin voi enää pitää hyväksyttävänä. Suurin muutos olisi se, että poliisille ehdotetaan oikeutta huoneistokuunteluun, joka käytännössä merkitsee pyhänä pidetyn kotirauhan ja yksityiselämän suojan rikkomista.

Yksityiselämän ja kunnian turvaaminen lienee joskus kyseenalaista ns. keltaisen lehdistön kirjoituksissa. Epäasiallinen kirjoittelu on lisääntynyt huolestuttavasti. Tähän puuttuminen on pitkälti kiinni asianomaisen omasta aktiivisuudesta.

KKO 1997:80

Lehdessä oli julkaistu tuhopoltoja koskeva kirjoitus, jossa oli kerrottu, että syylliseksi epäilty oli paikkakunnan palopäällikön vaimo.

Kun palopäälliköllä itsellään ei edes väitetty olleen osuutta tapahtumiin, hänen ja syylliseksi epäillyn aviosuhteen julkistamiselle ei ollut hyväksyttävää perustetta. Lehden kustantaja, päätoimittaja ja jutun kirjoittaja velvoitettiin suorittamaan vahingonkorvausta yksityiselämän loukkaamisesta aiheutuneesta henkisestä kärsimyksestä.

KKO:1997:185

Vantaalla painetun ”7 Päivää” nimisen aikakauslehden, joka ilmestyi Helsingissä 24.11.1993 ja muualla Suomessa 25.11.1993, numerossa 47/93 on julkaistu lehtiartikkeli otsikolla ”Huijariliikemiehet voitellivat pankinjohtajia. A oli Nauvon juhlien päättähti”. Artikkelin yhteydessä on myös julkaistu suurikokoinen A:n kuva. Lisäksi lehden kannessa on maininta artikkelista otsikolla ”Pankkierrojen hurjat ilotyttöjuhlat. A päätähtenä.” ja samoin A:n kuva.

Jokaisen kunnia on turvattu

Henkilön kunniaa loukkaavat teot ovat rangaistavia esimerkiksi solvauksena ja herjauksena.

Perinteisesti on väitetty, että tämänkaltaisista teoista Suomessa tuomittavat rangaistukset ja varsinkin vahingonkorvaukset ovat hyvin vähäisiä. Viime aikoina ainakin korvaustilanne vaikuttaa olevan muuttumassa. Tosin monet julki-suutta saaneet ratkaisut eivät vielä ole lainvoimaisia.

Paljon julkisuutta saanut STT:n hiihtäjä Jari Räsästä koskeva doping-kirjoitus johti oikeudenkäyntiin, jossa tuomitut vahingonkorvaukset olivat poikkeuksellisen korkeat. Perusteena tiedotusvälineiden maksettaviksi tuomittujen vahingonkorvausten korottamiselle lienee ollut ajatus siitä, että toiminta on voittoa tavoittelevaa liiketoimintaa.

Viestinnän suoja

Perustuslaissa mainitaan viestinnän suojan käytännön esimerkkinä kirje- ja puhelinsalaisuus. Tosiasiassa tekninen kehitys on muuttanut televerkossa välitettävien viestien muotoa. Säännös suojaa myös tällaista uudentyypistä televiestintää. Tarkoitus on suojata paitsi viestin sisältö, myös muut sellaiset tiedot, joilla voi olla merkitystä, jotta viesti säilyisi luottamuksellisena, esim. puhelujen tunnistamistiedot.

Helsingin Sanomat 3.12.1999 Pääkirjoitus

Sähköpostikin on salaista

NELJÄ SONERAN johtajaa on joutumassa oikeuteen viestintäsalaisuuden loukkaamisesta. He avasivat kaksi vuotta sitten luvatta toisen yhtiön palvelukseen lähteneen johtajan sähköpostia. Johtajat kiistävät tehneensä mitään väärää, koska posti oli Soneran tietokoneessa. Muutamilla muillakin työpaikoilla on syntynyt epäselvyyttä, saako työnantaja seurata väkensä viestintää, kun työ- ja yksityispostia voi olla samassa sähköpostilaatikossa.

Helsingin Sanomat 3.12.1999

Oikeusasiamies haluaa selkeät säännöt sähköpostin suojaan

Eduskunnan oikeusasiamiehen toimisto haluaa selkeitä sääntöjä siihen, saako työnantaja lukea työntekijöidensä sähköposteja ja millä perusteilla. Nykyisen lainsäädännön puitteissa kysymys on harvinaisen epäselvä.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies Riitta-Leena Paunio on syyskuun lopussa esittänyt valtioneuvostolle, että se ryhtyisi valmistelemaan asiasta ”lain taseisia säännöksiä”.

Oikeusasiamiehen toimistossa nykyisin työskentelevä entinen tietosuojavaltuutettu Jorma Kuopus sanoo odottaneensa jo pitkään, milloin julkiseen keskusteluun tulee tapaus, joka saa asioihin vauhtia. Itse ongelma on Kuopuksen mukaan ollut tiedossa jo vuosia.

Tällaiseksi ennakkotapaukseksi on nousemassa tällä viikolla julkisuuteen tullut kiista, jossa Soneran entinen teknologiajohtaja Juha Heinänen ja hänen kanssaan sähköpostiviestejä vaihtanut teknillisen korkeakoulun professori Arto Karila syyttävät Soneran neljää johtajaa henkilökohtaisten viestien lukemisesta.

Rikostutkinnassa puhelinkuuntelu, tekninen kuuntelu ja tarkkailu ovat olleet muutaman vuoden sallittuja törkeiden rikosten tutkinnassa.

Sisäasiainministeriön poliisiosasto on antanut eduskunnan oikeusasiamiehelle kertomuksen, joka koskee telekuuntelun, -valvonnan ja teknisen kuuntelun suorittamista vuonna 1998. Kertomuksesta käy ilmi, että tuomioistuimet myönsivät poliisille vuonna 1998 yhteensä 230 telekuuntelulupaa ja 756 televalvontalupaa. Lupien määrä kasvoi huomattavasti edellisvuodesta, jolloin

kuuntelulupia myönnettiin vain 12 ja televalvontalupia 468.

Telekuuntelua käytettiin lähes yksinomaan törkeiden huumausainerikosten selvittämisessä ja televalvontaluvistakin lähes puolet koski huumausainerikoksia. Lisäksi telekuuntelua on käytetty mm. henkirikosten tutkinnassa ja televalvontaa samoin henkirikosten sekä talo-

usrikosten ja ATK-rikosten tutkinnassa.

Viestien salaisuutta voidaan rajoittaa myös esim. turvallisuustarkastuksessa ja vapaudenmenetyksen aikana, jolloin vain keskustelut ja posti oikeudenkäyntiavustajan kanssa ovat salaisia.

PERHE - ELÄMÄN suoja

Jokaisella on oikeus elää yhdessä perheenjäsentensä kanssa viranomaisten puuttumatta kotirauhaan ja perhe-elämään.

Lasten huostaanottoasiat on ratkaistava sosiaalilautakunnan sijasta tuomioistuimessa, jolloin täysimittainen näytön esittäminen, oikeudellinen näytön harkinta ja todelli-

Perustuslaki 10 § 1 mom

Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on suojattu.

Euroopan ihmisoikeussopimus 8 art.

1. Jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvasta kunnioituksesta.

2. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi silloin kun laki sen sallii ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalien suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Viranomaisilla on oikeus ja mahdollisuus puuttua perheen yksityiselämään vain sellaisissa tilanteissa, joissa tärkeimpien yksityisten tai julkisten etujen katsotaan sitä vaativan. Tällaisena syynä on lainsäädännössä pidetty esimerkiksi lapsen suojelemista sekä rikollisuuden estämistä.

Lastensuojelulain nojalla sosiaalilautakunnan on otet-

ten kaksiasianosaissuhde olisivat mahdollisia. Lapsen edun arviointi kuuluu viime kädessä tuomioistuimelle.

Suomessa syntyneen tai Suomessa lähes koko elämänsä asuneen ulkomaalaisen karkottamisessa tulee ottaa oikeudenmukaisella tavalla huomioon ulkomaalaisen erityiset siteet Suomeen.

tava lapsi huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto seuraavissa tilanteissa:

– puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kodin olosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä,

– lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihiteitä, tekemällä vähäistä vakavamman rikoksen tai muulla vastaavalla tavalla,

jos avohuollon tukitoimenpiteet eivät ole riittäviä, ja jos sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista.

Lapsen huostaanotto merkitsee perustavaa laatua olevaa puuttumista perheen yksityiselämään ja sen nauttimaan suojaan. Päätös on laajuudeltaan ja merkittävyydeltään huomattava, ja sen vaikutukset voivat kestää useita vuosia.

Huostaanottopäätöksen tulisi edistää lapsen etua ja edesauttaa olosuhteiden korjaantumista siten, että huostassapito voitaisiin lopettaa ja lapsi palauttaa perheyhteisöön. Käytännössä lastensuojelutoimenpiteet kuitenkin toteutetaan usein siten, että lapsen ja hänen vanhempiensa yhteydenpito vaikeutuu tai käy sosiaaliviranomaisten määräämien yhteydenpitörajoitusten vuoksi jopa täysin

mahdottomaksi. Lapsen huostaanotosta muodostuu siten käytännössä lopullinen ratkaisu eikä väliaikainen keino perheen ongelmien ja vaikeuksien ratkaisemiseksi.

”

Helsingin Sanomat 28.4.2000

Suomi rikkoi huostaanotossa perheen yksityiselämän suojaa

Vastasyntynyt tyttövaiva vietiin äidiltä suoraan synnytyssalista Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mielestä Suomi on rikonut ihmisoikeussopimusta kahdessa eri huostaanottojutussa.

Ensimmäisessä tapauksessa vastasyntynyt tyttövaiva otettiin huostaan suoraan synnytyssalista, eivätkä viranomaiset sen jälkeen ole edes harkinneet perheen yhdistämistä. Suomi rikkoi ihmisoikeustuomioistuimen mielestä perheen yksityiselämän suojaa.

Toisessa jutussa ihmisoikeusloukkaus tapahtui, kun läänioikeus ei järjestänyt suullista käsittelyä. Itse huostaanotossa ei todettu ihmisoikeusloukkausta.

Huostaanottopäätösten sisällöllisenä ongelmana näyttäisi olevan, että kriteerit lopettaa huostaanotto tai sallia yhteydenpito ovat huomattavasti tiukemmat silloin, kun kysymys on lapsen isästä tai kun kysymys on vanhemmista, jotka eivät ole Suomen kansalaisia.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on arvostellut Ruotsin hallitusta sosiaaliviranomaisten menettelystä lapsen huostaanottoasiassa. Katsottiin, että huostaanoton tavoitteena oli eristää huostaanotettu lapsi perheyhteisöstään lopullisesti sen sijaan, että toimenpiteillä olisi tuettu perheen ongelmien ratkaisemista ja lapsen palauttamista vanhemmilleen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa on parhaillaan vireillä noin kaksikymmentä tapausta, jotka koskevat Suomen viranomaisten toimintaa lasten huostaanottoon liittyvissä asioissa.

”

Margareta ja Roger Andersson -tapaus

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin EIT 226-A 25.2.1992

EIT korosti, että vanhemman ja lapsen välinen kanssakäyminen on olennainen osa perhe-elämää, eikä luonnollinen perhesuhde pääty sen johdosta, että lapsi otetaan viranomaisen huostaan. Perheenjäsenten väliset puhelinkeskustelut sisältyvät 8 artiklassa käytettyjen käsitteiden ”perhe-elämä” ja ”kirjeenvaihto”. Viranomaisten toimenpiteet merkitsivät puuttumista valittajien perhe-elämään ja kirjeenvaihtoon. Tällainen puuttuminen loukkaa 8 artiklaa, ellei se perustu lakiin ja ole välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa 8(2) artiklassa mainittujen tarkoitusten saavuttamiseksi. Valittajiin kohdistettuja yhteydenpitorajoituksia on tarkasteltava kokonaisu-

tena. Valittajien välisten tapaamisten ankaran rajoittamisen lisäksi heiltä evättiin täysin mahdollisuus minkäänlaiseen yhteydenpitoon puoleentoista vuoden ajan. EIT katsoi kyseisenä ajankautana tapahtuneen puuttumisen valittajien perhe-elämään olleen niin pitkälle menevää, että näillä toimenpiteillä olisi tullut olla hyvin vahvat perusteet. Lisäksi kyseisten toimenpiteiden olisi tullut olla sopusoinnussa A:n ja R:n perhe-elämän uudelleenalkamisen tukemisen kanssa, jotta ne olisivat olleet perusteltuja 8(2) artiklassa tarkoitettulla tavalla. Hallituksen esittämät perustelut olivat yleisluonteisia, eivätkä ne olleet riittäviä valittajien kirjeenvaihdon ja puhelin yhteyksien ylläpidon kieltämiseen. Voidaan aiheellisesti epäillä toimenpiteiden soveliaisuutta valittajien perhe-elämän uudelleenalkamisen tukemisen kannalta. Tapauksen kaikki seikat huomioon ottaen EIT katsoi, että sosiaaliviranomaisten valittajien yhteydenpidolle asettamat rajoitukset kokonaisuutena olivat epäsuhteessa tavoiteltuihin tarkoituksiin nähden, eivätkä näin ollen välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa.

Huostaanottopäätöksen tekee sosiaalilautakunta varattuaan lapsen vanhemmille mahdollisuuden tulla kuulluksi asiassa. Kun otetaan huomioon huostaanottopäätöksen laajuus ja merkittävyys, on päätöksentekoa sosiaalilautakunnassa pidettävä yksilön oikeusturvan kannalta erittäin merkittävänä uhkana. Voimassa olevien maksutonta oikeudenkäyntiä koskevien säännösten nojalla ei kyseisen asian käsittelyä varten ole mahdollista saada avustajaa. Asian käsittely voi kuitenkin edellyttää laajamittaista todistelua sosiaalilautakunnassa, jonka toimintaa eivät sääntele nimenomaiset prosessinormit. Sosiaalilautakunnan jäsenillä ei myöskään pääsääntöisesti ole oikeudellista koulutusta, jonka perusteella he voisivat harkita näyttöä asiassa.

Kun kysymys voi olla todistelusta, joka koskee esimerkiksi huolenpidon laiminlyöntiä, perheväkivaltaa, inestistä tms. vakavaa ja jopa rikollista tekoa, ei nykyisen menettelyn— verrattaessa sitä esimerkiksi rikosoikeudelliseen näyttöharkintaan—voida katsoa riittävällä tavalla turvaavan perheen oikeutta yksityiselämään. Tällöin ei myöskään turvata lapsen etua asiassa. Lasten huostaanottopäätösten ratkaisemisen ei siten pitäisi kuulua sosiaaliviranomaisten, vaan tuomioistuimen toimivaltaan.

Ulkomaalaisen karkottaminen maasta voi pahimmillaan johtaa perheen lopulliseen hajoamiseen. Erityisen kyseenalaisena tätä on pidettävä niissä tilanteissa, joissa karkotettavan ulkomaalaisen kaikki siteet kotimaahansa ovat katkenneet, ja joissa karkottaminen merkitsee perhesuhteiden täydellistä katkeamista.

Suomen ulkomaalaislain 38 § antaa mahdollisuuden siihen, että ulkomaalainen voidaan vakavien rikostensa

vuoksi karkottaa kotimaahansa. Hallituksen esityksessä (HE:47/1990 vp.) todetaan tosin, että pysyvän oleskeluluvan saaneen henkilön karkottaminen voisi tapahtua vain erittäin painavasta syystä. Jos ulkomaalainen on syntynyt Suomessa ja asunut täällä koko ikänsä, tai jos ulkomaalainen on suomalaista syntyperää, maasta karkottaminen tulisi tuskin kyseeseen. Suomen ulkomaalaisvirasto on kuitenkin omassa ratkaisutoiminnassaan katsonut, ettei edellä mainituilla seikoilla ollut ratkaisevaa merkitystä maasta karkotuksesta päätettäessä. Korkein hallinto-oikeus kumosi ulkomaalaisviraston päätöksen lainvastaisena.

”

KHO 6.4.1998/603

Ulkomaalainen oli saapunut Venäjältä Suomeen perheensä mukana lokakuussa 1991 ollessaan 13-vuotias. Hänen äitinsä oli toisessa avioliitossa suomalaista syntyperää olevan venäläisen kanssa. Ulkomaalaiselle oli myönnetty pysyvä oleskelulupa 25.6.1996. Hän osasi hyvin suomen kieltä ja hänellä oli opiskelupaikka. Hän asui vanhempiensa kanssa yhteisessä taloudessa eikä hänellä ollut Venäjällä lähisukulaisia. KHO katsoi, että asian kokonaisharkinnassa em. karkottamista vastaan puhuvia seikkoja oli pidettävä painavampina kuin ulkomaalaisviraston päätöksessä mainittua karkotusperustetta, eli törkeää huumausainerikosta.

USKONTO, omantunnonvapaus

Jokaisella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen.

Siviilipalvelun toteuttamistavan on oltava kansainväli-

Perustuslaki 9 §

Jokaisella on uskonnon ja omantunnonvapaus.

Uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen.

Euroopan ihmisoikeussopimus 9 artikla

1. Jokaisella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Tämä oikeus sisältää vapauden vaihtaa uskontoa tai uskoa ja vapauden tunnustaa uskontoaan tai uskoaan joko yksin tai yhdessä muiden kanssa julkisesti tai yksityisesti jumalanpalveluksissa, opettamalla, hartaudenharjoituksissa ja uskonnollisin menoin.

2. Henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai uskoaan voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa yleisen turvallisuuden vuoksi, yleisen järjestyksen, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Euroopassa on viime aikoina yleistynyt vaatimus uskon-

sesti vertaillen kestävä.

Työsopimuksen syrjintäkieltoa on tulkittava suvaitsevasti. Jokaisella on oikeus osoittaa vakaumustaan, jos siitä ei aiheudu erityistä haittaa työpaikalla tai työnteolle.

nonvapauden rajoittamisesta. Esimerkiksi Ranskassa on kansalliskokous vuonna 1996 hyväksynyt ohjelman, jonka mukaan on rajoitettava vaarallisiksi koettujen ”lahkojen” uskonnonvapautta. Tällaisiksi lahkoiksi on mainittu mm. Jehovan todistajat, Ranskan Scientologia-kirkko, TM (transkendentiaaliseen mietiskelyyn suuntautuva yhdyskunta) ym. Raportissa on nimetty yli 170 lahkoa.

Suomessa on keskusteltu, voidaanko Scientologia-kirkko rekisteröidä uskonnollisena yhdyskuntana. Opetusministeriö on hylännyt tätä koskevan hakemuksen. Päätöstä on perusteltu sillä, että yhdyskunnan tarkoitus, kun otetaan huomioon sen toiminnan kokonaisluonne, ei ollut julkinen uskonnonharjoitus uskonnonvapauslain tarkoittamassa mielessä. Rekisteröimättömyys ei sinänsä aiheuta ongelmaa henkilökohtaiselle vakaumukselle, koska lainsäädäntö ei estä tunnustusta vakaumuksen pohjalta.

Uskonnollinen vakaumus vaikuttaa suhtautumisessa asevelvollisuuteen. Totaalikieltäytymistä ei Suomen lainsäädännössä sallita kuin Jehovan todistajille. Uskonnollisen vakaumuksensa vuoksi muulle kuin Jehovan todistajalle on vaihtoehtona vain vapausrangaistustuomio. Suhde totaalkieltäytyjään on ongelmallinen, koska hänellä on perusteltu oikeus kysyä, miksi joku voidaan vakaumuksensa perusteella vapauttaa ase- ja siviilipalvelusta ja jotain toista ei.

Helsingin Sanomat 11.11.1999

Amnesty adoptoinut Suomesta kuusi totaalkieltäytyjää

Järjestö pitää siviilipalvelusaikaa liian pitkänä

Amnesty International on adoptoinut Suomesta ensimmäiset mielipidevangit yli viiteen vuoteen. Ihmisoikeusjärjestön listoille on päässyt kuusi totaalkieltäytyjää, jotka ovat vankilassa kieltäytyttyään niin ase- kuin siviilipalveluksestakin.

”Amnesty Euroopan-osastossa Suomen siviilipalvelusaikaa pidetään liian pitkänä ja rangaistuksenomaisena. Siksi kieltäytyjät on adoptoitu mielipidevangeiksi”, Amnesty Suomen-osaston toiminnanjohtaja Frank Johansson tulkitsee.

Suomessa on keskusteluttanut se, miten suhtautua, kun henkilö haluaa osoittaa vakaumustaan esim. työpaikalla.

Helsingin Sanomat 2.10.1997:

Vakuutus oikeus:

Uskonsyistä voi joskus kieltäytyä työstä

Vakuutus oikeuden mielestä työnhakija voi joskus kieltäytyä työstä uskonnollisten syiden takia. Oikeus on ottanut asiaan kantaa kahdessa päätöksessään. Toisessa tapauksessa musliminainen olisi halunnut käyttää huivia myös työaikana. Työnantaja ei hyväksynyt sitä, joten nainen ei saanut työpaikkaa. Toisessa tapauksessa Jehovan todistaja kieltäytyi ottamasta vastaan hänelle tarjottua siivoustyötä evankelis-luterilaisessa kirkossa. Vakuutus oikeuden mielestä molemmilla työnhakijoilla oli uskonnollisen vakaumuksen vuoksi pätevä syy asettaa ehtoja työn vastaanottamiselle. Sen vuoksi työnhakijoille pitää maksaa työttömyyskorvausta. Vakuutus oikeuden päätökset ovat lopullisia, sillä niistä ei voi valittaa enää muihin oikeusasteisiin.

Firma ei hyväksynyt musliminainen huivia

Musliminaiselle tarjottiin kokopäivätyötä matkatoimistovirkailijana. Naisen mukaan hän oli valmis työhön, mutta hän ilmoitti jo työhaastattelussa, että hän haluaa uskonnollisista syistä käyttää huivia. Työnantaja ei hyväksynyt tätä, joten nainen ei

saanut työpaikkaa. Viranomaiset epäivät naiselta oikeuden työmarkkinatukeen, koska nainen oli itse aiheuttanut työttömyyden jatkumisen. Nainen ei hyväksynyt päätöstä, vaan valitti siitä vakuutus oikeuteen. Vakuutus oikeus päätti äänin 4-1, että naiselle on maksettava työmarkkinatukea.

Samantapaiseen ongelmaan puuttuu korkeimman hallinto-oikeuden seuraava oikeustapaus.

KHO:1985-A -II-54:

Kaupungin hallitus oli päättänyt myöntää seurakunnalle oikeuden puhelinlinjan asentamiseen kirkosta vanhainkotiin, jotta vanhainkodin asukkailla olisi mahdollisuus kuunnella jumalanpalveluksia ja muita tilaisuuksia kirkosta vanhainkodin keskusradion kautta.

Kaupungin hallituksen päätös ei sellaisenaan merkinnyt, että vanhainkodin ne asukkaat, jotka eivät sitä halunneet, olisivat joutuneet vastoin tahtoaan osallistumaan uskonnonharjoitukseen, vaan vanhainkodin johtajan tehtävänä oli kaupungin sosiaalijohtosäännön määräykset huomioon ottaen huolehtia siitä, ettei jumalanpalveluksia ja vastaavia tilaisuuksia keskusradion kautta välitettäessä loukattu asukkaiden hallitusmuodossa säädettyjä perusoikeuksia. Kaupungin hallituksen päätös ei ollut lainvastainen eikä loukannut valittajan oikeutta.

Sen sijaan seuraavassa Korkeimman hallinto-oikeuden oikeustapauksessa ei ihmisoikeuskysymyksenä katsottu olevan vakaumusten kesken ristiriitaa :

KHO:1994-B-501

Vaikka elinkeinotoimintaa harjoittavan osakeyhtiön osakkaina olevien rekisteröityjen yhdistysten jäsenet kuuluivat siviilirekisteriin, yhtiö oli velvollinen suorittamaan veroa evankelis-luterilaiselle kirkolle. Osakeyhtiötä kohdanneella kirkollisverotuksella ei ollut rajoitettu kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 18 artiklan 1 kappaleessa tarkoitettua oikeutta ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauteen.

ILMAISUNVAPAAUS

Jokaisella on oikeus ilmaista mielipiteensä ja ottaa vastaan muiden mielipiteitä yksityisesti ja julkisesti kenenkään sitä ennakolta kieltämättä tai estämättä.

Kansainvälisesti vertaillen ilmaisunvapauden toteutumisi-

nen on lainsäädännöllisesti varmistettu Suomessa hyvin. Tämän oikeuden toteuttaminen ei aiheuta yleensä ongelmia, vaikkakin yksittäistapauksissa voi rajanveto hyväksyttävän ja moitittavan menettelyn välillä olla pulmallista.

Perustuslaki 12 §

Jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia.

Euroopan ihmisoikeussopimus 10 art.

1. Jokaisella on sananvapaus. Tämä oikeus sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta. Tämä artikla ei estä valtioita tekemästä radio-, televisio- ja elokuvayhtiöitä luvanvaraisiksi.

2. Koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistuksen alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalien suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luot-

tamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.

Ilmaisunvapauden käyttöön liittyy myös olennaisia velvollisuuksia ja vastuuta. Ilmaisunvapautta on tyydyttävä valvomaan jälkikäteen.

Käytännössä rajanveto hyväksyttävän sananvapauden käytön ja esimerkiksi syrjivän tai rikollisuuteen kehoittavan propagandan levittämisen välillä on ongelmallista. Esimerkiksi Ihmisoikeusliitto r.y. on vuonna 1998 antamassaan tiedotteessa katsonut, että muun muassa kiihottamista kansanryhmää vastaan ei ole Suomessa vielä nähty riittävän vakavana rikoksena. Liiton mukaan oikeusministeriö on ryhtynyt vain erittäin harvoissa tapauksissa oikeudellisiin toimiin rasistisen propagandan levittäjiä vastaan. Mainitun rikosnimikkeen perusteella onkin oikeuskäytännössä tähän mennessä syytetty erittäin harvoin, ja tuomitut rangaistukset ovat olleet muutamia kymmeniä päiväsakkoja. Helsingin kärjäoikeus poikkosi kuitenkin 16.6.1999 antamassaan päätöksessä hieman ankarampaan suuntaan.

Helsingin KO 16.6.1999 tuomio nro 3649

Käräjäoikeus tuomitsi kaksi vastaajaa kiihottamisesta kansanryhmää vastaan 30 päivän vankeusrangaistukseen. Vankeusrangaistus on ehdollinen. Käräjäoikeus katsoi vastaajien syyllistyneen suunnitelmalliseen tekoon levittämällä rasistisia julisteita ja tarroja yleisön keskuuteen. Materiaalia oli myyty hinnastojen mukaisesti ja varsin laajamittaisella toiminnalla on pyritty tavoittamaan laajoja ihmisjoukkoja.

Erityisen jyrkästi omaa kantaansa puolustavien ryhmittymien, esimerkiksi eläinaktivistien tai ns. skinhead-aatteen kannattajien sananvapautta ei ole tähän mennessä vielä rajattu täsmällisesti. Valtakunnansyyttäjänvirasto on vuonna 1999 ilmoittanut kihlakunnansyyttäjiille, että aina kun näille tulee vastaan rikos, jolla epäillään olevan rasistinen tai poliittinen motiivi, siitä tulee ilmoittaa valtakunnansyyttäjänvirastolle. Sananvapauden laajuutta koskevassa rajanvedossa onkin usein kysymys siitä, että valtaväestön poliittisesta tai moraalisesta mielipiteestä poikkeavalla ryhmittymällä on oikeus saada oma mielipiteensä julkisuuteen, kuitenkin loukkaamatta muiden yksilöiden tai ryhmien tärkeiksi katsottavia oikeushyviä.

Ilmaisunvapaus joutuu koeteille silloin, kun levitettävä tai vastaanotettava informaatio ei ole enemmistön tai viiranomaisten mieleen.

OIKEUSKANSLERIN TIEDOTE 23.11.1998

HEMILÄLLE MOITTEITA SANANVAPAUTEEN PUUTTUMISESTA

Oikeuskansleri Paavo Nikula on arvostellut maa- ja metsätalousministeri Kalevi Hemilää puuttumisesta sananvapauteen. Tähän johtanut kantelu koski kirjettä, jonka Hemilä oli lähettä-

nyt Suomen Hippos ry:n valtuuskunnan puheenjohtajalle. Kirjeessä Hemilä oli edellyttänyt, että valtuuskunta ryhtyisi toimiin Kuninkuusraveja julkisesti arvostellutta eläinlääkärää vastaan.

Oikeuskansleri Paavo Nikulan päätös 19.11.1998, dnro 442/1/97 Hemilän lähettämää kirjettä voidaan Nikulan mukaan pitää ministerin asemalle sopimattomana sananvapauteen puuttumisena ja painostuksena. Päätöstään Nikula perustelee Suomen hallitusmuodon perusoikeussäännöksillä. Niiden mukaan sananvapaus kuuluu jokaiselle. Mielipiteensä voi sen mukaan ilmaista yksityisesti tai julkisesti ilman että sitä kukaan ennakolta estää. Eläinlääkärin sanomalehtikirjoituksessa oli ollut kysymys yhteiskunnallisesta keskustelusta eläinsuojeluun liittyvässä asiassa. Kirjoittaja oli tuonut siinä julki ammatinsa liittyvän eläinsuojellisesti perustelemansa näkemyksen.

Iltalehti 21.9.1999:

Professori Scheinin välyttää ihmisoikeustuomioistuinta

”Porttikieltoa ei pidä painaa villaisella”

Ihmisoikeusjuristi, professori Martin Scheininin mukaan MTV3:n toimittajalle annettua porttikieltoa ei pidä ”painaa villaisella”, vaikka kielto päättyikin jo eilen.

Ihmisoikeusjuristi Martin Scheinin uskoo Suomen valtion olevan heikoilla, jos eduskunnan porttikieltojupakka viedään Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käsittelyyn Strasbourgin.

-Asia ei ole loppuun käsitelty sillä, että toimittaja Jarkko Sipilä saa nyt taas mennä eduskuntatalolle.

Puhemies Riitta Uosukainen päätti toissa viikolla, että Sipilä on ei-toivottu henkilö eduskuntatalolla. Puhemies lopetti ”porttikielton” eilen.

Scheininin mielestä tapaus on niin vakava, että se vaatii alkupe räisen porttikieltopäätöksen sisällön ja oikeutuksen selvittämistä.

Toimittajien erityissuoja tietojen hankinnassa ja julkistamisessa sekä lähdesuoja kuuluvat sananvapauden ytimeen. Ja sananvapaus on yksi keskeisiä ihmisoikeuksia sekä demokraattisen yhteiskunnan kulmakivi.

JULKISUUSPERIAATE, asiakirjajulkisuus

Jokaisella on oikeus saada tieto viranomaisen hallussa olevasta julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta riippumatta siitä onko tietoa haluava kyseisessä asiassa asianosaisena.

Kansainvälisesti vertaillen julkisuusperiaatteen toteutuminen on taattu Suomen lainsäädännössä poikkeuksellisen hyvin. Kotimaan lainsäädäntöön ja viranomais-toimintaan liittyvien asiakirjojen on säilyttävä vastaisuudessa vähintään yhtä julkisina kuin ne ovat nyt. Maan hallituksen on aktiivisesti edistettävä avoimuutta ja julkisuutta Euroopan unionin päätöksenteossa ja viran-

omaistoinnissa.

Käytännön viranomaistoinnissa on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että jos viranomainen kieltäytyy antamasta pyydettyä asiakirjaa, sen on viipymättä, muutamassa työpäivässä, esitettävä kieltäytymiselleen perusteltu syy, jotta muutoksenhaku olisi mahdollista. Julkisuuslaissa säädetty kahden viikon harkinta-aika saattaa yksittäisissä tapauksissa olla liian pitkä.

Jos yksityisyyden suoja ja julkisuusperiaate joutuvat riskitilaan, on ensi sijassa suojattava ihmisten yksityisyyttä.

Julkisen vallan velvollisuus on saattaa yleisittävät työhentosopimukset työnantajien ja työntekijöiden saataville.

asioiden hoitoon. Kansainvälisesti vertaillen Suomessa julkisuusperiaatteen toteutuminen onkin lainsäädännössä taattu poikkeuksellisen hyvin.

Julkisuusperiaatteen keskeisenä tavoitteena on julkisen vallan käytön tehokas valvonta. Tämän tavoitteen turvaamiseksi julkisen vallan käytön tulee olla mahdollisimman avointa ja läpinäkyvää. Julkista asiakirjaa koskevan tiedon luovuttaminen ei voi edellyttää, että tiedon pyytäjä joutuisi antamaan viranomaiselle erityistä selvitystä asiakirjan käyttötarkoituksesta.

Perustuslaki 12 § 2 mom

Viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.

Viranomaisten toiminnan julkisuutta koskeva lainsäädäntö uudistui 1.12.1999 voimaan tulleella lailla. Tavoitteena on ollut lisätä viranomaisten toiminnan avoimuutta, tehostaa julkisuusperiaatteen toteutumista julkisten tehtävien hoidossa ja parantaa mahdollisuuksia saada tietoja viranomaisten käsittelyssä olevista asioista. Näin tavoitteena on samalla lisätä yksilöiden ja yhteisöjen mahdollisuuksia osallistua julkiseen keskusteluun ja vaikuttaa yhteisten

EOA:n tiedote 8.1.1999

VALLANKÄYTÖN VALVONTA VAATII JULKISUUTTA

Eduskunnan oikeusasiamies Lauri Lehtimäjä antoi huomau-

tuksen Jyväskylän poliisilaitokselle sen johdosta, että se ei ollut toimittanut kansanedustajalle tämän kirjallisesti pyytämää jäljennöstä julkisesta asiakirjasta.

Oikeusasiamies katsoi, ettei poliisilla ollut oikeutta kieltäytyä antamasta tietoa julkisesta asiakirjasta, vaikka tiedon antaminen poliisiin omasta mielestä olisikin ollut tarpeetonta. Oikeusasiamies painotti, että jokaisella on lain mukaan oikeus saada julkisesta asiakirjasta pyytämänsä jäljennös.

Ongelmia julkisuusperiaatteen toteutumiseksi on aiheutunut sekä viranomaisten perusteettomasta kieltäytymisestä antaa asiakirja että asioiden viivytystä. Uudessa laissa säädetään, että asiakirjan antamista koskeva asia on käsiteltävä viivytyksettä ja että tieto julkisesta asiakirjasta on annettava mahdollisimman pian, kuitenkin viimeistään kahden viikon kuluessa siitä, kun viranomainen on saanut pyynnön.

EOA:n tiedote 17.4.1998

JULKISUUSPERIAATE KÄRSII VIIVYTTELYSTÄ

Eduskunnan oikeusasiamies Lauri Lehtimaja arvostelee Espoon kaupungin teknistä keskusta siitä, ettei toimittajalle ollut annettu lain säättämässä ajassa tämän pyytämää tietoa viranhaltijoiden sivutoimi-ilmoituksista ja että pelkästään kieltävän vastauksen saaminen oli kestänyt viisi työpäivää.

Julkisuusperiaate toteutuu pitkälti tiedotusvälineiden kautta. Tähän periaatteeseen kuuluu myös se, että tiedon saanti järjestetään julkiselle sanalle asianmukaisella tavalla. Nykyaikaisen tiedonvälityksen luonteeseen kuuluu nopeus. Jotta julkisuuslainsäädännön tavoitteet toteutuisivat, olisi viranomaisten otettava tiedotusvälineiden nopea tiedontarve riittävästi huomioon myös käytännössä.

Yleissitovat työehtosopimukset

Suomalaisista ammatin- ja elinkeinonharjoittajista enemmistö ei tiedä kaikkia määräyksiä ja normeja, jotka heitä sitovat tehdessään työ sopimuksia. Sama koskee tietysti laajasti myös työ sopimuksen solmivia työntekijöitä. Voidaan sanoa, että he eivät voi olettaa tietoa mistään saavansa vaivattomasti.

Työmarkkinajärjestöille on työehtosopimuslailla annettu oikeus solmia sopimuksia, jotka lain tavoin sitovat myös muita kuin niiden jäseniä. Tästä syystä tulee valtiovallan huolehtia siitä, että tieto sopimusten sisällöstä on kaikkien niihin sidottujen elinkeinonharjoittajien ja työntekijöiden saatavissa.

Asianosaisjulkisuus

Kun viranomainen tekee päätöksiä ja hoitaa muita tehtäviä se on velvollinen huolehtimaan siitä, että tietojen saamista sen toiminnasta ei lain tarkoitus huomioon ot-

taen rajoiteta ilman laissa säädettyä perustetta. Tiedon pyytäjiä on myös kohdeltava tasapuolisesti.

Niistä asiakirjoista, joiden julkisuus on vielä viranomaisen harkinnassa valmistelun keskeneräisyyden vuoksi, tiedon antamisesta päätettäessä on otettava huomioon lain tarkoitus. Tällöin tiedon antamisen voi ratkaista se, onko kyse julkisen vallan käytön valmistelusta, mikä puoltaa asian julkisuutta, vai keskeneräisestä yksityishenkilön etuutta koskevasta asiasta, mikä taas puoltaa asian salassapitoa.

Ongelmia on syntynyt asianosaisjulkisuutta koskevissa asioissa. Muun muassa siitä, onko tietty henkilö asianosaisen asemassa ja onko hänellä oikeus saada tieto muutoin ei-julkisesta asiakirjasta. Lain tarkoitus julkisuudesta on huomioitava nimenomaan tiedon pyytäjän lähtökohdista.

Apulaisoikeuskanslerin kannanotto 17.9.1998 528/1/97

Apulaisoikeuskansleri on arvioinut rikoskomisarion menettelyä tämän kieltäytyttyä antamasta epäillyn avustajalle kopiota päämiehen esitutkintakuulustelusta. Jos kuulustelun sisältö olisi voinut kertoa suullisesti, ei ole voinut olla estettä luovuttua asiasta kirjallista jäljennöstä.

Vaikka julkisuusperiaatetta ja erityisesti asianosaisjulkisuutta on pidettävä lähtökohtana, lakiin perustuvat salassapitovelvollisuudet voivat estää tiedon saamisen myös asianosaiselta. Yksilön oikeusturvan varmistamiseksi on välttämätöntä, että nämä julkisuusperiaatteen poikkeukset kirjataan kattavasti lainsäädäntöön.

KKO:1998:143

Vakuutus oikeuden käsittelymuistion merkitty vakuutus oikeuden lääkärin oikeuden jäsenenä antama lausunto oli osa OK 1 luvun 7 §:ssä tarkoitettua kokonaan salassa pidettävää neuvottelua, josta ei ollut oikeutta saada tietoja edes viranomaisen luvalla. Asianosaisen hakemus saada jäljennös sanotusta lausunnosta hylättiin.

Yksityisyyden suojaaminen

Demokraattisen valtion peruspiirteisiin kuuluu toisaalta myös turvata ihmisille itsemääräämisoikeus ja oikeus yksityiselämään ja sen suojaan. Tämä edellyttää sitä, että julkisen vallan on pidättäydyttävä loukkaamasta yksilön oikeuksia ja vapauksia sekä estettävä muita loukkaamasta niitä. Korkein hallinto-oikeus onkin antanut ennakkoratkaisun, jossa on huomioitu julkisuusperiaatteen tarkoitus ja tavoitteet ja harkinnan lopputuloksena on päädytty puoltamaan henkilön yksityisyyttä.

KHO 06.05.1998 T 773/1998

Poliisilaitos oli hylännyt hakemuksen saada tieto esitutkintapöytäkirjasta, jossa oli selvitetty epäiltyä vapautta loukkaavaa haureutta, jonka tutkinta oli päätetty sillä perusteella, että asianomistaja oli peruuttanut rangaistusvaatimuksensa. Lääninoikeus oli kumonnut poliisilaitoksen päätöksen ja oikeuttanut tietoa pyytäneen saamaan tiedon esitutkintapöytäkirjasta.

KHO katsoi kuitenkin, että jos asia olisi tullut vireille tuomioistuimessa, olisi asian käsittely, sen laatu huomioonottaen, voitu määrätä suljetuksi ja oikeudenkäyntiaineisto julistaa salaiseksi. Kun otetaan huomioon HM 8 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 (1) artiklan sekä HM 16 a §:n henkilön yksityiselämän suojaamiselle asettamat vaatimukset, sisältää kysymyksessä oleva esitutkintapöytäkirja sellaisia poliisilain 43 §:ssä tarkoitettuja toisen yksityiselämää koskevia arkaluonteisia tietoja, joita poliisiviranomaiset eivät saa toiselle ilmaista. Ilmaisukielto perustuu lain-tasoisin säädöksiin. Pyydetty esitutkintapöytäkirja on tähän nähden yleisten asiakirjain julkisuudesta annetun lain 16 §:n mukaisesti salassapidettävä asiakirja.

EU:n viranomaistoiminta

Viranomaistoiminta Suomessa ja muissa Pohjoismaissa on jo perinteisesti ollut oleellisesti julkisempaa kuin Keski- ja Etelä-Euroopan maissa. Yksilön ja yhteisöjen vaikutusmah-

dollisuuksien turvaamiseksi on tärkeää saada tietoa paitsi Suomen viranomaisten toiminnasta, myös laajempien yhteisöjen, esimerkiksi EU:n instanssien vastaavista toimista. Euroopan yhteisöjen ensimmäinen tuomioistuin onkin antanut äskettäin päätöksen, joka tukee asiakirjajulkisuutta myös EU:n käsittelemissä asioissa.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomio asiassa

Heidi Hautala v. Euroopan unionin neuvosto; asia T-14/98

YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN (ensimmäinen jaosto) on antanut seuraavan tuomiolauselman:

Kumotaan 4.11.1997 tehty neuvoston päätös siitä, että kantajalle ei anneta tilaisuutta tutustua tavanomaisten aseiden viennin käsitteeseen työryhmän kertomukseen.

Eurooppalaisen käytännön kehityksessä on kuitenkin huolestuttavana pidettävä muun muassa Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen omia uusia prosessisäännöksiä. Niiden nojalla oikeudenkäyntiaineisto on julkista, ellei tuomioistuimen presidentti asiassa toisin päättä. Tällaista tuomioistuimelle itselleen annettua, yksilöidysti rajoittamatonta päätösvaltaa on pidettävä uhkana avoimen keskustelun ja julkisuusperiaatteen toteutumiselle.

YHDISTYMISVAPAAUS ja kokoontumisvapaus

Jokaisella on oikeus perustaa yhdistyksiä, ja kuulua niihin, sekä oikeus osallistua kokouksiin ja järjestää niitä.

Rikosepäilyjä ei saa ilman erityisen painavaa syytä käyttää perusteena siihen, että laillisten yhdistysten toimintaan

puututaan esim. takavarikoimalla yhdistysten asiakirjoja ja jäsenluetteloita. Pakkokeinojen käytössä on tällöinkin noudatettava tarkoitussidonnaisuusperiaatetta, eikä muodollisesti syntyneitä pakkokeinovaltuuksia saa käyttää yleiseen järjestöjä koskevaan tiedustelutoimintaan.

Perustuslaki 13 §

Jokaisella on oikeus lupaa hankkimatta järjestää kokouksia ja mielenosoituksia sekä osallistua niihin.

Jokaisella on yhdistymisvapaus. Yhdistymisvapauteen sisältyy oikeus ilman lupaa perustaa yhdistys, kuulua tai olla kuulumatta yhdistykseen ja osallistua yhdistyksen toimintaan. Samoin on turvattu ammatillinen yhdistymisvapaus ja vapaus järjestäytyä muiden etujen valvomiseksi.

Tarkempia säännöksiä kokoontumisvapauden ja yhdistymisvapauden käyttämisestä annetaan lailla.

Euroopan ihmisoikeussopimus 11 artikla.

Kokoontumis- ja yhdistymisvapaus. Jokaisella on oikeus rauhanomaiseen kokoontumis- ja yhdistymisvapauteen, mikä käsittää myös oikeuden perustaa ammattiyhdistyksiä ja liittyä niihin etujensa turvaamiseksi.

2. Näiden oikeuksien käyttämiselle ei saa asettaa muita kuin sellaisia rajoituksia, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalien suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden

oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi. Tämä artikla ei estä laillisten rajoitusten asettamista asevoimiin, poliisiin tai valtionhallintoon kuuluviin nähden heidän käyttäessään näitä oikeuksia.

Yhdistymis- ja kokoontumisvapaudet on Suomessa perinteisesti turvattu hyvin. Viranomaiset tai tuomioistuimet eivät kiellä järjestöjä tai lakkautta niitä. Kuitenkin on huomattava, että yhdistymisvapaus ja yleisten kokousten järjestäminen säädettiin myös ulkomaalaisille kuuluvaksi oikeudeksi vasta 1990-luvulla.

Korkein hallinto-oikeus hyväksyi vuonna 1994 oikeusministeriön päätöksen, jolla oltiin kieltäytytty rekisteröimästä Kannabisyhdistystä. Oikeusministeriö totesi lausunnossaan KHO:lle, ettei rekisteröinnistä kieltäytyminen riko yhdistymisvapautta, koska yhdistys voi jatkaa toimintaansa rekisteröimättömänä.

KHO 1994 A 8

Yhdistyksen rekisteröinti oli hyvän tavan vastaisena evättävä, kun sen tarkoituksena oli vaikuttaa päihdepolitiikkaan ja lainsäädäntöön siten, että huumausaineen käyttö, saatavuus ja kotikasvatus

omaan käyttöön tuli lailliseksi täysi-ikäisille Suomen kansalaisille.

Poliisin tutkiessa ns. eläinaktivistien tekemäksi epäiltyjä rikoksia on heidän mielenkiintonsa kohdistunut merkittävästi myös eläinaktivistien järjestöihin ja muihinkin järjestöihin, joissa rikoksesta epäillyt ovat toimineet. Poliisia on arvosteltu siitä, että täysin selvitetyn rikoksen johdosta on suoritettu jopa päiviä kestäviä kotietsintöjä, joissa on tutustuttu eri järjestöjen asiakirjoihin ja jäsenluetteloihin.

Yhdistymisvapauteen kuuluu myös oikeus olla kuulumatta mihinkään yhdistykseen. Tässä ongelmallisia ovat pakkojäsenyyteen perustuvat järjestöt, kuten ylioppilaskunnat.

Kokoontumisvapaus on sekin joutunut koetukselle lähinnä silloin, kun kokouksen aihe ei ole miellyttänyt vallanpitäjiä. Tosin usein tällaiset kokoukset ovat myös muuttuneet rauhattomiksi ja poliisin on täytyntä puuttua tapahtumiin.

Tampereen käräjäoikeus tuomitsi keväällä 1999 useita rangaistuksia ns. Mustavihreiden päivien johdosta, kun nuorisokokoukset Tampereen keskustorille eikä noudattanut poliisin kehoitusta poistua sieltä.

MTV 3 4.2.1999

Poliisille ei syytteitä Tampereen mellakoista

Poliisit eivät saa syytteitä Mustavihreiden päivien kahakoista Tampereella viime vuonna. Syyteharkintaan eteni neljä ilmoitusta ja yhteensä yhdeksän henkilöä.

Johtava kihlakunnansyyttäjä Jouko Nurminen katsoo, että seitsemässä tapauksessa ei ilmennyt rikosta ja kahdessa tilanteessa ei löytynyt näyttöä. Tutkimuspyynnöt liittyivät nuorten kiinnottoihin ja putkassa säilyttämiseen sen jälkeen, kun ekoanarkistien kokoontuminen riistäytyi yhteenotoiksi järjestysvallan kanssa. Poliisit selviävät näin ilman käräjäoikeutta, elleivät asianomaiset kantele valtakunnansyyttäjälle tai ryhdy itse ajamaan kannetta. Sen sijaan osa aktivisteista joutuu oikeuden eteen Tampereella ja osa Vammalassa.

MTV 3 3.5.1999

Tuomiot mustavihreiden mellakoitsijoille

Tampereen käräjäoikeus on antanut päätökset viime vuoden Tampereen Mustavihreiden päivien mellakoinnista.

Nuorista yksi sai kahden kuukauden ehdollisen vankeustuomion. Tämä 24-vuotias mies syyllistyi oikeuden mukaan väkivaltaiseen mellakan johtamiseen Tampereen keskustassa.

Oikeus määräsi lisäksi kahdelletoista henkilölle 300-960 markan sakkorangaistukset. Useimmilla sakkojen perusteena oli haitanteko virkamiehelle. Sakoista suurin on 50 päiväsakkoa eli tuhat markkaa. Yhden nuoren syytteet hylättiin.

“Ei suunnitelmallista”

Mustavihreät päivät oli anarkistinuorten ja eläinoikeus-

aktivistien kokoontuminen vuoden 1998 tammikuussa. Käräjäoikeuden mukaan tapahtumassa ei ollut havaittavissa suunnitelmallista anarkiaan tähtäävää toimintaa.

Nuoret ja paikallinen järjestyspoliisi ottivat yhteen useita kertoja viikonlopun aikana.

Kokoontumisvapaus turvaa myös oikeuden osoittaa mieltään. Helsingin hovioikeus on korostanut tuomiossaan 8.12.1998, ettei poliisilla ole oikeutta rajata mielenosoitusta tapahtumaan tietyssä paikassa, elleivät vaatimukset perustu konkreettiseen yleisen järjestyksen ja turvallisuuden vaatimukseen.

STT - MTV3 1.11.1999

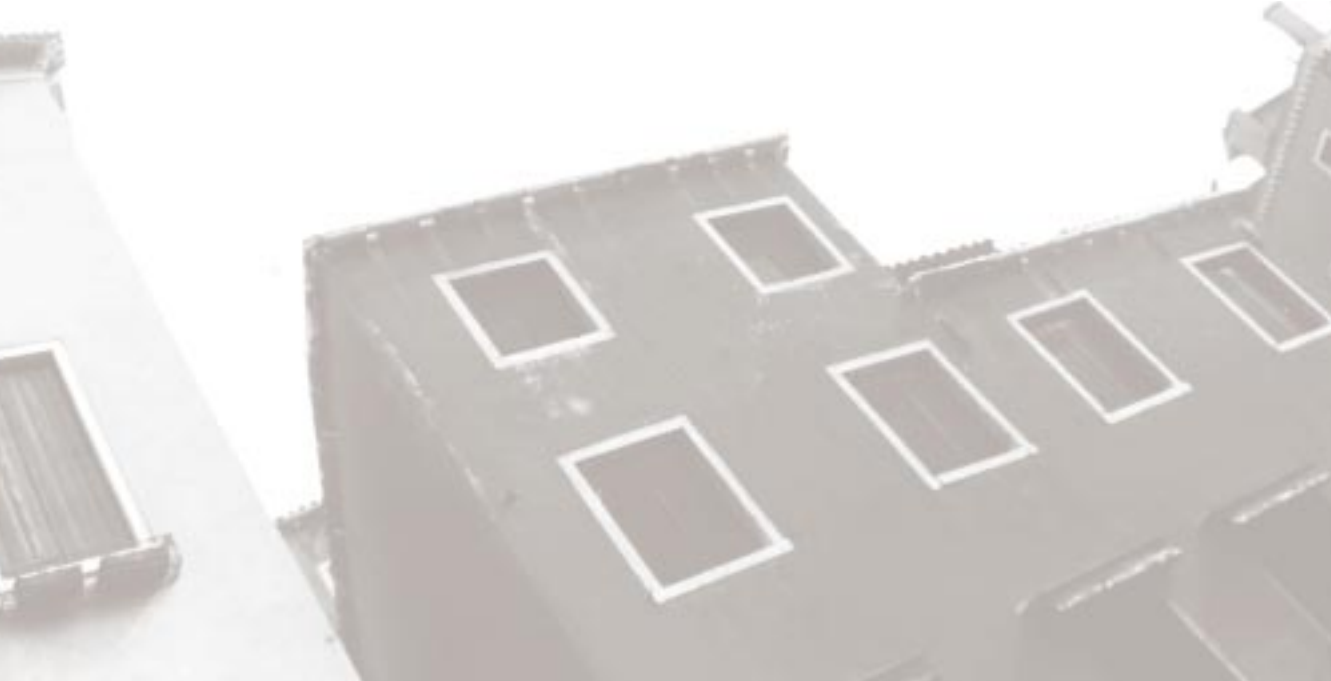
Poliisille huomautus mielenosoittajien pidättämisestä

Kaksi Jyväskylän poliisilaitoksen poliisia ja vartija ovat saaneet apulaisoikeuskansleri Jukka Pasaselta huomautuksen. Poliisit poistivat viime itsenäisyyspäivänä puolustusvoimien sotilasparaatia vastaan mieltään osoittaneet miehet paraatipaikan lähetytyiltä voimakeinoin. Myös mielenosoittajien säilöönnotossa tapahtui virheitä, ja toinen pidätetyistä kanteli asiasta oikeuskanslerille.

Poliisin mielestä mielenosoittajat häiritsevät tilaisuutta ja olivat liian lähellä kutsuvierasaluetta. He eivät noudattaneet poliisin poistumiskehoitusta, minkä jälkeen poliisi vei heidät poliisilaitokselle poliisilaitoksen kantelijan mukaan kohtuuttoman pitkäksi ajaksi. Mielenosoittajat pantiin ensin päihtyneille tarkoitettuun säilöön, jonka lattia oli märkä ja valaistus viallinen. Kantelun tehnyt jyväskyläläinen lehtori on tunnetusti vakaumuksellinen pasifisti. Tehtyään ennakkoon mielenosoituksesta asiaankuuluvat ilmoitukset poliisilaitokselle hän kantoi paraatin aikana toisen miehen kanssa julistetta, jossa luki Sotilassaappaat pois sivistyskaupungista.

Oikeuskanslerinviraston pyynnöstä tehdyssä tutkimuksessa kävi myös ilmi, että toimintaa johtaneen kenttäjohtajan mielestä julisteen teksti ei ollut sopinut tilaisuuden luonteeseen. Apulaisoikeuskansleri muistuttaa, että mielenosoituksessa on kyse sanan- ja kokoontumisvapauksesta, eikä sitä pidä arvioida siinä esitettyjen laillisten kannanottojen mukaan. Esitutinnan mukaan mielenosoittajat olivat myös pysytelleet sallitulla alueella eivätkä aiheuttaneet häiriötä. Apulaisoikeuskanslerin mukaan poliisin toiminnassa oli kyse osaksi varomattomuudesta virkatehtävien hoidossa ja osaksi puutteista poliisilaitoksen henkilöstön koulutuksessa ja ohjauksessa.

Tuomioistuimet ovat muutaman kerran hylänneet mielenosoituksiin liittyviä syytteitä sillä perusteella, ettei jalankulkijoilla ole ehdotonta oikeutta kulkea haluamaansa reittiä.

OMAISUUDEN suoja

Jokaisen omaisuus on turvattu.

Omistusoikeus on Suomessa perinteisesti turvattu hyvin.

Jos pakkokeinolakia muutetaan siten, että rikospöytäkirjan vakuustakavarikko olisi mahdollinen silloinkin, kun on vain "syytä epäillä" henkilön syyllistyneen rikokseen, on lakiin säädettävä valtiolle ankara vastuu. Valtion on vastattava jälkikäteen aiheettomaksi havai-

Perustuslaki 15 §

Jokaisen omaisuus on turvattu.

Omaisuuksien pakkolunastuksesta yleiseen tarpeeseen täyttämistä korvausta vastaan säädetään lailla.

Euroopan ihmisoikeussopimus

1 lisäpöytäkirja 1 artikla: Jokaisella luonnollisella tai oikeushenkilöllä on oikeus nauttia rauhassa omaisuudestaan. Keneltäkään ei saa riistää hänen omaisuuttaan paitsi julkisen edun nimissä ja laissa määrättyjen ehtojen sekä kansainvälisen oikeuden yleisten periaatteiden mukaisesti.

Edellä olevat määräykset eivät kuitenkaan saa millään tavoin heikentää valtioiden oikeutta saattaa voimaan lakeja, jotka ne katsovat välttämättömiksi omaisuuden käytön valvomiseksi yleisen edun nimissä tai taatakseen verojen tai muiden maksujen tai sakkojen maksamisen.

tun vakuustakavarikon aiheuttamista vahingoista samalla tavalla kuin syyttömästi vangitun vahingonkorvaus on toteutettu.

Luonnonsuojeluyksiköistä joudutaan puuttumaan myös omaisuuden vapaaseen käyttöön. Myös oikeus ympäristöön on perusoikeus. Tulkintatilanteissa on valittava ratkaisu, joka parhaalla mahdollisella tavalla sovelttaa yhteen omistusoikeuden ja oikeuden ympäristöön.

ten, että omistusoikeuteen voidaan puuttua tai sitä rajoittaa vain lain nojalla. Jos omistusoikeuteen kuuluviin oikeuksiin puututaan vähentämällä tai rajoittamalla niitä kyse on samalla omaisuuteen puuttumisesta, vaikka kohteena oleva esine sinänsä säilyisi koskemattomana haltijallaan (rakennuskielto, toimenpidekielto, myymis- ja hukkaamiskiello jne).

Omaisuuksien suojaamisen tulkinna on Suomessa poikkeuksellisen laaja oikeuskäytäntö. Viime aikoina on esim. Natura-ohjelman valmistelun ja laajuuden yhteydessä käyty voimakastakin keskustelua omaisuuden suojaamisen ja luonnonsuojelun suhteesta, kun suurehkojen alueiden määrittäminen luonnonsuojelualueiksi rajoittaa merkittävästi maankäyttöä ja saattaa saada aikaan jopa elinkelvottomia maatiloja.

Omistusoikeutta rajoittaa myös mahdollisuus määrätä rikoksesta epäillyn omaisuutta hukkaamiskielloon tai takavarikkoon, mitä on käsitelty pakkokeinoja koskevassa jaksossa.

Säännöksen mukaan jokaisen omaisuus on turvattu si-

KKO 1993:71

Vakuustakavarikko

Asianomistajan rikosjutussa vaatiman vahingonkorvauksen turvaamiseksi vastaajan omaisuutta oli määrätty pantavaksi takavarikkoon. Korvauksen määrästä esitetyn selvityksen riittävämmä ei ollut sellainen pakkokeinolain 3 luvun 8 §:ssä tarkoitettu erityinen syy, jonka perusteella turvaamistoimen hakija piti velvoittaa asettamaan vakuus toimenpiteen mahdollisesti aiheuttamasta vahingosta.

Oikeusministeriön asettama työryhmä, joka on pohtinut esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uusimista, antoi vastikään mietintönsä. Hukkaamiskielto- ja vakuusta-

kavarikkoasioihin esitetään muutosta, jossa nämä toimenpiteet eivät enää edellyttäisi todennäköisiin syihin perustuva rikosepäilyä vaan ”syytä epäillä” -peruste riittäisi. Lainmuutoksen toteutuminen ehdotetulla tavalla tulisi olemaan merkittävä muutos omaisuuden suojaan.

Rikoksesta epäiltyjen omaisuuden kannalta on keskusteltu myös periaatteellisesti merkittävästä muutoksesta: Rangaistukseen tuomitun tulisi kyetä osoittamaan, että hän hankkinut omaisuutensa laillisella tavalla, mikä olisi hyvin radikaali muutos oikeudenkäynnin normaaleihin todistustaakkasääntöihin. Asiassa tulee muistaa, että rikoksen tuottama hyöty määrätään menetetyksi valtiolle eikä valtio sitä ulosmitatessaan joudu osoittamaan, että tuomitulta löydettävät varat olisi saatu lainvastaisella menettelyllä. Monessa muussa maassa asia on toisin.

KIELIOIKEUDET

Asianosaisella on oikeus käyttää omaa kieltään tuomioistuimissa ja viranomaisten kanssa.

Ruotsinkielisellä väestöllä ei ole käytettävissään riittävästi oikeudellisia palveluja omalla kielellään. Virkani-

mitys- ja sijaisuusratkaisuissa on kiinnitettävä enemmän huomiota henkilön kykyyn hoitaa virkaan kuuluvat tehtävät kummallakin virallisella kielellä.

Valtion on pidettävä huoli ruotsinkielisten lakimiesten koulutuksesta.

Perustuslaki 17 §

Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi.

Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimissa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.

Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriin. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.

Euroopan ihmisoikeussopimus 6 art (3)

Syytetyn vähimmäisoikeudet. Jokaisella rikoksesta syytetyllä on seuraavat vähimmäisoikeudet:

a) oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto häneen kohdistettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista hänen ymmärtämälleen kielellä

e) oikeus saada maksutta tulkin apua, jos hän ei ymmärrä tai puhu tuomioistuimissa käytettyä kieltä.

Perustuslain mukaan jokainen voi valita käyttääkö asiaansa käsiteltäessä viranomaisissa ja tuomioistuimissa suomen vai ruotsin kieltä. Kielilain säännös näyttäisi rajaavan tämän valinnanvapauden vain Suomen kansalaisiin. Kielilaki ei siis sanamuotonsa mukaan takaa perusoikeuden toteutumista kaikissa tilanteissa muille kuin Suomen kansalaisille ellei lakia tulkita perusoikeusystävällisesti.

Pohjoismaat ovat vuonna 1987 sopineet toistensa kielten käyttämisestä sopimusmaiden viranomaisissa. Käytännössä sopimuksen säännökset eivät toimi.

Pohjoismainen kielisopimus SK 193/1987

2 artikla.

Sopimusvaltiot sitoutuvat vaikuttamaan siihen, että sopimusvaltion kansalainen tarvittaessa voi käyttää omaa kieltään asioissaan muun sopimusvaltion viranomaisissa ja muissa julkisissa toimitelmissä. Tämä koskee tuomioistuimien lisäksi lähinnä sellaisia julkisia toimitelmia kuin sairaanhoito-, terveydenhoito-,

sosiaali- ja lastensuojeluviranomaisia sekä työvoima-, vero-, poliisi- ja kouluviranomaisia.

Tuomioistuimien ja muiden julkisten toimielinten on mikäli mahdollista huolehdittava, että sopimusvaltion kansalainen saa niiden käsiteltävissä asioissa tarvittavan tulkitsemis- ja kääntämisavun. Rikosasioissa on kansalaisen aina saatava tarvittava tulkitsemisapu.

Oman kielen käyttö voi johtaa muiden oikeuksien menetykseen. Ruotsia taitavia virkamiehiä ja tuomareita on vähän ja asian hoitaminen ruotsiksi saattaa tarkoittaa huomattavaa riskiä: asian käsittely viipyy tai asian käsitteijä tai ratkaisija ei täysin ymmärrä, mitä asianosainen haluaa tai kertoo.

Esimerkiksi rikosasioiden käsittely ruotsiksi edellyttää ruotsinkielistä henkilökuntaa niin poliisissa, syyttäjälaitoksessa kuin tuomioistuimessakin. Lisäksi lautamies-ten ja avustajina toimivien asianajajien kielitaito rajaa mahdollisuutta käsitellä asia ruotsiksi. Eräissä tapauksissa juttu on muutoin täysin ruotsinkielinen, mutta pääkäsitelyn aluksi on ilmennyt, että lautamiehet eivät ymmärrä ruotsia. Vaihtoehtoina ovat olleet pääkäsitelyn peruuttaminen tai luopuminen oikeudesta käyttää asiassa ruotsia.

Helsingin käräjäoikeudessa on toistuvasti ollut pitkiä jaksoja, jolloin perheoikeudellisia asioita käsittelevällä 1. osastolla ei ole ollut yhtään tuomaria, joka pystyisi hoitamaan oikeudenkäynnin ruotsiksi.

Riksdagens justitieombudsman Lauri Lehtimaja 24.4.1998:
DEN SPRÅKLIGA JÄMLIKHETEN FÖRVERKLIGAS INTE VID RÄTTEGÅNGAR I BROTTMÅL

Riksdagens justitieombudsman Lauri Lehtimaja föreslår för statsrådet att justitieministeriet tillsätter en arbetsgrupp för att utreda hur den språkliga jämlikheten förverkligas vid rättegångar i brottmål och särskilt de problem som är knutna till användningen av svenska språket. Justitieombudsmannen påskyndar samtidigt en reform av vår språklagstiftning som han anser vara svårtillgänglig och delvis föråldrad.

Justitieombudsmannen ingrep i ärendet på basen av en tidningsartikel

Justitieombudsmannen tog upp språkärendet såsom ett eget initiativ på basen av en tidningsartikel som publicerats i Hufvudstadsbladet 9.9.1996. Enligt artikeln har tingsdomarnas bristande kunskaper i svenska språket lett till att domarna försöker övertala parter med svenska som modersmål att nöja sig med finska såsom rättegångsspråk.

Enligt de advokater som interjuvades i tidningsartikeln, nöjer

sig en svarande med svenska som modersmål i allmänhet med att rättegången hålls på finska för att inte bli stämplad som besvärlig, trots att svaranden har rätt att kräva att svenska används som rättegångsspråk och trots att det skulle vara lättare för honom att använda och förstå svenska än finska.

Hufvudstadsbladet 10.12.1998:

Rikssvenskt vittne hördes på engelska, protokollet på finska
Polisutredning bådade för justitiemord i rätten?

Allt började med att en ilskan dam påstod att kantor Synnöve Isakssons bil hade stänkt ner hennes dyra päls. Fallet gick till tingsrätten och Isaksson dömdes för ovarsamhet i trafiken. Isaksson hade ett rikssvenskt nyckelvittne som polisen förhörde på engelska och sedan hade att underteckna ett förhörprotokoll uppgjort på finska. Ett protokoll hon inte begrep ett dyft av.

Behandlingen i rätten gick på finska. Hade den åtalade bett om att få behandlingen på svenska hade rätten varit tvungen att gå med på detta, men då hade processen framskjutits i veckor och vittnet hade måst flygats in på nytt för en nedsmutsad kappal!

Biträdande justitieombudsman Riitta-Leena Paunio:

ENVAR HAR RÄTT ATT FÅ ARBETSLÖSHETSKASSORS BESLUT I UTKOMSTSKYDDSÄRENDE PÅ SITT MODERSMÅL

Enligt språklagen äger finsk medborgare rätt att i egen sak eller i sak, vari han höres, använda sitt språk, finska eller svenska, vid domstol och annan statsmyndighet. Arbetslöshetskassorna är inte myndigheter och språklagens bestämmelser är därför inte direkt förpliktande för dem.

Även om språklagens bestämmelser inte är förpliktande för arbetslöshetskassorna, anser biträdande justitieombudsmannen det varta viktigt att kassorna för eget vidkommande ser till att den språkliga jämlikhet som tryggas i regeringsformen också i praktiken genomförs. Enligt hennes mening är rätten att använda modersmålet och att få expeditioner på detta språk särskilt viktigt när det är fråga om att trygga den grundläggande utkomst som är en del av de grundläggande sociala rättigheterna.

Biträdande justitieombudsmannen anser att rätten att sköta ärenden och få beslut på modersmålet borde tryggas i lag när det är fråga om sådant utkomstskydd som utgör lagstadgad grundläggande utkomst.

Ongelman keskeinen syy lienee se, etteivät asiakaspalvelussa olevat ja ratkaisun tekevät virkamiehet osaa riittävästi ruotsin kieltä. Ruotsinkielisten lakimiesten koulutukseen on kiinnitetty erityistä huomiota alentamalla ruotsiksi koulun käyneiden sisäänpääsykynnystä oikeustieteellisiin tiedekuntiin. Samoin Helsingin yliopiston tiedekunnan opetus Vaasassa tähtää ruotsinkielisen lakimieskunnan vahvistamiseen.

Suuri osa ruotsinkielisistä lakimiehistä siirtyy kuitenkin yksityisen elinkeinoelämän palvelukseen pian valmistumisensa jälkeen.

Kielilakia rukataan käytännöllisemmäksi 26.08.1999

Virallisten kielten asemaa säätelevä kielilaki aiotaan uudistaa.

Suomi ja ruotsi säilytetään uudistuksessa kansalliskielinä, mutta samalla pyritään ratkaisemaan kielilain määräysten ja käytännön toiminnan ristiriita.

Nykyisessä laissa on säädetty epäselvästi etenkin tuomioistuimissa käytettävästä kielestä.

Eduskunnan oikeusasiamies on ottanut kantaa ruotsin kielen käytön puutteisiin muun muassa käräjäoikeuksissa, ja asiaa pohdii paraikaa oikeusministeriön asettama työryhmä. (MTV3-STT)

ETNISTEN vähemmistöjen kulttuurioikeudet

Kansalliselta, uskonnolliselta tai kielelliseltä vähemmistöltä ei saa kieltää oikeutta ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan.

Perustuslaki 17 § 3 mom.

Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla.

YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleis-sopimus 27 artikla

Niissä valtioissa, joissa on kansallisia, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöjä, tällaisiin vähemmistöihin kuuluville henkilöitä ei saa kieltää oikeutta yhdessä muiden ryhmän jäsenten kanssa nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään.

Perusoikeusuudistuksen yhteydessä nostettiin saamelaisten asema maan ainoana alkuperäiskansana siihen liittyvine oikeuksineen ensimmäisen kerran kansalliseen lainsäädäntöön. Säännös turvaa yleisellä tasolla laajasti saamelaisten ja romanien kulttuurimuotoja ja elämäntapaa. Sekä perustuslain että kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen (KP-sopimus) tarkoittama kulttuuri sisältää kulttuurimuotoon kuuluvat perinteiset elinkeinot, kuten saamelaisilla poronhoidon, kalastuksen ja

Saamelaisten oikeuksiin ei ole aina kiinnitetty riittävästi huomiota kun on tehty mm. poronhoitoon ja muuhun saamelaiskulttuuriin tosiasiallisesti vaikuttavia ratkaisuja.

metsästyksen. Oikeussuojan saamista ei estä se, että sanoituissa elinkeinoissa menetelmät ovat muuttuneet ja modernisoituneet aikojen kuluessa.

Suomi ei ole toistaiseksi ratifioinut Kansainvälisen työjärjestön ILO:n alkuperäiskansasopimusta, koska Suomen lainsäädännöstä puuttuvat säännökset saamelaisten maata ja elinkeinoja koskevista oikeuksista ja oikeussuojasta. Eduskunta on kuitenkin edellyttänyt hallituksen selvittävän sopimuksen ratifiointiedellytykset.

Suurin ongelma käytännössä on se, että lainsäädännöstä puuttuvat säädökset alkuperäiskansamme perusoikeuksina sinänsä tunnustetuista oikeusjärjestyksen perusteista. Sanotut lainsäädäntöratkaisut on sidottu tulevan saamelaislain säätämiseen. Lisäksi ongelmana on se, että saamelaisten perinteisiä elinkeinoja koskeva, voimassa oleva lainsäädäntö sinänsä (poronhoitolaki, kalastuslaki) ei ole sopusoinnussa alkuperäiskansojen oikeuksien kanssa.

Vähemmistöjen oikeussuojakeinot ovat käytännössä edellä mainituista syistä hyvin vähäiset. Kuitenkin saamelaiset saavat heidän kulttuuriaan koskevassa päätöksenteossa ns. saamelaisalueella asianosaisaseman, joten he voivat mm. valittaa elinkeinoaan koskevista päätöksistä. Edelleen he voivat yksittäistapauksissa nostaa kielto- ja vahvistuskanteita saamelaisalueella kilpailevia maankäyttäjää vastaan. Kanteen nostaminen on kuitenkin käy-

tännössä viimesijainen keino, koska tämä tie on raskas ja kallis ja sisältää yksittäiselle saamelaiselle kohtuuttoman oikeudenkäyntikuluriskin.

Jotta sanotut ongelmat voitaisiin ratkaista, olisi tärkeää säätää lailla saamelaisten perusoikeuksiin perustuvia oikeuksista ja julkisen vallan velvollisuuksista.

Saamelaiset paliskunnat ovat toistaiseksi menestyksekkäästi valittaneet suurien kaivosyhtiöiden kaivosvaltauksia vastaan vedoten Suomen Hallitusmuotoon ja KP-sopimukseen. KHO on päätöksissään suoraan edellyttänyt, että kauppa- ja teollisuusministeriön on päätöksenteossaan selvitettävä ja harkittava, onko saamelaisen poronhoidon turvaamiseksi tarpeen hylätä kaivosvaltaushakemuksia tai asetettava määräyksiin rajoituksia. KHO on sanotulla perusteella palauttanut kaikki viimevuosina annetut valtauskirjat takaisin ministeriöön.

Yksittäiset saamelaiset ovat lisäksi nostaneet kanteita estääkseen hakkuut saamelaisalueella. Kanteissa on pyydetty vahvistamaan saamelaisten oikeus harjoittaa poronhoitoa yksilöidyillä hakkuualueilla ja kieltämään alueella hakkuut, koska ne ovat poronhoidolle haitallisia. Vastajina kanteissa on valtion maita hallinnoiva Metsähallitus. Kanteiden nostaminen on edellytyksenä sille, että asia voidaan viime kädessä saattaa YK:n ihmisoikeuskomitean ratkaistavaksi. Toistaiseksi kanteet ovat koskeneet hyvin pieniä yksittäisiä hakkuuleimikoita, eikä kanteissa ole menestytty kansallisella tasolla. Ihmisoikeuskomitea on antanut muutamia päätöksiä, joissa se ei ole todennut sopimusloukkausta, mutta se on muistuttanut Suomea siitä, että jos hakkuita jatketaan tai jos vahingot osoittautuisivat yhtään suuremmiksi, saattaa kysymyksen tulla sopimusloukkaus.

KKO 1995:117

KP-sopimus - Poronhoito

Neljä saamelaista poromiestä oli vaatinut vahvistettavaksi, että heillä yhdessä alueen muiden saamelaisten poronhoitajien kans-

sa oli sen sisältöinen oikeus harjoittaa poronhoitoa tietyllä valtiolle kuuluvalla alueella, että tuo oikeus esti valtiota rakentamasta uusia teitä ja hakkaamasta metsää tällä alueella. Kanne hylättiin, koska teiden rakentamisen ja hakkuiden ollut näytetty estävän poromiehiä harjoittamasta saamelaiskulttuuriin pohjautuvaa poronhoitoa ja siten nauttimasta omasta kulttuuristaan yhdessä muiden ryhmänsä jäsenten kanssa.

31.03.1999/692 KHO:1999

Kaivosasia - Valtaus - Saamelaisväestö - Valtauskirjan ehdot

Suomessa lailla (107/1976) ja asetuksella (108/1976) voimaan saatetun kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 27 artiklan mukaan kansallisiin, uskonnollisiin tai kielellisiin vähemmistöihin kuuluvilta henkilöiltä ei muun ohella saa kieltää oikeutta yhdessä muiden ryhmänsä jäsenten kanssa nauttia omasta kulttuuristaan. Kulttuurilla on ymmärrettävä muun muassa poronhoitoa saamelaiskulttuurin olennaisena osana. Suomen Hallitusmuodon 14 §:n 3 momentin mukaan muun muassa saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Poronhoitolain 2 §:n 2 momentin mukaan tuossa lainkohdassa mainitulla erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettua alueella maata ei saa käyttää sillä tavoin, että siitä aiheutuu huomattavaa haittaa poronhoidolle. Edellä mainitut säännökset on kaivoslain säännösten ohella otettava huomioon valtaushakemuksia ratkaistaessa.

Kysymys siitä, ketkä kuuluvat perus- ja ihmisoikeuksilla suojattuun vähemmistöön, on tietenkin aivan keskeinen, jotta ylipäätään olisi jokin vähemmistö.

Korkein hallinto-oikeus 22.9.1999

Koska NN:n esivanhempia oli viimeksi merkitty lappalaisten joukkoon maakirjaan vuonna 1762, hänen ei pelkästään tällä perusteella voitu katsoa olevan saamelaiskäräjälain 1 §:ssä tarkoitettua kulttuuri- ja itsehallinnon piiriin kuuluva, lain 3 §:n 2 kohdassa tarkoitettu saamelainen. Tämän vuoksi hän ei ollut äänioikeutettu vuoden 1999 saamelaiskäräjien vaaleissa. Äänestys perusteluista 9-1.

OIKEUS tehdä työtä ja harjoittaa elinkeinoa

Jokaisella on oikeus hankkia toimeentulonsa teke-
mällä työtä, harjoittamalla ammattia tai elinkeinoa.
Erottamisesta säädetään lailla.

Ulkomaalaislain 24 §:ää tulisi muuttaa siten, että lähtö-

Perustuslaki 18 §

Jokaisella on oikeus lain mukaan hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Julkisen vallan on huolehdittava työvoiman suojelusta.

Julkisen vallan on edistettävä työllisyyttä ja pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus työhön. Oikeudesta työllistävään koulutukseen säädetään lailla.

Ketään ei saa ilman lakiin perustuvaa syytä erottaa työstä.

Suomessa työhön liittyvät oikeudet ovat kansainvälisesti verrattuna hyviä. Suomessa vallitsee pakkotyön kielto ja elinkeinonvapaus. Lähtökohtaisesti kaikilla on oikeus ottaa vastaan tarjolla olevaa työtä. Jokaisella — myös ulkomaalaisella — on oikeus harjoittaa elinkeinoa. Elinkeinoa saavat täällä harjoittaa jopa muissa Euroopan talousalueen maissa asuvat henkilöt kansalaisuudesta riippumatta.

Ainoa poikkeus on ulkomaalaisten työlupavelvollisuus. Ulkomaalaislain mukaan ulkomaalaisella on oltava työlupa, ellei häntä ole vapautettu työlupavelvollisuudesta. Työlupa on lain mukaan haettava ennen maahan saapumista. Perustuslain sanamuodon kannalta ulkomaalaislain

kohtana on ulkomaalaisen oikeus tehdä työtä. Poikkeuksista säädetäisiin vaatimalla työlupa vain erityisiltä ryhmiltä.

Myös toimitusjohtajien erottamisedellytyksistä on oltava lain tasoiset säädökset.

säännökset ovat ongelmallisia.

Jokaisen perusoikeus on myös se, ettei työstä erottamisen tapahdu epäasiallisilla perusteilla. Tämä taataan siten, että työstä erottamisen perusteiden on oltava lain-tasoisesti säädettyjä.

KHO 21.10.1997 taltio 2633

Energialautakunta lakkautti 27.9.1995 insinöörin viran ja tällä perusteella ottaen huomioon kunnan virkasäännön 13 §:n 2 momentin 1 kohdan energialautakunta irtisanoi viranhaltijan virkasuhteen. Koska irtisanomisaikana energialaitoksella ei ollut tarjota työtä viranhaltijalle, työssäolo päättyi välittömästi. Tuolloin voimassa ollut virkasäännön määräys oli hyväksytty ennen 1.8.1995 voimaan tullutta Suomen Hallitusmuodon 15 §:n 3 momenttia, jonka mukaan ketään ei saa ilman lakiin perustuvaa syytä erottaa työstä. Säännös on tarkoitettu koskemaan myös virkasuhdetta.

Perusoikeusudistukseen ei sisällytetty nimenomaisia säännöksiä uudistuksen voimaansaattamista koskevasta siirtymäajasta. Uudistusta koskevassa hallituksen esityksessä todetaan kuitenkin, että uudet perusoikeussäännökset saattavat johtaa yksittä-

siin lainsäädännön uudistustarpeisiin...

Asiaa ratkaistaessa on otettava huomioon irtisanomispäätöstä tehtäessä voimassa ollut kuntalaki, jossa ovat olleet kunnallista virkasuhdetta koskevat perussäännökset. Kunnallisten virkasuhteiden osalta ei ole ollut yleistä, esimerkiksi valtion virkamieslakia tai työsopimuslakia vastaavaa lakia. Kuntalaki tuli voimaan 1.7.1995...

Kun edellä esitetty otetaan huomioon, ei perusoikeusuudistukseen sisältynyttä hallitusmuodon 15 §:n 3 momenttia ollut tarkoitettu sovellettavaksi siten, että välittömästi sen voimaan tultua olisi tullut kielletyksi kuntalain säännösten ja tuon lain valtuutussäännöksen nojalla annettuihin kuntien virkasääntöihin perustuneiden irtisanomisperusteiden soveltaminen. Tällainen kielto olisi merkinnyt, ettei kuntien viranhaltijoiden irtisanomiseen olisi ollut käytettävissä mitään oikeudellisia perusteita eivätkä kuntien suorittamat irtisanomiset siten olleet lainkaan mahdollisia. Siten kuntalain 44 §:n mukaista viran lakkauttamista ja Oulun kaupungin virkasäännön mukaista irtisanomisperustetta ei ole tullut jättää soveltamatta perusoikeusuudistuksen voimaantulon 1.8.1995 ja kunnallisen viranhaltijan palvelussuhdeturvasta

annetun lain voimaantulon 1.7.1996 välisenä aikana ottaen huomioon myös viime mainitun lain 23 §:n 2 momentin voimaantulosäännös. Koska virka on lakkautettu kuntalain 44 §:n 2 momentin nojalla ja tämä on ollut irtisanomisperusteena virkasäännön 13 §:n 2 momentin 1 kohdan mukaisesti, energialautakunnan päätös virkasuhteen irtisanomisesta ei ollut lainvastainen. Äänestys 5-4.

Osakeyhtiölaissa ei ole säännöksiä siitä, millä perusteella toimitusjohtaja voidaan erottaa työstään.

KKO:1998:136

Asiassa on riidatonta, että A Helsingin KTK Oy:n toimitusjohtajana ei ole ollut työsopimuslain tarkoittamassa työsuhteessa yhtiöön. Osakeyhtiön oikeutta päättää toimitusjohtajan palvelussuhde ei ole rajoitettu lainsäädännöllä.... Yhtiöllä on ollut oikeus esimerkiksi ilmoittamaansa luottamuspulaan vedoten päättää A:n palvelussuhde...

